

ISSN: 2181-4147

Scientific Journal

Scholar

Volume 1, Issue 27

2023/27

October

TOGETHER WE REACH THE GOAL

ISSN 2181-4147
VOLUME 1, ISSUE 27
OCTOBER 2023

<https://researchedu.org/index.php/openscholar>

**“SCHOLAR” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 1, ISSUE 27, OCTOBER, 2023**

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abdusakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

*Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of
Information Technologies*

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

Editorial Secretary: J. Eshonkulov

OLIV TA'LIM O'QITUVCHISINING PEDAGOGIK TAYYORGARLIGI MASALASI

A.A.Bozorov

O'zDJTU "Pedagogika va psixologiya"

kafedrasi o'qituvchisi

Pedagogik faoliyat murakkab jarayon bo'lib, unda o'qituvchi shaxsiga xos ko'plab psixologik jihatlar namoyon bo'ladi. Bu esa, pedagogik faoliyatga bo'lgan tayyorgarlik jarayoni va uning o'zig xos psixologik masalalarini tahlil etishni nazarda tutadi. Bizningcha, oliy ta'lim o'qituvchisi kasbining quyidagi o'ziga xos xususiyatlari mavjud:

- kasbning yuqori avtonomligi, kuchli aqliy mehnatni talab qilishi;
- kasbiy mas'uliyat;
- professor-o'qituvchi, tadqiqotchi va rahbar funksiyalarini birlashtirish;
- pedagogik, psixologik faoliyat va ilmiy tadqiqotlar asosida o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan uzluksiz ehtiyoj;
- ta'lim faoliyati samaradorligiga ta'lim ham o'quvchi ham o'qituvchining bog'liqligi;
- pedagogik va ilmiy faoliyat orqali ijodiy o'zini ifoda etish istagi;
- teng huquqli tan olinishi, o'z-o'zini nazorat qilish vositasi va doimiy kasbiy o'sishni rag'batlantirish vositasi sifatlaridan iborat.
- o'qituvchining malakasi o'quv intizomini o'rganish maqsadlarini shakllantirish uchun pedagogik qobiliyatlarning mavjudligi bilan belgilanadi;
- maqsadga erishish darajasini pedagogik nazoratning yetarli usullari bilan o'lchash;

- o'quv jarayonini baholash va uni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash; o'qituvchi va talaba o'rtasidagi sifat jihatidan yangi munosabatlarni shakllantirish; kognitiv faoliyatga maksimal motivatsiya bilan kirishish va hokazo.

O'qituvchidan shuningdek, oliy maktabda ilmiy-uslubiy va o'quv-uslubiy ishlarning asoslariga yani, o'quv materiallarining og'zaki va yozma ravishda taqdim etilishi usullari, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini amalda qo'llash; o'qitishning faol usullari, o'quv jarayonida axborot texnologiyalarini qo'llash asoslari; talabalarning mustaqil ish ko'nikmalarini shakllantirish usullarini amaliyotda keng qo'llash talab qilinadi. O'qituvchisi talabalarning faoliyati va ularning psixologik holatini tahlil qilish, shuningdek, pedagogik muloqot qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. O'qituvchisining professional jihatdan muhim fazilatlari quyidagilardan iborat: ijobiy motivatsiya, pedagogik ishlarga bo'lgan qiziqish va mehr, pedagogik va tashkiliy qobiliyat, artistizm, kasbiy xususiyatlar.

Universitet o'qituvchisining kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan asosiy talablarga shaxsiy fazilatlar, ijtimoiy-psixologik xususiyatlar va pedagogik qobiliyatlarning mavjudligi kabilar ham kiritiladi. Asosiy talablar quyidagilar: umumiy fuqarolik sifatleri, axloqiy va psixologik fazilatlar, ilmiy va pedagogik fazilatlar, individual psixologik xususiyatlar va kasbiy-pedagogik qobiliyatlardir. Kasbiy tayyorgarlikning funksional tarkibiy qismlari quyidagilar sanaladi: aks ettirish, loyihalashtirish, loyihalash, tashkil etish. Oliy maktab o'qituvchisining asosiy vakolatlari quyidagilardan iborat:

- mutaxassisning maxsus ilmiy, amaliy va psixologik-pedagogik tayyorgarligiga asoslangan professional mahorat;

- jahon madaniyati asoslari, insonparvarlik shaxsiy fazilatlari, o'z faoliyati natijalari uchun javobgarlik, o'zini yaxshilashga turtki bo'lgan bilimlarni o'z ichiga olgan umumiy madaniy va gumanitar vakolatlar;

- shaxsning ijodkorligi, nostandart fikrlashni shakllantirish, innovatsion strategiya va taktikaga ega bo'lish, professional faoliyatning mazmuni va shart-sharoitidagi o'zgarishlarga bo'lgan moslashuv;

- ona tilini yaxshi bilishi bilan bir qatorda xorijiy tillarni ham bilish, zamonaviy aloqa vositalari va kompyuter savodxonligi asoslarini o'z ichiga olgan kommunikativ vakolat; zamonaviy bozor iqtisodiyoti asoslarini, biznes qonunlarini bilish, ekologiya, sosiologiya va huquq asoslarini o'z ichiga olgan ijtimoiy-iqtisodiy va hokazo.

O'qituvchi xususiyatlarining yana bir ajralmas qismi bu uning pedagogik madaniyati darajasidir. Pedagogik madaniyat umuminsoniy madaniyatning bir qismi bo'lib, unda ta'lim va tarbiyaning ma'naviy va moddiy qadriyatlari, shuningdek, avlodlar o'zgarishining tarixiy jarayoniga xizmat qilish, shaxsni ijtimoiylashtirish va ta'lim-tarbiya jarayonini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ijodiy pedagogik faoliyat usullari eng to'liq aks ettirilgan. Yuqori malakali, yaxshi tayyorlangan psixologiya o'qituvchisi, chuqur ilmiy bilimlarni psixologik-pedagogik ilm-fan asoslari va yuqori darajadagi metodik ko'nikmalar, bilim va ko'nikmalar bilan birlashtiradigan professional mutaxassisning modelini loyihalash va tayyorlash Yevropa ta'limi standartini tuzishning yangi talablariga javob beradi. Bularning barchasi "Oliy maktab pedagogikasi" va "Boloniya va Ukrainadagi oliy ta'lim" kurslarida o'zlashtirilgan.

Oliy ta'lim o'qituvchilarini maxsus tayyorlash uchun ob'yektiv zaruriyat hamda fan yutuqlari hisobga olinishi kerak. Oliy maktab uchun o'qituvchi kadrlar tegishli ta'limni amalga oshirishlari uchun uning metodologiyasi ishlab chiqish kerak, pedagogika sohasidagi texnik, texnologik bilim majburiy, va shu jumladan psixologiya nazariyasi va amaliyoti haqida bilimga ega bo'lishi lozim. Oliy o'quv yurtidan shaxsning bunday bilimlarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish va har kuni o'zgarib turadigan zamonaviy vaziyatga tez moslashishga imkon beradigan bunday ma'lumot talab qilinadi. Buning uchun zamonaviy o'qituvchi kadrlarni maxsus tayyorlash zarur.

Hozirgi jamiyatimizda o'qituvchining mustaqil ravishda bilimlarni egallab, uz malakasini oshirib borishi - bir tomoidan o'qituvchilik faoliyatining borgan sari naqadar muvaffaqiyatli borayotganligini kursatsa, ikkinchi tomondan muxim vazifa

ekanligidan dalolat beradi - chunki, bu kechiktirib bo'lmaz jarayon shaxsni intellektual qashshoqliqdan qutqarib qoladi.

Psixologik nuqtai nazardan o'qituvchi doimiy ravishda o'z bilimlarini oshirish bilan shug'ullanishi zarurdir. Chunki o'qituvchilik mehnatining asosiy xususiyati ham shudir. Pedagog hamma vaqt odamlar orasida bo'larkan, u birinchidan, odamlarni ko'pdan beri qiziqtirib kelayotgan haqiqatni o'z qarashlari buyicha to'g'ri tushuntirib berishi lozim. Albatta, o'qituvchidagi bu tariqa qarashlar ko'p yillar davomidagi mehnat va hayot faoliyati jarayonida shakllanadi; ikkinchidan, o'qituvchining uzi axborotlar olish uchun o'quvchilarga nisbatan cheklangan vaqt Imkoniyatiga ega: uchinchidan, u o'ta tor doiradagi tengqurlari bilangina muloqotda bo'lish imkoniyatiga ega bo'lib, ko'pincha o'z kasbiga xos qiziqishlar bilangina cheklanib qoladi.

O'qituvchining mustaqil bilim egallashi deganda, uning o'z bilimlarini doimiy ravishda kasbiy va umummadaniy axborotlar bilan tuldurib, o'zining individual ijtimoiy tajribasini keng miqyosda doimo yangilab borishi tushuniladi.

Odatda aksariyat o'qituvchilar mustaqil bilim egallash zarurligini tushungan holda, undan muvaffaqiyatli foydalanadilar.

Buning uchun o'qituvchi motivlari odatda pedagogik faoliyat jarayonida yuzaga keladigan muammolarni anglab olish natijasida shakllanadi. Ko'p hollarda bunday motivlar o'qituvchilarni qanday o'qitib va qanday tarbiyalash kerak, degan xohish-istaklar tariqasida, fanning oxirgi yutuqlari, o'zining pedagogik mahoratini takomillashtirish ehtiyoji tugidishi munosabati bilan shakllana boradi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Adolf V. A. Teoreticheskiye osnovi formirovaniya professionalnoy kompetentnosti uchitelya. Dis. . doktora ped. nauk. M.: 1998. – 292 s.

2. Alekseyeva L.P., Shapligina N.S. Prepodavatelskiye kadri: sostoyaniye i problemi professionalnoy kompetentnosti. M.: NII VO, 1994.-Vip.2. – 44 s.

3. Gavrilov A.V. Razvitiye teorii professionalno-pedagogicheskoy kulturi prepodavatelya vuza v kontekste lichnostno-oriyentirovannogo obrazovaniya: Avtoref. dis. .kand. ped. nauk. Saratov, 2000. – 30 s.

COMPREHENSIVE STUDY OF THE WATER OF LAKE AIDAR

E.A.Egamberdiyev, D.M.Azimov, M.N.Jovliev, S.A.Abdurazakova.

Tashkent State Technical University, - Tashkent, Uzbekistan

prof-azimov@mail.ru, prof-azimova@mail.ru, el.1909@mail.ru

Abstract. *In order to determine the suitability of the waters of Lake Aydarkul for use for technical, cultural, household or drinking purposes, analyzes were carried out on all physical and chemical indicators of water. It was revealed that the water in its basic physical and chemical indicators is higher than the permissible concentrations for drinking water according to GOST.*

Keywords: *Drinking water, salty, hard, sulfate, nitrate, carbonate, bicarbonate, pH, water treatment, mechanical treatment, sand filter, aerator, iron-removing filter, carbon filter, adsorption.*

Introduction. The main purpose of wastewater treatment is usually to enable the disposal of human and industrial wastewater without endangering human health or causing unacceptable damage to the natural environment. Irrigation with wastewater is both disposal and disposal, and is indeed an effective form of wastewater disposal (as is slow land clearing). However, before it can be used for agricultural or landscape irrigation or aquaculture, raw municipal wastewater usually needs to be treated to some degree. The quality of treated wastewater used in agriculture has a major impact on the operation and performance of the wastewater-

soil-plant or aquaculture system. The desired quality of wastewater under irrigation depends on the crop or crops being irrigated, soil conditions, and the wastewater distribution system adopted. By limiting crops and choosing irrigation systems that reduce health risks, treatment of wastewater before application can be reduced. A similar approach is not feasible in aquaculture systems, and more reliance is placed on control through effluent treatment.

The optimal wastewater treatment to be applied before agricultural wastewater use is wastewater that meets the recommended microbiological and chemical quality guidelines at low cost and with minimal operational and maintenance requirements (Arar 1988). In developing countries, it is desirable to adopt as low a level of treatment as possible, not only from a cost perspective, but also in recognition of the difficulty of reliably operating complex systems. In many places, it is better to design a reuse system to accept low-level wastewater than to rely on advanced treatment processes that consistently produce recycled wastewater that meets strict quality standards.

However, there are areas where high levels of wastewater are required and data on the performance of a wide range of wastewater treatment technologies should be available. The design of waste treatment facilities is usually based on the need to reduce organic and suspended solids loads to limit environmental pollution. Pathogen elimination is rarely considered a goal, but for agricultural wastewater reuse it should now be a primary concern and processes should be selected and designed accordingly (Hillman 1988). Treatment to remove wastewater components that may be toxic or harmful to crops, aquatic plants (macrophytes), and fish is technically possible, but usually not economically feasible. Unfortunately, few performance data are available on wastewater treatment plants in developing countries, and they typically do not include wastewater quality parameters important for agricultural use.

Short-term changes in wastewater flows observed in urban wastewater treatment plants follow a daily regime. Flow is typically low in the early morning when water consumption is lowest and the main flow consists of infiltration-inflow

and a small amount of sanitary sewage. The first peak in flow usually occurs in the late morning, when the effluent from the peak morning water use reaches the treatment plant, and the second peak usually occurs in the evening. The relative size of the peaks and the timing of their occurrence vary from country to country, depending on the size of the community and the length of the sewer. Small communities with small sewer systems tend to have higher peak flow to average flow ratios than larger communities. Although the magnitude of the peaks is reduced when passing through the sewage treatment plants, the daily variation of the flow from the municipal treatment plant in most cases makes it possible to irrigate it directly with wastewater from the treatment plants. cannot be increased. Equalization of flows or some form of short-term storage of treated wastewater is necessary to ensure a relatively constant supply of reclaimed water for effective irrigation, although storage provides additional benefits.

Today, the water problem in the Aydar Lake basin, located in the republic, is also waiting for its solution. Lake Aydarkul is a kind of ecological antipode of the Aral Sea, a huge endorheic reservoir. A large artificial reservoir in the Kyzylkum desert, located in northeastern Uzbekistan. The reservoir is located at an altitude of 247 meters above sea level of the Baltic system and is part of the Arnasay system of lakes, which occupies a huge saline depression. Aydarkul contains 44.3 km³ of slightly saline water. The mineralization of the reservoir in the east is only 1.5-2%, and in the western part - 8%. The lake stretches for 160 km and is about 34.8 km wide. Its average depth reaches 12.5 m, and the maximum reaches 33.6 m.

More than 100 species of flora and fauna have found shelter here, some of which are listed in the Red Book. On the reservoir you can see rare birds - pink pelicans, swans, pochards, white herons, Dalmatian pelicans, white-tailed geese and red goose. Among the fish that live here are carp, asp, carp, pike perch, bream, catfish, snakehead, sabrefish, etc. On the southern shore of the reservoir there is the Nuratau-Kyzylkum Biosphere Reserve, created to preserve endangered and endemic species of flora and fauna.

There are no underwater currents on Lake Aydarkul. The further you go to the west, the saltier the water. In the west, mineralization is more than 8 grams per liter. And in the mouths in the east there are 3-5 grams, which creates comfortable conditions for biological life.

Research methods. Calcium (Ca^{2+}) and magnesium (Mg^{2+}) were determined by titration with Trilon "B". Chlorines (Cl^-) were determined by the argentometric method. Sulfate ions (SO_4^{2-}) were determined by the gravimetric method, precipitating, passing through a filter and burning for 1:50 hours at a temperature of 800°C , the remaining ash was weighed on a scale and counted. Determination of pH was carried out using a pH meter, nitrate (NO_3^-) - using a nitrate meter. HCO_3^- , that is, bicarbonate, was determined by titration, titrimetric method with a 0.05 N HCl solution. Determination of iron (Fe^{3+} , Fe^{2+}), ammonium ions (NH_4^+) and nitrites (NO_2^-) was carried out using a refractometer. Sodium (Na^+) and potassium (K^+) were determined in a flame apparatus. CO_2 content in mg/l by titration method. Oxidability was determined by permanganate titration. The overall hardness and aggressiveness can be found using the formula by calculation. Silicon (Si) was determined by the comparison method.

Research results. By comparing the results of samples from three different points of the Aydar-Arnasoy lake system with the established GOST standards of Uzbekistan for drinking water, the data obtained are presented in detail in Tables 1 and 2.

Table 1

Analysis results for all physical and chemical indicators of water

№	Name	Standard indicators per liter of drinking water	Collector Kizilkum			Collector Keely			Collector Akbulak		
			Content per liter			Content per liter			Content per liter		
			mg/l	mg eq/l	% eq/l	mg/l	mg eq/l	% eq/l	mg/l	mg eq/l	% eq/l
Cations											
1	Na ⁺		2182	94,86	49	988	42,97	50	594	24,54	30
2	NH ₄ ⁺	1 mg/l	0,4	0,02	-	0,4	0,02	-	2,1	0,12	-
3	Ca ²⁺		661	33,00	17	341	17,00	20	301	15,00	19
4	Mg ²⁺		790	65,00	34	316	26,00	30	492	40,50	51
5	Fe ²⁺	0,3 mg/l	< 0,3	-	-	< 0,3	-	-	< 0,3	-	-
6	Fe ³⁺	0,3 mg/l	< 0,3	-	-	< 0,3	-	-	0,3	0,01	-
Total				192,88	100		85,99	100		80,17	100
Anions											
7	Cl ⁻	250 mg/l	2127	60,00	31	576	16,25	19	401	20,00	25
8	SO ₄ ²⁻	400 mg/l	6189	128,94	67	3094	64,47	75	2806	58,47	73
9	NO ₂ ⁻	3 mg/l	< 0,01	-	-	0,5	0,01	-	< 0,01	-	-
10	NO ₃ ⁻	45 mg/l	15	0,24	-	10	0,16	-	6	0,10	-
11	CO ₃ ⁻		no	-	-	no	-	-	no	-	-
12	HCO ₃ ⁻		226	3,70	2	311	5,10	6	98	1,60	2
Total				192,88	100		85,99	100		80,17	100

Table 2

Analysis results for other water indicators

№	Other definitions	Collector Kizilkum	Collector Keely	Collector Akbulak
Hardness meq/l				
1	general	98,00	43,00	55,50
2	carbonate	3,70	5,10	1,60
3	non-carbonate	94,30	37,90	53,90
4	pH	7,70	7,00	7,00
5	CO ₂ free mg/l	35	44	15
6	CO ₃ agr. mg/l	нет	нет	9
7	oxidability mg O ₂ /l	3,1	2,9	3,04
8	SiO ₂ mg	6	20	8
9	H ₂ S mg/l	no	no	no
10	dry residue experiment mg/l	12600	5700	4760
11	dry residue calculated mg/l	12083	5501	4621
physical properties				
12	transparency	transparent	transparent	transparent
13	taste	bitterly salted	heavily salted	salty
14	color	no color	no color	no color
15	smell	without smell	without smell	without smell
16	sediment	no sediment	minor sediment	no sediment

According to Tables 1 and 2, the following conclusions can be drawn:

from the point of view of the total content of microelements, the water at point 1 ($\approx 10,000$ mg/l) can be classified as more saline water, and the water at points 2 and 3 (≈ 5000 mg/l) can be classified as brackish;

at all points the content of nitrate anions (NO³⁻) is within the normal range, the level is below 45 mg/l;

at all points the content of nitrite anions (NO²⁻) is within the normal range, the level is below 3 mg/l;

the content of chlorine anion (Cl^-) (250 mg/l) is 2-8 times higher than the norm at all points;

the sulfate content (SO_4^{2-}) is 10-15 times higher than the norm (400 mg/l) at each point;

ammonium cations (NH_4^+) are within normal limits, the level is below 1 mg/l;

indicator for iron cations (Fe^{2+} and Fe^{3+}) at all points the indicator is within the normal range, the level is below 0.3 mg/l;

The water hardness level is high at all points and according to the standard it belongs to the class of very hard water.

Conclusion. The conclusion was made based on the physical and chemical composition and properties of the obtained samples, based on the results of the obtained water analyzes of the Aidar-Arnasay lake systems. It was found that the water is very hard, has a very high level of salinity, and the level of minerals is higher than the permissible concentrations for drinking water according to GOST.

These conclusions do not apply to biological-bacteriological and sanitary-epidemiological conditions for making conclusions about fisheries, resort recreation areas, tourist recreation areas and the medicinal properties of the waters of the Aidar-Arnasay lake system.

REFERENCES

1. E.Egamberdiev, S. Turabdjano, D. Mirzaeva, Kh. Khaydullaev, U. Sharipova, A. Shokhakimova, and O. Bakhtiyorov.: Effect of chitosan substance on the mechanical properties of paper obtained on the basis of flax cellulose. E3S Web of Conferences 371, 01045 (2023) <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337101045>
2. Igamqulova N.; Mengliev, Sh.; Egamberdiev E.: Reduction of waste disposed to the environment through recycling of unused methyldiethanolamine. E3S Web of Conferences 371, 01049 (2023) <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337101049>

3. Ergashev Y.; Egamberdiev E.; Mirkhodjaeva D.; Akmalova G.; Umarova M.; Kholdarov R.: Obtaining a filter material used in gas and air purification. E3S Web of Conferences 371, 01012 (2023) <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337101012>
4. Egamberdiev E.; Ergashev Y.; Turabdjanov S.; Abdumavlyanova M.; Makhkamov A.; Rashidov, Sh.; Karimov, Sh.: Effect of chitosan on the surface properties of cellulose-based paper obtained from the flax plant. E3S Web of Conferences 371, 01010 (2023) <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202337101010>
5. Arslanov, Sh.; Turabdjanov S.; Azimova, Sh.; Azimov D.; Sultankhojaeva N.; Egamberdiev E.: Physico-chemical properties and research of acids contained in oils of Uzbekistan. E3S Web of Conferences, 2023, 371, 01021
6. Ergashev Y.; Egamberdiev E.; Turabdzhanov S.; Akmalova G.; Isanova R.; Rashidov R.; Sobitov O.: Obtaining filter material from natural fiber composition and areas of its use. E3S Web of Conferences, 2023, 371, 01047
7. Egamberdiev E.; Turabdjanov S.; Akmalova G.; Mukhtarova N.; Ayubova I.; Mirzakhmedova M.; Rakhmonberdiev G.: Obtaining paper from composition of different fibers and its analysis. E3S Web of Conferences, 2023, 371, 01004
8. Egamberdiev, E.; Ergashev, Y.; Khaydullayev, K.; Husanov, D.; Rahmonberdiev, G. Obtaining paper samples using basalt fibers and studying the effect of natural glue obtained from chitosan on paper quality. *Universum: technical science* 2022, 4, 14-18, <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/13348>.
9. Egamberdiev E.; Akmalova G.; Rahmonberdiev G. Obtaining paper products from cellulose-containing plants and researching its field of application. 3rd International Conference on Energetics, Civil and Agricultural Engineering, ICECAE 2022Virtual, Online 13 October 2022 до 16 October 2022 Код 187394, DOI 10.1088/1755-1315/1142/1/012054
10. Egamberdiev E.; Makhkamov A.; Rakhimjonov B.; Khusanov D.; Akmalova G.; Mirzakhmedova M.; Rahmonberdiev G. Effectiveness of cleaning of sunflower oil with filter material made from composition of organic and inorganic fibers. 3rd International Conference on Energetics, Civil and Agricultural Engineering, ICECAE 2022Virtual, Online 13 October 2022 до 16 October 2022 Код 187394, DOI 10.1088/1755-1315/1142/1/012050
11. M. Mirzakhmedova., D. Tukhtaboeva., E. Egamberdiev., G. Akmalova. Study of paper technology on the basis of reed cellulose. "Harvard educational and scientific review", 2022. 149.
12. E.A. Egamberdiev., Y.T. Ergashev., Kh.Kh. Khaydullaev., G.Y. Akmalova., G.R. Rakhmonberdiev. The effect of chitosan on the surface properties of

- cellulose-based paper obtained from the stem of flaxseed. “Technical science and innovation”, 2022. 27.
13. Egamberdiev E.A., Makhkamov A.R., Rakhmonberdiev G.R. Obtaining wrapping paper used in furniture wrapping and quality delivery and determining its quality indicators // Tashkent state technical university named after Islam Karimov Technical science and innovation–Tashkent,– No. 2(12). 2022.– P. 33–39.
 14. Egamberdiev E.A., Norboyev S.K. Extraction of cellulose nanocrystals from secondary paper waste and their use in paper production // Tashkent state technical university named after Islam Karimov Technical science and innovation –Tashkent,– No. 3(13). 2022.– P. 215–222.
 15. Soatboev, K., Daddahodjaev, A., & Egamberdiev, E. (2023). Creation of mixed polyfunctional catalysts for hydration of acetylene in vapor phase. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 430–433. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3167>
 16. Zokirbekov, J. K., Aliev, B. A., & Egamberdiev, E. A. (2023). Modified mineral sorbents for waste water treatment. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(10), 155–157. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1345>
 17. Zokirbekov, J. K., Aliev, B., & Egamberdiev, E. (2023). Effect of temperature on sorbents. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(10), 158–161. Retrieved from <https://openidea.uz/index.php/idea/article/view/1346>
 18. Zokirova , Z. Q. qizi, Egamberdiyev, E. A., & Sattarkulov , L. A. o‘g‘li. (2023). Installation of new types of basalt fiber filters in industry. *SCHOLAR*, 1(11), 122–125. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/3281>
 19. Zokirova Zilola Qaxramon qizi, Egamberdiyev Elmurod Abduqodirovich, & Sattarkulov Lazizbek Abror o‘g‘li. (2023). Use of cellulose based filters in the oil and gas industry. *Ta’limni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati*, 1(1), 261–264. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/konferensiya/article/view/3388>
 20. S.S. Aliev, E.A. Egamberdiev, G.Yu. Akmalova, G.U. Ilkhamov. Analysis of physical-mechanical properties of new type of wood-polymer composite materials. [Vol. 3 No. 1 \(2023\): Harvard Educational and Scientific Review](#), 48-53
 21. Turabdjano , S., Egamberdiev, E., Iskandarov, A., & Zokirova, Z. (2023). Installation of new types of basalt fiber filters in industry. *SCHOLAR*, 1(10),

- 106–110. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/3109>
22. Rashidov Sh.A., Egamberdiev E.A., Turabdjanov S.M. Obtaining cellulose nanocrystals and their use in paper production. Austrian Journal of Technical and Natural Sciences 1.2 2023, 3-8. <https://doi.org/10.29013/AJT-23-1.2-3-8>
 23. E Egamberdiev, R Kholdarov, R Masharipov, O Muratkulov, G Akmalova, Ergashev Yo, M Mirzakhmedova. [Effect of flocculants on stability of paper materials](#) Austrian Journal of Technical and Natural Sciences 1.2 2023, 9-12. <https://doi.org/10.29013/AJT-23-1.2-9-12>
 24. Egamberdiev Elmurod, Ergashev Yorqinjon, Mahkamov Adham, Umarova Muattar, Akmalova Guzal. [Obtaining oil filters from local fiber raw and its advantages](#). Universum: технические науки 8-3 (101) 2022 – P. 49-54.
 25. Egamberdiev Elmurod, Ergashev Yorqinjon, Khaydullayev Khurshid, Husanov Dilshod, Rahmonberdiev Gappor. [Obtaining paper samples using basalt fibers and studying the effect of natural glue obtained from chitosan on paper quality](#). Universum: технические науки 4-13 (97) 2022 – P. 14-18.
 26. Gulnoza Iskhakova Elmurod Egamberdiev, Jamshid Ziyadullaev. Obtaining thermal insulation materials containing basalt fiber and cellulose. International scientific and practical conference modern views and research 2021/6, 10-11
 27. G'R.Rakhmonberdiev E.A.Egamberdiev, G.Yu.Akmalova, Yo.T.Ergashev, M.M.Shakirova. The influence of different natural fibers applied on the quality index of the paper. American journal of research 2021/4, 48-57
 28. G.Akmalov S.Arslanov, E. Egamberdiev. Physiologically active polymers with anti tuberculosis activity. International scientific and practical conference modern views and research 2021/2, 48-50.
 29. G.Rakhmanberdiev E. Egamberdiev, Yo.Ergashev. Obtaining a filter material based on basalt fiber used for the oil industry. International scientific practical conference modern views and research 2021/2, 63-65
 30. Toyir Safarov, Elmurod Egamberdiev, Yorqin Ergashev. Study of the effect of binders on paper materials made based on mineral fibers. Internationales Deutsches Akademika Aachener, Germany 2021, 40-43
 31. S.Arslanov, E. Egamberdiev, G.Akmalova. Physiologically active polymers with antituberculosis activity. Modern views and research - 2021, January-February, 2021: Egham. 48-50
 32. E. Egamberdiev, Yo.Ergashev, G.Rakhmanberdiev. Obtaining a filter material based on basalt fiber used for the oil industry. Modern views and research - 2021, January-February, 2021: Egham. 63-65

33. Aliev S.S., Rakhmanberdiev G.R., Sharafatdinov B. Study physical and mechanical properties of wood-polymer composition materials made on the basis of local wood flours and polyvinylchloride // “Technical science and innovation”, Tashkent State Technical University named after I.A. Karimov, Tashkent 2022, pp. 211-214.
34. Aliev S.S., Egamberdiev E.A., Akmalova G.Yu., Ilkhamov G.U. Analysis of physical-mechanical properties of new type of wood-polymer composite materials // Harvard Educational and Scientific Review. International Agency for Development of Culture, Education and Science. 0362-8027 47 Vol.3. Issue 3 Pages 48-53
35. Aliev S.S., Egamberdiev E.A., Juraev A.B., Ismatov M.N., Zokirova Z.Q. The Effect of Wood Fillers in Individual Conditions on Wood-Polymer Composites // “Technical science and innovation”, Tashkent State Technical University named after I.A. Karimov, Tashkent 2023, pp. 208-213.
36. Aliev S.S., Egamberdiev E.A., Akmalova G.Yu. Obtaining environmentally friendly polymer composite material from local wood flour // Al-Farabi Kazakh National University NJSC Faculty of Biology and Biotechnology Department of Biodiversity and Bioresources Research Institute for Problems of Biology and Biotechnology Research Institute for Ecological Problems. Almaty, 2023, pp.168-171

ACADEMIC PLAGIARISM IS A PROBLEM IN HIGHER EDUCATION

Shakirov Bobirjon Muminjon o'g'li

Specialized school in Kattakurgan

Under the system of the agency of specialized educational institutions

ENGLISH TEACHER

ABSTRACT: *The aim of this study is to explore some of the difficulties and challenges that ESL learners experience in academic writing. The study seeks to answer the research question, “What challenges do ESL learners encounter in Academic writing?”, “What factors can expose learners to plagiarism?” and “How to deal with these Academic writing problems related to plagiarism?”. The goal is to analyze the data collected from a variety of articles regarding the topic, find relevant references or contradictory viewpoints and come to valid conclusions.*

KEYWORDS: *English language, academic writing, learning, challenges, academic plagiarism, essay checking service.*

INTRODUCTION

Plagiarism at university is a form of cheating and is a serious academic offence. It arises from work submitted that is not the student's own. This includes students taking text and ideas from other sources without adequate or appropriate referencing, with poor paraphrasing and containing blatant copying. The most common forms of plagiarism are copying, collusion, fabrication and misrepresentation. Far more serious is when students commission work and buy essays.

MAIN BODY

First, plagiarism signifies copying others' work by not mentioning the authors and a lack of rewording. In spite of the fact that the Turnitin plagiarism software are applied by academic institutions in order to find out whether the assignment is copied

or not, the service of a custom essay writing which costs a certain amount of money is common and widely used by students. Such services even make use of adverts online or around university places so as to promote their work, offering ranging from essays to doctoral thesis. They also ensure that their work can be created with fully plagiarism free and no-one can identify it from originality. The reason why students are tapping into such online services is hardly explainable. In general, the reason might be insufficient time or a number of deadlines (Rogerson,2014). It is also important to note that using ‘custom essay writing service’ is becoming more popular among international students as universities do not pay attention to students’ level of the language. This process may have a negative impact on the evaluation for students’ assignments, bring about unfairness which in turn leads to diminishing academic places reputation. Moreover, proving that a student has applied this service is a daunting task and students have excuses to say that they have done the assignment themselves. The final point is that in order to abolish such writing services, it is crucial to introduce a law. In my opinion, this article clearly describes about the current issue for universities which have difficulty assessing the students’ real knowledge because of the online services. However, there are also weak points about this article in which the real reasons are not fully explained by the author. I think for this aspect a further research or investigation should be conducted. In the article, I feel that the central point and threat is that there has been a significant rise in the application of this service among students. This is a warning for us, in other words, in the future graduates who have implemented this tool during their academic career are not capable of being qualified, being professional at their sphere or competing in the job market owing to lack of knowledge and researching.

There is no one specific explanation for students using these services. Generally, poor time management and multiple deadlines are considered the main reasons (Rogerson, 2014). There is also the pressure of such a high investment and fear of failing (Medway et al., 2018). Of course, it is also seen as an easier option to obtain a higher grade, especially when there seems to be a legal vagueness over the use of

writing mills. Research by Mostrous & Kenber, (2016) suggests that international students are four-times more likely to use these than native students. The evidence suggests key factors are differing cultural interpretations on what is considered cheating and/or not being able to meet the academic conventions of analytical or critical evaluation. A key point here is that many universities are accepting international students with lower English abilities and thus language competence is significant reason to have someone else write your essay.

I completely agree that this writing service can influence on their academic performance and certainly future career. I feel that without obtaining proper knowledge and qualification with the help of such kind of online services after graduating from the university, it is impossible for them to find their way and position in the workplaces. Because, the communities or corporations do not need such employees who have not investigated in their domain sufficiently. I am also of the opinion that in order to stop such services, we need legislation. Any student who has used while preparing his or her academic assignment ought to be punished harshly which might potentially inhibit other students from applying this service.

CONCLUSION

In conclusion, I completely agree that this writing service can influence on their academic performance and certainly future career. I feel that without obtaining proper knowledge and qualification with the help of such kind of online services after graduating from the university, it is impossible for them to find their way and position in the workplaces. Because, the communities or corporations do not need such employees who have not investigated in their domain sufficiently. I am also of the opinion that in order to stop such services, we need legislation. Any student who has used while preparing his or her academic assignment ought to be punished harshly which might potentially inhibit other students from applying this service.

REFERENCES

1. Coughlan, S. (2019). PayPal urged to block essay firm cheats. [online] BBC News. Available at: <https://www.bbc.com/news/education.47629043> [Accessed 3 Apr. 2019].
2. Medway, D., Roper, S. and Gillooly, L. (2018). Contract cheating in UK higher education: A covert investigation of essay mills. *British Educational Research Journal*, 44(3), pp.393-418.
3. Mostrous, A. and Kenber, B. (2016). Universities face student cheating crisis. [online] TheTimes.co.uk. Available at: <https://www.thetimes.co.uk/article/universities-face-student-cheating-crisis-9jt6ncd9vz7> [Accessed 3 Apr. 2019].
4. QAA (2016). Plagiarism in Higher education. custom essay writing services: an exploration and next steps for the UK higher education sector. [online] Available at: https://www.qaa.ac.uk/docs/qaa/quality-code/plagiarism-in-higher-education2016.pdf?sfvrsn=308cfe81_4 [Accessed 3 Apr. 2019].
5. Rogerson, A. (2014). Detecting the work of essay mills and file swapping site: some clues they leave behind. 6th International Integrity & Plagiarism Conference: Conference proceedings, [online] pp.1-9. Available at: <http://ro.uow.edu.au/gsbpapers/434> [Accessed 3 Apr. 2019].
6. The Russell Group. (2018). Call for ban on essay mills. [online] Available at: <https://russellgroup.ac.uk/news/call-for-ban-on-essay-mills/> [Accessed 3 Apr. 2019].

SPECIFIC ASPECTS OF THE METHOD OF FORMING INTERCULTURAL COMMUNICATION IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Akmal Aripjonovich Amanov

Namangan state Institute of foreign languages

mr_anderson.uz@mail.ru

ANNOTATION

This article discusses the role of intercultural communication in English language classes in higher education institutions and the advantages of effective methods and approaches in teaching it. We know that in the Educational Method, we understand the additional control mechanism for the organization and implementation of departments and programs to support certain provision measures by the teacher. Educational technique is a tool that reflects the success of the educational process and the competence of the teacher.

Keywords: *Teaching Methodology, Competency, Quality of Teaching, Effective Methods, Quality Education.*

OLIY TA'LIM MUASSASALARI INGLIZ TILI DARSLARIDA MADANIYATLARARO MULOQOTNI SHAKLLANTIRISH METODINI O'ZIGA XOS JIXATLARI

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili darslarida madaniyatlararo muloqotni o'rni va uni o'qitishda samarali usul va yondashuvlarning afzalliklari muhokama qilinadi. Ta'lim usuli - bu o'qituvchi tomonidan ma'lum maqsadlarga erishish uchun bir qator ta'lim vositalari va

tadbirlarni tashkil etish va amalga oshirish uchun qo'llaniladigan mexanizm sanaladi. Shu bilan bir qatorda ta'lim texnikasi o'quv jarayonining muvaffaqiyati va o'qituvchining malakasini aks ettiruvchi vositadir.

***Kalit so'zlar:** O'qitish metodikasi, kompetentsiya, o'qitish sifati, samarali usullar, sifatli ta'lim.*

INTRODUCTION

Teaching methods and approaches to language learning are great importance not only in primary education, but also in the higher education system. Communicative approaches to teaching English can too easily marginalize or ignore culture and intercultural perspectives, assuming (implicitly or explicitly) that learners aspire to a goal of something approaching idealized English native speaker competence. More than ever, this is a problematic assumption; the linguistic landscape for English is rapidly evolving as English becomes a global lingua franca for interaction between people from different first language backgrounds. The most useful teaching methods and techniques are those who have proven track record of success in employ the maximum number of the above criteria's, while each of them engages students in different ways, each has its benefits depending on the information they teach. Knowing the differences between these methods will help to select the technique that is best for particular class of study, and to define a particular teaching style.[1:186] The following characteristics of the most common teaching methods, as described in many related literatures, beside the above model will certainly help in choosing the right teaching and learning method. In teaching, it is true; we have to do with the student's body as well as with the mind. Our present purpose forbids extended reference to physiology, with which we must therefore assume that the reader is familiar. Pedagogics, however, consists so largely of psychology, and teachers are so generally in need of a compact restatement of the fundamental truths of psychology, that a chapter on this subject is indispensable in a treatise on pedagogics. The teacher of pedagogics should, accordingly, assure himself that his

students understand. The Method of Psychology, Mental Activity, and the Laws of Mental Activity.

MATERIALS AND METHODS

Today, knowledge of a foreign language is of great importance, so it is necessary to reform the foreign language teaching system, to apply advanced teaching methods using modern pedagogic and information and communication technologies, and methods of increasing intercultural communication has become one of the most pressing issues in the world. Teaching English through interactive methods is becoming a tradition in institutions. It is known that the teaching of the lesson based on different methods ensures that students demonstrate their capabilities, concentrate, improve their knowledge and skills, and become stronger.

In addition, to a high level of general professional culture, social activity, independent thinking, ability to solve one's tasks without difficulty today to educate mature professionals with the ability. [2:238] Our pedagogic teachers use modern and innovative pedagogical technologies their use is the main factor of increasing the quality and efficiency of education they should understand that, and that this is what the times demand.

RESULT AND DISCUSSIONS

Each pedagogue in learning based on diagnosis of pedagogical innovations positive, developing situations as well as negative manifestations in his experience it should not be forgotten that it is necessary to take into account the existence A young pedagogue is at the educational institution for effective functioning of the positive and existing in his work experience negative aspects are required to be clearly demonstrated on the basis of diagnosis.[3:74] Diagnostic methods used to study innovative processes are as follows it is necessary to clearly convey to the minds of future teachers that it consists of

- Pedagogical needs, interests of future teachers, separately
- Systematic study of important directions, in which teachers

Identification of difficulties encountered in the activity and the possibilities of their elimination;

- Ideas that serve to satisfy their interests and needs search for concepts and advanced pedagogical practices and higher pedagogical education putting into practice;

CONCLUSION

In short, as a result of using innovative methods in English language classes, students' logical thinking skills develop, their speech becomes fluent, and the ability to give quick and correct answers is formed. Such methods make students eager for knowledge. The student tries to prepare thoroughly for the lessons. This makes students active subjects of the educational process. As the educational system sets itself the task of educating a free-thinking, well-rounded, mature person, in the future, we future teachers will contribute by developing ways to effectively use innovative technologies. Speech skills in trainings during the educational process adequate attention to formation and development of social flexibility should be given. In addition, the success of each lesson in education has many aspects it depends on the correct organization of training. The lesson belongs to the teacher and the student should be based on creative cooperation. Only then students can think independently they receive, their will is trained.

REFERENCES

1. Pat McCarthy (1992). Strengths and Limitations of Teaching Methods. RN, MSN, 1992.
2. J. Michael. Spector (2001). Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Dec. 2001.

USING INTERACTIVE METHODS EFFECTIVELY IN ENGLISH CLASSES

Nazira Abdujabborova Ravshanbek kizi

Student of NamSIFL

Supervisor: **Sh. Nematjonov**

Head teacher of NamSIFL

***Annotation:** In this article it is spoken about some effective methods which are highly supposed to use in English classes and expected to ease the way of learning as well as they are considered as a modern way of learning which consists of the interaction of all participants in the educational process: both teacher and students.*

***Key words:** Interactive activities, standard lessons, interactive learning, active interaction, classroom interaction, teacher talk, student talk, classroom management.*

The act of teaching is essentially a constant processing of options. At every point in each lesson, teachers have a number of options available. They can decide to do something meaningful which is also related to their new topic where as not to do anything at all which leads not only their lesson, but also their students to become extremely bored during the whole lesson. In order to become a good teacher, it seems important to be aware of as many options as possible. This may enable them to generate their own rules and guidelines as to what works and what does not work.

Indeed, there is no scientific basis yet for writing such a description of an ideal teaching methodology. Instead, we can observe teachers and learner at work and take note of strategies and approaches that seem to be more beneficial than others, not necessarily in order to copy them, but to become more aware of what is possible. Some teachers still have the same teaching methods which have been used over the years. They may not either want to overwork or spend energy. But they are mistaken

as interactive teaching does not acquire energy, but creativity from the teachers. As the word “interacts” means to have conversation, discussion and debate with each other, in some cases, interactive methods may refer to work as a group or something like that. By using these kinds of styles, teachers may affect the process of the lesson in a good way to become it fascinating. But what can make different and effective their casual lesson? There are some factors that can help them:

First, to start the lesson with warm up questions (which are related to the lesson plan) that often happens in their daily life.

For instance, when a teacher explains about present simple tense, he should ask what they do almost every day. In this case, students may express their ideas by giving examples from their own lives like washing their face, drinking water, sleeping, reading books and actions like that. As we see, although theme is new for them, students are learning it by using their imagination which leads both students and teachers to interact with each other. Then the teacher may follow the next step like how to make sentence with that tense or the other situations that is possible to use.

Second, to create unusual tasks with different ways of explanations. There is a great deal of interactive classroom activities:

- Think-pair-share;
- Role play;
- Ice breaker;
- Jigsaw and etc.

For example, when it comes to talking about the process and advantages of those activities,

- Think-pair-share

This type of activity first asks students to consider a question on their own, and then provides an opportunity for students to discuss it in pairs, and finally together with the whole class. The success of these activities depends on the nature of the questions posed. This activity works ideally with questions to encourage deeper

thinking, problem-solving, and/or critical analysis. The group discussions are critical as they allow students to articulate their thought processes.

The procedure is as follows:

Pose a question, usually by writing it on the board or projecting it.

Have students consider the question on their own (1 – 2 min).

Then allow the students form groups of 2-3 people.

Next, have students discuss the question with their partner and share their ideas and/or contrasting opinions (3 min).

Re-group as a whole class and solicit responses from some or all of the pairs (3 min).

Advantages of the think-pair-share include the engagement of all students in the classroom (particularly the opportunity to give voice to quieter students who might have difficulty sharing in a larger group), quick feedback for the instructor (e.g., the revelation of student misconceptions), encouragement and support for higher levels of thinking of the students.

- Jigsaw

A Jigsaw is a cooperative active learning exercise where students are grouped into teams to solve a problem or analyze a reading. With jigsaw problem solving, students are assigned to groups to solve a complex problem. Each student solves a different part of the problem (making them one piece of the jigsaw puzzle), and then the team comes together to assemble all the pieces and solve the problem (or assemble the puzzle) as a group.

This exercise will give your students both a micro and a macro view of how to solve challenging problems and also brings them together to solve the problem in an interactive way.

Third, to use the demonstration method to give a clear instruction.

That's because, the human-being have been tended to remember facts and events accurately by watching something rather than reading or writing it. It is fact is that to teach action verbs and some words have been difficult over the period of time. But, now it is not concerned as an issue anymore. While teaching action verbs teacher may show the meaning by acting out. For example,

- ✓ To jump (by jumping slightly on the floor)
- ✓ To write (by writing something)
- ✓ To read (by reading a book).

After teaching the meaning and the pronunciation of verbs, teacher may check whether students have understood or not by to do the same actions which have acted out by teacher. For teaching words, instructor writes the word on the board and shows the meaning of that word on the screen. For the first time, teacher should remember along with students, and then he should let them to do on their own.

There are also some kinds of activities which can be done as a game. For example, when a teacher tells his students to write a dictation, it is common situation that they imagine only like that: First, a teacher dictates the text word by word and they will write. But, there are several types of dictation with different ways of dictating:

- Knocking dictation(clapping dictation);
- Picture dictation;
- Running dictation.

The process of the task may be like this:

For “Knocking (clapping)” dictation:

A teacher chooses a simple text which contains approximately 10-15 lines with simple words which are easy to write and understand, and reads out. Then he pauses and either knocks the desk or claps at some parts of the sentences. In this case, students have to guess that which word can be the most suitable to fill the sentence with right meaning. After finishing reading the whole text, the teacher will read the text with correct answers. Then, they may be aware of their scores. The purpose of

this task is to improve students' skills to guess accurately. At least, the feature of the text may be like this:

My house

"I live in a house with my family. My _____(1) is big. It has a garage, hall, bathroom, kitchen, living room and three bedrooms. There is a _____(2) in our garage. We have breakfast, dinner and _____(3) in our dining room. I love my house.

For "Picture dictation":

The teacher describes a picture, or sequence of pictures, to students who draw what they hear. The aim is for close listening, the drawing should be quick and simple. Normally the exercise takes about 20–30 minutes, depending on the length of the dictation. Using this activity is highly supposed to increase learners' imagination and remember the details wisely.

For "Running dictation":

In this task, students are divided into teams and complete a relay race—one member RUNS to a specific location to read information, then RUNS back to the team to report it, where a secretary transcribes it.

A running dictation is typically used to review the events of a story, but it is extremely versatile and can truly be used with anything: definitions, descriptions, facts...you name it! There are many different roles that you can add and ways to extend the activity, and I encourage you to try all of them. As you read through these instructions, consider how you might adapt it to best suit your purposes! As it is mentioned above, it is a review activity. Traditionally, language teachers have used this fast-paced team game to review a story. Students benefit from repeated exposure to information and to language, and so content area teachers will find this activity just as helpful as language teachers.

Finally, to use songs during the lesson. It does not mean that teacher may use any kind of musing, but to use songs and music which contains the topic based information. Note, every task and step should be based on the concrete and

reasonable purpose. Using that method has been proved as one of the best ways of revising knowledge.

To conclude, interactive teaching strategies can be a powerful tool for promoting engagement, critical thinking, and deeper learning. By incorporating these strategies into your classroom, you can create a dynamic and stimulating learning environment that fosters a love of learning. This keeps them more interested and engaged, makes it impossible for them to just sit and zone out, and helps them learn and integrate the information better.

References:

1. Fink, D. L. (2005). *Integrated course design*. Manhattan, KS: The IDEA Center. Retrieved from
2. Fink, D. L. (2005). *Integrated course design*. Manhattan, KS: The IDEA Center. Retrieved from <http://www.idea.ksu.edu/resources/papers.html>
3. Serdyukov, Peter, and Ryan, Mark. *Writing Effective Lesson Plans: The 5-Star Approach*. Boston: Allyn & Bacon, 2008.
4. Salsbury, Denise E., and Melinda Schoenfeldt. *Lesson Planning: A Research-Based Model for K-12 Classrooms*. Alexandria, VA: Prentice Hall, 2008.
5. Skowron, Janice. *Powerful Lesson Planning: Every Teachers Guide to Effective Instruction*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2006.
6. Tileston, Donna E. Walker. *What Every Teacher Should Know About Instructional Planning* Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2003.
7. Wolfe, Shoshana. *Your Best Year Yet! A Guide to Purposeful Planning and Effective Classroom Organization (Teaching Strategies)*. New York: Teaching Strategies, 2006.

WHAT IS A WEB-QUEST?

Ermirzayev Abbos Vaxobjonovich

Namangan state Institute of foreign languages

ermirzayev89@mail.ru

ANNOTATION

This article examines the effectiveness of using webquest technology as a way to implement project activities in English lessons. The concept of a webquest is considered.

Key words: *web quest (web-quest), Internet resources, project activities, information technology*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается эффективность использования технологии веб-квестов как способа реализации проектной деятельности на уроках английского языка. Рассмотрено понятие веб-квеста.

Ключевые слова: *веб-квест (веб-квест), интернет-ресурсы, проектная деятельность, информационные технологии.*

WEB-QUEST TEXNOLOGIYASI NIMA?

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola ingliz tili darslarida loyiha faoliyatini amalga oshirish usuli sifatida web-quest texnologiyasidan foydalanish samaradorligini ko'rib chiqadi. Veb-kvest tushunchasi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlari: *web quest (web-quest), Internet resources, project activities, information technology.*

INTRODUCTION

Web-quest structure

- topic selection
- selection of internet service and design
- selection of tasks, web resources, planned results
- filling the webquest with content

A webquest in pedagogy is a problematic task with elements of a role-playing game, for the implementation of which information resources of the Internet are used.

This means that the teacher, when composing assignments, selects information on the Internet where the necessary materials can be found, giving students the appropriate hyperlinks [1]. All this is stored on some web resource, designed and structured as a web quest. Students in groups or individually complete the proposed web-quest tasks, upon completion of which they present their own web pages on a given topic, or some other creative work in electronic, printed or oral form.

Actively developing information technologies are important for the formation of an integral system of universal knowledge, skills and abilities.

Currently, students are fluent in information and communication technologies, using them in their daily life and educational process. Student's worldview is closely connected with all kinds of gadgets and electronic devices. That is why, in order for the lesson to be as interesting and effective as possible, the teacher needs to use possible modern information technologies that provide not only clarity, but also active learning and student involvement in this process.

MATERIALS AND METHODS

The term "Web-Quest" was first proposed in the summer of 1995 by Bernie Dodge, a professor of educational technology at the University of San Diego (USA). The author developed innovative Internet applications for integration into the educational process when teaching various academic subjects at different levels of education [1].

Kenton Letkeman, the creator of a number of excellent webquests, believes that this is a super learning tool, because... A constructivist approach to learning is used.

When completing webquests, students do not receive ready-made answers or solutions; they independently solve the task assigned to them [2].

Working on a webquest helps

- organize active independent or group search activities
- promotes the development of creative thinking and problem solving skills
- makes it possible to implement an individual approach
- trains thinking abilities (explanation, comparison, classification, highlighting general and specific)

Thus, we can say that the webquest technology is based on an activity-based approach.

Classification of webquests.

Web quests can cover either a separate problem, academic subject, topic, or be interdisciplinary; Bernie Dodge identifies three principles for classifying web quests:

1. By duration of implementation: short-term and long-term.
2. By subject content: mono-projects and interdisciplinary web quests.
3. By the type of tasks performed by students: retelling tasks, compilation tasks, mystery tasks, journalistic tasks, design tasks, creative product tasks, solving controversial problems (consensus building tasks), persuasion tasks, self-knowledge tasks, analytical tasks, judgment tasks, scientific tasks.

RESULT AND DISCUSSION

Retelling tasks are the most primitive and represent the simplest example of using the Internet as a source of information. There is even an opinion that webquests based only on retelling cannot be considered a webquest. However, in most cases, retelling is allowed as a task for a webquest, provided that:

- the format and form of student reports differs markedly from the original materials, that is, they are not simply copying text from the Internet into a text editor;

- students are free to choose what to talk about and how to organize the information they find;

- Students use skills of summarizing, selecting, and processing information.

Creative web quests (creative products task) require students to create a product in a given format (painting, play, poster, game, song, website, multimedia presentation, etc.). Creative projects are similar to design projects, but are freer and more unpredictable in their results. When evaluating such projects, greater emphasis should be placed on student creativity and self-expression [3].

Bernie Dodge highlights the clear structure of the webquest: Introduction, Task, Process, Evaluation, Conclusion, Credits, TeacherPage.

However, this structure is not something fixed and is used only as a basis, which can be changed if necessary. The teacher can design the quest in accordance with the level and needs of his students.

Introduction - a statement of the topic, a description of the main roles of the participants, a quest script, a work plan or an overview of the entire quest. The goal is to prepare and motivate students. Therefore, motivational and educational value are important here.

Task - a clear and interesting description of the problematic task and the form of presentation of the final result.

- a problem or riddle that needs to be solved;
- position that needs to be formulated and defended;
- the product to be created;
- the abstract to be created;
- report or journalistic account;
- creative work, presentation, poster, etc.;

The task must be problematic, clearly formulated, and have educational value.

Process (Execution) - an accurate description of the main stages of work; guidelines for action, useful tips for collecting information (checklist of questions for analyzing information, various tips for completing a particular task, “blank” Web

pages for reports, recommendations for using information resources, etc.); From a methodological point of view, the material should be distinguished by the relevance, diversity and originality of resources; variety of tasks, their focus on the development of high-level thinking skills; availability of methodological support - auxiliary and additional materials for completing tasks; when using elements of a role-playing game - an adequate selection of roles and resources for each role [4].

Here you can specify links to resources and not allocate a separate section for them.

Evaluation - a description of the criteria and parameters for evaluating the completion of a webquest, which is presented in the form of an evaluation form. Evaluation criteria depend on the type of educational tasks that are solved in the webquest.

The methodological assessment is subject to the adequacy of the presented assessment criteria to the type of task, the clarity of the description of the assessment criteria and parameters, and the ability to measure the results of the work.

Conclusion - a brief and accurate description of what students will learn by completing this webquest. There should be a connection here with the introduction.

Credits (Materials Used) - links to resources used to create the webquest. This section can be combined with the Process section.

TeacherPage (Comments for the teacher) - methodological recommendations for teachers who will use the webquest.

- origin, goals and objectives of the webquest, what it's about
- age category of students (can it be used by other students if there are additions, adjustments)
- planned results, based on learning standards (personal, regulatory, communicative, cognitive)
- the process of organizing a webquest
- necessary resources
- the value and dignity of this webquest

Webquests in language teaching

The use of web quests and other tasks based on Internet resources in language teaching requires students to have an appropriate level of language proficiency to work with authentic Internet resources. In this regard, the effective integration of web quests into the process of teaching foreign languages is possible in cases where the web quest: is a creative task that completes the study of a topic; accompanied by training lexical and grammatical exercises based on the language material of the authentic resources used in the webquest. Performing such exercises can either precede work on the quest, or be carried out in parallel with it.

CONCLUSION

A webquest, using Internet information resources and integrating them into the educational process, helps to effectively solve a number of practical problems, since in the process of working on a webquest a number of competencies are developed:

- use of information technologies to solve professional problems;
- self-learning and self-organization;
- team work;
- ability to find several ways to solve a problem situation.

REFERENCES

1. Dodge B. Creating WebQuests. 1999. -<http://webquest.org/>
2. Горбунова О.В. Использование технологии веб-квест в образовательном процессе <http://inshakovaoh.jimdo.com/методические-работы/повышение-квалификации/использование-технологии-веб-квест-в-образовательном-процессе-вариативный-модуль-72-часа/>
3. Веб-квесты по английскому языку <http://творческиеработы.рф/webquest>
4. Андреева М. В. Технологии веб-квест в формировании коммуникативной и социокультурной компетенции // Информационно-коммуникационные технологии в обучении иностранным языкам. Тезисы докладов I Международной научно-практической конференции. М., 2004.
5. Николаева Н. В. Образовательные квест-проекты как метод и средство развития навыков информационной деятельности учащихся // Вопросы Интернет-образования. 2002, № 7. - http://vio.fio.ru/vio_07
6. Панкова Т. В. Web-quest – технология формирование медиакомпетентности будущего учителя иностранного языка / Т. В. Панкова // Проблемы и перспективы развития образования в России. – 2012. – № 14

BUGUNGI KUNDA YOSHLARNING IJTIMOIIY- FAOLLIGIDA OILADAGI PSIXOLOGIK MUXITNING ROLI

Abdurayimov Sardorbek Odiljon o'g'li

University of Business and Science

nodavlat oliy ta'lim muassasasi pedagogika va psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Email.sardorabdurayimov33@gmail.com

АННОТАЦИЯ:

В этой статье с теоретической стороны освещаются проблемы, с которыми сегодня сталкивается наша молодежь при создании новой семьи, и психологически правильный подход к этим проблемам.

***Ключевые слова:** семейная психология, окружающая среда, общество, молодежь, профилактика, кризисы.*

ANNOTATION:

This article covers our young people today from the theoretical side of their problems in building a new family and their psychologically correct approach to these problems.

***Keywords:** Family Psychology, environment, society, youth, prevention, crises.*

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada bugungi kunda yoshlarimizni yangi oila qurishda yuzaga keladigan muammolari va ushbu muammolarni psixologik jihatdan to'g'ri yondashishlari nazariy tarafdan yoritilgan.

***Kalit so'zlari:** Oila psixologiyasi, muxit, jamiyat, yoshlar , profilaktika, krizislar.*

KIRISH

Bugungi kunda yoshlarga qaratilayotgan e'tabor tobora kuchayib bormoqda , bu esa davlat siyosati darajasigacha kutarildi desak mubolag'a bo'lmaydi. Azaldan bizga ma'lumki bizning etnopsixologiyamizda oilaga birinchi etibor qaratiladi oilani muqaddas dargox sifatida idrok etib er va xotin diniy va dunyoviy ta'limotlardan mujasamlashgan odob va axloq qoidalarga amal qilishadi. Bu esa oilaning mustaxkam devoir bunyot bo'lishiga turtki bo'ladi. Lekin bugungi kunda yangi oila qurayotgan yoshlarimiz ichida oilaga nisbatan befarqlik va psixologik jixatdan tulaqonli tayor emasliklari tufayli kuplab oilalalar parokandallika uchrayabdi. Zotan, millatning ertangi kuniga dastlab oilada poydevor qo'yiladi, unda hayotning davomiyligini ta'minlovchi avlod shakllanadi, milliy madaniyat, urf-odatlar, axloqiy-ma'naviy qadriyatlar asrab-avaylanadi, jamiyat taraqqiyotining iqtisodiy farovonlik va madaniy yuksalishlariga asos solinadi, mustahkamlanadi. Yurtimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning mazmun-mohiyatida ham inson va uning manfaatlari ustuvor ekan, biz ko'zlagan maqsadlarga erishishda hayotimizning tayanchi va suyanchiga aylangan oilaning o'zni benihoya kattadir. Nikoh-oila munosabatlari muammosi, insoniyat jamiyati yuzaga kelgan ilk ibtidoiy davrlardan buyon eng dolzarb muammolardan biri hisoblanib kelgan. Odamlar qachon va qanday tizimlarda yashashlaridan qat'iy nazar, oila masalasi doim alohida e'tibor ob'ekti bo'lib kelgan va bundan buyon ham shunday bo'lib qoladi.

CHunki, har qanday jamiyatning taraqqiy etishi, mustahkamligi shu jamiyatda tug'ilib, shaxs sifatida shakllanadigan insonning dunyoga kelishi va voyaga yetishida bosh omil bo'lmish oilalarning barqarorligiga uzviy bog'liqdir. Har bir inson baxtli oilada tug'ilishni va yashashni istaydi. Bugungi kunda ajrashishlar, oiladagi mojarolar darajasi o'sib borayotgan tahlikali davrda bunga qaytarzda erishish mumkin? Ijtimoiy soha xodimlarining asosiy vazifalaridan biri aholi o'rtasida, mahallalarda, yoshlar orasida, oilaviy dasturlar bo'yicha ma'rifiy ishlarni olib borishdan iborat.

Bu kabi muammolarni bartaraf etish maqsadida Senat Kengashi qarori bilan erta turmush va erta tugʻruq holatlari hamda oilaviy ajralishlar bilan bogʻliq muammolarni bartaraf etish boʻyicha 2020–2021 yillarga moʻljallangan kompleks chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Majlisda koʻrib chiqilgan masalalar yuzasidan Oliy Majlis Senati Kengashining tegishli qarorlari qabul qilindi», deyiladi xabarda. Eʼtibor berib qarajak bugungi kunda yosh oilalar oʻrtasida ajrimlar soni ortib bormoqda. Psixologik va sotsiologik tadqiqotlarda bunga bir qancha sabablarni keltirishimiz mumkin. Eng katta sabablardan biri esa oilada er xotin fel atvorlarining bir biriga toʻgʻri kelmasligi oilaviy nizolarni keltirib chiqaruvchi asosiy omillardan biridir. SHuningdek, oiladagi psixologik muhit ham katta ahamiyatga ega. Bugungi kunga kelib nafaqat Respublikamizda, balki butun dunyoda nikoh-oila munosabatlarining eng jiddiy jihatlaridan biri oilalarning buzilishi, ajralish asoratlarini tadqiq etish masalalariga katta eʼtibor berilayotganligining asosiy sabablaridan biri ajralish bilan bogʻliq boʻlgan bir qator nohush hodisalarning roʻy berayotganligi, notoʻliq oilalar sonining ortib borishi kabilarning kuzatilayotganligidadir. Oʻsmir qizlarimizning yosh turmush qurishi, yosh ona boʻlishi va shulardan kelib chiqadigan turli xil tibbiy, maʼnaviy va ijtimoiy asoratlar, mustaxkam oilani shakllantirishga xalaqit beradigan salbiy omillaridan biridir. Nikoh oldi tibbiy koʻrikdan oʻtish masalasi bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. Oila Kodeksining 17-moddasida yosh kelin-kuyovlar nikohgacha ixtiyoriy tarzda tibbiy koʻrikdan oʻtishlari maqsadga muvofiq ekanligi taʼkidlangan. Bu modda kiritilishining mohiyati shundaki, imonli, insofli va yaxshi niyatli inson uchun oila qurish, uning mustahkam poydevorda boʻlishiga qaygʻurish qanchalik muhim va majburiy boʻlsa, yoki otaona boʻlish masʼuliyati kuchli boʻlsa, oʻzidan sogʻlom zurriyot qoldirish, uni sogʻ-salomat katta qilib voyaga yetkazish, toʻgʻri tarbiya berish shunchalik masʼuliyatli.

Psixologlar va olimlarning fikricha, turmush qurish uchun eng maqbul yosh: qiz bolalar uchun 22-25 yosh, oʻgʻil bolalar uchun esa 24-30 yosh. Bu yoshga borib inson shaxs sifatida shakllanib boʻladi. Bu yoshda inson turmush qurish masalasiga

mas'uliyat bilan qaraydi. SHuningdek, qarindosh-urug'lar o'rtasidagi nikoh kelgusi avlodlar salomatligiga putur yetkazuvchi omildir. CHunki qarindoshlik nikohi tufayli odatda jismoniy va aqlan nosog'lom, ya'ni nimjon, kasalmand, aqli zaif, kar-soqov, ortiq, qo'shoq, pakana yoki nuqsonli, mayib bolalar tug'iladi. Ular o'sishda tengdoshlaridan orqada qoladilar. Bunday oilalardan ko'pincha yurak, buyrak xastaligi kasalligiga yo'liqqan bola tug'ilishi kuzatilmokda. Biologik tadqiqotlarning ko'rsatishicha, nikoh qanchalik begona shaxslar bilan tuzilsa, avlod shuncha sog'lom bo'ladi. SHuningdek, oilaviy masalalarda diniy tushunchaning bo'lishi ham katta ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya. "Bolalar huquqlarining kafolatlari to'g'risida" gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni T: 2008 yil.
2. "Sud – psixologik ekspertizasi". H.Ruhieva, T: 2012 yil.
3. "Psixologicheskaya pomosh'ch' lyudyam, popavshim v krizisnye situatsi" – Informatsionnoe posobie dlya sotsial'nyx rabotnikov, pedagogov, psixologov. T: 2010 god.
4. O'zbekiston Respublikasining Oila Kodeksi. T: "Adolat" – 2019 yil.
5. Oliy Majlisi Senati kengashining videokonferentsiya tizimi orqali uzatilgan Tanzila Norboeva ma'ruzasidan. Toshkent: 14 iyul 2020 yil.
6. Toshkent shahri bosh imom-xatibi Nuriddin domla Xoliqnazarovning Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligida o'tkazilgan anjumanda oila munosabatlarning diniy hukmlari haqidagi ma'ruzasi. 29 iyun 2020 yil
7. Jurayev, X. O. (2023). O 'SPIRINLIK YOSHIDA SHAXSDA STRESSLI VAZIYATLARDA INDIVIDUAL KOPING STRATEGIYALARNING O 'RNI VA AXAMIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 512-515.

8. Odilboyevich, J. X. (2023). PSYCHOTIC AND LIMITED NEUROTIC LEVELS DURING PERSONALITY SOCIAL LIFE. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(4), 27-34.

9. Odilboyevich, J. X. (2023). SHAXS IJTIMOIY XIMOYASIZLIGI VA UNING OGISHGAN XULQ-ATVORIGA TASIRIDA SHAKILANADIGAN PSIXOANALITIK HIMOYA MECHANIZMLARI ORNI VA AXAMIYATI. *PEDAGOGS jurnali*, 33(2), 186-189.

10. Odilboyevich, J. X., & Shokhrukhbek, M. (2023, April). The Role and Importance of (Ego) and (Id) in the Psyche of Children in Adolescence. In *International Conference on Research Identity, Value and Ethics* (pp. 28-33).

11. Odilboyevich, Jurayev Haydarjon. "SHAXS XAYOT DAVOMIDA PSIXOLOGIK HIMOYA MECHANIZMLARINING ORNI VA AXAMIYATI." *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ* 16.2 (2023): 128-133.

12. Haydarjon, J. (2022). SHAXS IJTIMOIY XIMOYASIZLIGINI OGISHGAN XULQ ATVORIGA TASIRINI IJTIMOIY PSIXOANALITIK MECHANIZMLARI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(1), 9-12.

O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING UNUTILMAS IFTIXORLARI

Hamrayeva Vasila

Mirzo Ulug‘bek Nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti
Ijtimoiy Fanlar Fakulteti Sotsiologiya yo‘nalishi talabasi

***Annotatsiya:** O‘zbekiston Milliy Universiteti respublikamizdagi eng yuqori o‘rinda turuvchi universitet. Buning yaqqol isboti o‘laroq, nafaqat O‘rtaosiyo, qit‘amizdagi birqancha ilm ahlini bizning universitetimizda tqasil olayotganlarini yuksak faxr bilan e‘tirof etishimiz mumkin.*

***Kalit so‘zlar:** Universitet, asperantura, elektron, radiotelfond, doktorantura, geologiya, tuproqshunoslik, fizika;*

Barchamizga ma‘lumki O‘zbekiston Milliy Universiteti nihoyatda boy tarixga ega Ushbu oliy o‘quv yurti 1918-yil Turkiston Davlat Universiteti nomi bilan poytaxtimiz Toshkent shahrida faoliyatini boshlagan. Universitet nomining ham bir-nechabor o‘zgarishida ham o‘ziga xos ma‘no-mazmun mavjud. 1923-yildan boshlab universitetimizning nomi O‘rta Osiyo Davlat Universiteti (SAGU) nomi bilan o‘z faoliyatini davom ettirgan T‘alim dargohiga bunday maqomni berilishidan ma‘lumki, shu davridayoq universitetning darajasi baland bo‘lgan. 1960-yilga kelib O‘rta Osiyo Davlat Universiteti Toshkent Davlat Universiteti (TASHDU) nomiga o‘zgartirildi. Mustaqillikka erishganimizdan 4 yil o‘tgach, 1995-yilda universitetimizga Mirzo Ulug‘bek nomi berildi. Yana 5 yil o‘tgach esa hurmatli birinchi prizidentimiz marhum Islom Abdug‘aniyevich Karimovning farmoniga muvofiq 2000-yil 28-yanvardan boshlab universitetimizga Milliy Universitet maqomi berildi.

Universitetimizning faoliyatiga to'xtaladigan bo'lsak, 1920-yilning o'rtalariga kelgach universitetda ilmiy tekshirish ishlariga alohida e'tibor berildi 1929-yilga kelib esa asperantura bosqichhi ham o'z faoliyatini boshladi. Ta'lim dargohining olimlari tomonidan xalq xo'jaligi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan kashfiyotlar qilindi. Isbot tariqasida 1928-yil universitet olimi PB. Grabovskiy, IF. Belyanskiy bilan birgalikda elektron nur yordamida harakatdagi tasvirni bir joydan ikkinchi joyga uzatadigan va qabul qiladigan "radiotelfond" yaratdilar. 1928-yilda universitet fakultetlari asosida mustaqil tarmoq universitetlar, jumladan O'rta Osiyo Paxtachilik Insituti, O'rta Osiyo Tibbiyot Insituti, O'rta Osiyo Moliya Iqtisodiyot Insituti (hozirgi Toshkent Iqtisodiyot Universiteti), O'rta Osiyo Industrial Insituti (hozirgi Toshkent Texnika Universiteti), O'rta Osiyo Ipakchilik Insituti hamda ilmiy tekshirish muassasalari tashkil topdi. 1931-yilga kelib esa universitetda biologiya, texnika, fizika, matematika ishchi fakultetlari ishlagan 1935- yilda esa fakultetlar soni yanada ko'paydi. Endi Tarix, geologiya, Tuproqshunoslik va Geografiya fakultetlari ham o'z faoliyatini boshladi. Yillar davomida talabalarni ortib borishi tufayli 1938-yilda universitetning sirtqi bo'limi ham tashkil etildi. 2-jaxon urushi (1939-1945) dan oldingi davrda universitet pedagoglar tarkibi uni tamomlagan T N.Qoriniyoziy, T Z.Zohidov, T A.Sarimsoqov, O S.Sodiqov va boshqa milliy yosh kadrlar tufayli kengaydi. Taqdirning taqa'zosi bilan 1941-yilning noyabir oyida O'zDU (hozirgi Samarqand Universiteti) SAGU ming tarkibiga qo'shilib ketdi. Oradan 4 yil o'tgach esa yana ajralib chiqdi. Bu orada esa 1943-yilning aprelida asperantura bosqichiga talabalarni qabul qilish sini kengaydi, bundan tashqari doktorantura bosqichi ham ochildi. Keyingi yillarda universitet faoliyati yanada kengaydi. O'quv jarayonlari takomillashtirildi. Ilmiy tadqiqotlar yuksaldi Mustaqillik davri ya'ni 1991-yilga kelib Sharqshunoslik va Yuridik fakultetlari negizida Toshkent Sharqshunoslik Insituti va Toshkent Yuridik Insituti tashkil topdi

Universitetda tahsil olgan va ta'lim dargohini nufuzini oshirishda ilmiy ishlari bilan o'z hissalarini qo'shgan bir qancha olimlarimiz bir. Ulardan biri T A.Sarimsoqov. U 1915-yil 10-sentiyabrda Andijon viloyatining Shahrixon shahrida

tugʻilgan. 1936-yilda Oʻrta Osiyo Davlat Universiteti (hozirgi Oʻzbekiston Milliy Universiteti) ming Fizika Matematika fakultetini tamomlagan. Iqtidorli olim 24 yoshidayoq Fizika Matematika fanlari nomzodiboʻldi. Oradan koʻp oʻtmay 27 yoshida esa Fizika Matematika Fanlari doktori ilmiy darajasiga ega boʻldi. Uning bu qadar ilmga chanqoqligi va izlanishlari mansab pillagʻoyalaridan asta sekin koʻtarib 28 yoshida Universitet rektori lavozimiga keldi. Qahramonimiz oʻz faoliyatini yanada zoʻr shijoat bilan olib borishi natijasida 31 yoshida Oʻzbekiston Fanlar Akademiyasining prezidenti lavozimini egalladi. T.A. Sarimsoqovdan 200 dan ortiq oʻta muhim ilmiy ishlar va koʻplab ilmiy-ommabop maqolalar meʼros boʻlib qolgan.

Yana bir taniqli olim, universitetimizni faxri Joʻrayev Toʻxtamurod Joʻrayevich 1934-yil 25-oktiyabrda Toshkent viloyati Yangiyoʻl tumanidagi SHoʻralisoy qishlogʻida tavallud topgan. U 1953-yilda Oʻrta Osiyo Davlat Universiteti (OʻzMU) ming Fizika Matematika fakulteti talabasi boʻldi. Uni 1958-yilda matematika analiz mutaxassisligi boʻyicha imtiyozli diplom bilan tamomladi. Olim ilmni tashlab qoʻymadi va buning natijasi oʻlaroq 1962-yilda nomzodlik, 1972-yilda doktorlik dissertatsiyalarini himoya qildi. 1979-yilda OʻzR FA muhbiri aʼzosi, 1989-yilda esa haqiqiy aʼzosi etib saylandi. Uning ish faolyatini ham Oʻrta Osiyo Davlat Universiteti (OʻzMU) va Oʻzbekiston Fanlar Akademiyasida davom ettirdi.

Universitetimizda qoʻshni davlatlardan ham kelib ilmiy ishlar qilgan olimlardan biri Halil Ahmedovich Rahmatullindir. U 1909-yilning 23-aprel sanasida Qirgʻiziston Respublikasining Toʻqmoq shahrida tugʻilgan. Toshkent Pedagogika Texnikumini bitirib 1928-yilda Oʻrta Osiyo Davlat Universiteti (OʻzMU) ga oʻqishga kirgan. 2 yildan soʻng oʻqishni Moskva Davlat Universitetida davom ettirgan. U 1937-yilda nomzodlik, va yillar oʻtib 1943-yilda doktorlik dissertatsiyasini himoya qildi.

Universitetimizni shunday buyuk va unutilmas tarixi bor ekan, kelajagi ham yuksak va porloq boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mo‘tabar ziyo maskani kitobi;
2. Universitet mening hayotimda kitobi;
3. <https://www.wikipedia.org/>
4. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_milliy_universiteti

ABDULLA QODIRIY ASARLARINING IJTIMOIIY-BADIIY TASNIFI**Hamrayeva Vasila Mirzohid qizi**

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti
4-bosqich talabasi

Sattarkulov Lazizbek Abror o‘g‘li

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
4-bosqich talabasi

Sotvoldiyeva Yulduz Farhod qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy ijodining ijtimoiy, badiiy tahlili haqida umumiy ma’lumot berilgan. Shu bilan birga, ijodkorning ijtimoiy ijodi har tomonlama misollar yordamida tahlil qilindi. Hamda asarlarda qo‘llanilgan badiiy vositalar haqida ham so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: *ijtimoiy-badiiy tahlil, Abdulla Qodiriy, ijodkor, badiiy vositalar, badiiy obraz, romanlar, hikoyalar, personaj.*

ANNOTATION

This article provides general information about the social and artistic analysis of Abdulla Qadiri’s work. At the same time, the creator’s social creativity was analyzed using comprehensive examples. It also talks about the artistic tools used in the works.

Key words: *socio-artistic analysis, Abdulla Qadiri, creator, artistic means, artistic image, novels, stories, character.*

Yozuvchi birinchi navbatda eng ko‘p to‘qnashadigan mavzu bu “insonning ichki tabiati” hisoblanadi. Shu bilan birga yozuvchi kishilarni o‘zlari qanday bo‘lsa, shunday tasvirlash kerak, birinchi navbatda har bir harakatning motiv sababi va ayniqsa barcha odamlarga xos bo‘lgan undovlar bilan qiziqishini ta’kidlash lozim. Abdulla Qodiriyning fikricha barcha tabaqadagi odamlar bir xil, yuqori tabaqa vakillari “o‘z harakatlarining asl sabablarini konventsiya, yolg‘on, ikkiyuzlamachilik va da’vogarlik bilan yashirishni bilishlari” bilan farqlanadi. Yozuvchining e’tibori butun inson tabiatiga xos bo‘lgan, lekin ma’lum ijtimoiy qatlamlar va shaxslarga xos bo‘lgan turli xil shakllarda namoyon bo‘ladigan narsalarga qaratilgan.

O‘zbek adabiyoti milliy asarlar, jumladan o‘zbek romanlarini o‘z ichiga olgan to‘plamdir. O‘zbek romanchiligi eng yaxshi an’analarni o‘zida mujassam etgan va zamon bilan hamnafas rivojlanib bormoqda. O‘zbek romanlari ham boshqa millat vakillari singari o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lganini ulug‘ adib Abdulla Qodiriyning ikki romanining qiyosiy tavsifi ham tasdiqlaydi.

Ishonch bilan aytish mumkinki, Abdulla Qodiriyning navbatdagi “Mehrobdan chayon” romani “O‘tgan kunlar” romanining tarixiy va mantiqiy davomi bo‘lib xizmat qiladi, unda ijtimoiy-madaniy hayotning turmushi, urf-odatlarini, xon davri aks ettirilgan. Albatta, badiiy adabiyotda o‘sha davr madaniy, adabiy-estetik tafakkurining, ijtimoiy-iqtisodiy, g‘oyaviy-siyosiy jazosining ta’siri juda katta. Bu ta’sir “Mehrobdan chayon” romanining badiiy-g‘oyaviy tuzilishida, ayniqsa, sinfiy xarakterda yaqqol seziladi.

Roman muallifi ma’lum darajada o‘sha davr sinfining dogmalariga moyil, ammo bu romanda uning sun’iy tasavvuri emas, balki tarixning bir qismi sifatida ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, u umuminsoniy tushunchalar va tarbiya me’yorlarini boshqaradi. Jamiyatning sinf va qatlamlariga nisbatan bunday munosabat o‘n to‘qqizinchi asr jahon romanizmining yirik namoyandalari (Honor de Balzak, Emilyya Zola, Lev Nikolayevich Tolstoy, Fyodor Dostoyevskiy)larning epik asarlarida juda yaqqol ifodalangan. “O‘tgan kunlar” romanidan keyin “Mehrobdan chayon” romani

romanizmning yangi milliy maktabi bo'lib, unda faqat o'zbeklarga xos badiiy odat paydo bo'ldi.

Bu badiiy tamoyil birinchi milliy romanda juda muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Ijobiy va salbiy obrazlar yaratish uchun muallif Sharq adabiy-badiiy an'alarini, ularning tajribasini o'rganib, ularni romanning buyuk epik obrazlari tarkibiga kiritgan. Buni Abdulla Qodiriyning sanab o'tilgan ikki tarixiy romanini qiyoslashda ham ko'rish mumkin.

“Mehrobdan chayon” va “O'tgan kunlar” (Anvar, Ra'no, Otabek, Kumush) romanlarining bosh qahramonlari bir-biriga juda o'xshash. Ular hatto deyarli bir xil ko'rinishga ega. Bunday o'xshashlik ichki dunyoda (xarakter, ma'naviyat, psixologiya) ham kuzatiladi. Ular Otabek aytganidek, har tomonlama komil inson namunasidir. Yozuvchi “Mehrobdan chayon”, “O'tkan kunlar” romanlarida erkak qahramonlar portretini tasvirlashda “muhtasham va ko'zga tashlanadigan”, “barvasta”, “mag'rur”, “qora ko'z” kabi qolipli shtrixlardan foydalangan.

Romanning voqea-hodisa rivoji jarayonida yuqoridagi portret boshqa personajlarga xos xususiyatlar bilan to'ldiriladi: “ohunikidek go'zal ko'zlar”, “qizil olmadek qip-qizil yuz”, “ko'kalamzorlarning ilk nihollari” va boshqalar. Qahramonlarning bunday tavsifi birinchi marta Otabek obrazida “O'tgan kunlar”da qo'llangan.

Abdulla Qodiriydan “menga qo'yilgan ayblarni boshdan oyoq rad etaman. Haqiqat yo'lida hech qanday jazodan, qiynoqdan qo'rqmayman. Agar otmoqchi bo'lsalar, ko'kragimni kerib turaman...” deb aytgan so'zlaridan ham uning asarlarining mohiyati qanday bo'lganini bilish qiyin emas. Uning asarlari yigirmanchi syezddan so'ng, 1956-yildan boshlab yangidan nashr etila bordi. 1990-yilda Respublika prezidenti Farmoni bilan Abdulla Qodiriy nomidagi Respublika Davlat mukofoti ta'sis etildi. 1991-yilda esa Abdulla Qodiriyga Alisher Navoiy nomidagi Davlat mukofoti berildi. Hozirgi kunda esa bir qator ko'chalar, bog'lar, maktablar, kutubxona, mahalla va oliy bilimgo'har uning tabarruk nomi bilan yuritiladi. Uning

nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat oliy bilimgo'hida eng bilimdon talabalarga Abdulla Qodiriy nomidagi davlat stipendiyasi beriladi.

Xulasa qilib aytganda oxir-oqibat shaxslar, guruhlar va sinflar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar to'ntarish va fuqarolar urushiga olib keladi. Abdulla Qodiriy "O'tgan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlarida konseptual, syujet-kompozitsion chiziq, zamon va jamiyat tarixi tasviri, ijtimoiy hayot, personajlar tuzilishi, poetik tamoyillar, tarixiylik, qadimiylilikni o'zida mujassam etgan. Bundan tashqari siz asarlarda monologik tafakkur, milliylik, xayrixohliklarni ham kuzatasiz. Shu asosda romanizm olamida yangi she'riy asar – "Abdulla Qodiriy romanizm maktabi" yoki "Yangi milliy romanizm maktabi" paydo bo'ldi. Eng muhimi, bu maktab ko'p qirrali, murakkab va yigirmanchi asrga xos bo'ldi. Bir so'z bilan aytganda bu dunyoqarashning mukammal namunasi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Quvvatova D. Jahon va o'zbek she'rlari: qiyos va tahlil. //International Scientific Journal Theoretical & Applied Science. p-ISSN: 2308-4944 (chop etish) e-ISSN: 2409-0085 (onlayn). Yil: 2020 84. Nashr qilingan: 30.04.2020.
2. Quvvatova D., Nazarova D. Jamol Kamol ijodidagi ruboiy janri.// The American Journal of Social Science and Education Innovations (ISSN - 2689- 100x) Chop etilgan: 26-sentabr, 2020-yil | Sahifalar: 346-353. IMPACT FAKTOR 5. 525.
3. Ochilova N., Quvvatova D. O'zbek va ingliz adabiyotida "ot" obrazining talqini. //EPRA xalqaro ko'p tarmoqli tadqiqotlar jurnali. Oylik ko'rib chiqiladigan va indekslangan xalqaro onlayn jurnal. Jild: 6-son: 9-sentabr 2020-yil.-B.3-5.
4. Dumesnil, Rene va Martin Turnel. "Guy de Mopassan" Encyclopædia Britannica, 2018 yil 1 avgust.

СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Сатторова Дилдор Гаппоровна

Тошкент давлат стоматология институти

Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан кафедраси доценти

E-mail: dsttorjva1966@gmail.com

Маълумки, Соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари аллақачон нисбатан янги ҳуқуқ тармоғи сифатида дунёнинг кўплаб мамлакатларининг ҳуқуқий тизими ва аҳолини ҳуқуқий маданиятининг таркибий қисмига айланган. Соғлиқни сақлаш соҳасидаги халқаро стандартлар, биринчи бўлиб, Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилоти (ЖССТ) Уставида (Конституциясида) мустақамланган, унда ЖССТни асосий мақсади сифатида “Барча халқлар учун иложи борича энг юқори соғлиқни сақлаш даражасига эришиш” белгиланган.

Бугунги кунда соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари дунё бўйича ягона юридик бирлик бўлиб, ўз таркибида институтларининг бирлиги билан тавсифланади, ҳуқуқнинг турли соҳа нормаларини ҳуқуқининг ягона тизимига бирлаштиради. Шу муносабат билан Соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳуқуқий асослари – ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи комплексли ҳуқуқ тармоғи бўлиб, унинг асосий мақсади ҳуқуқий тизимда алоҳида ўрин тутадиган одамлар саломатлигини максимал даражада яхшилаш имконини яратишдан иборатдир.

Фуқароларнинг саломатлигини ҳуқуқий асосда яхшилашда тиббиёт ҳуқуқиднинг ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлари бир давлатнинг доирасидаги муносабатлардан кенгроқ қамровга эга бўлиши тиббиётнинг спецификаси, яъни ўзига хослиги билан боғлиқдир. Масалан, эпидемия, пандемиялар юзага

келганида ушбу муаммо бир давлат томонидан тартибга солинишини имкони йўқ. Шунда, тиббиёт ҳукуқи соҳасидаги ҳукуқий муносабатларни амалга оширишда, давлатлар, халқаро ҳукуматлараро ва баъзи халқаро нодавлат ташкилотлар каби халқаро ҳукуқ субъектларининг иштироки ва ҳамкорлигида давлатлараро халқаро-ҳукуқий муносабатлар юзага келади.

Уларнинг фаолияти биринчи навбатда глобал саломатликни яхшилаш ва инсон саломатлигининг энг юқори даражасини максималлаштиришга қаратилган. Шунга кўра, бундай ҳукуқий муносабатлар миллий тиббиёт ҳукуқи доирасидан чиқиб, халқаро ҳукуқнинг янги пайдо бўлган тармоғи – халқаро тиббиёт ҳукуқи томонидан тартибга солинишини тақозо этади. Шунини таъкидлаш жоизки, ҳозирги кунда халқаро тиббиёт ҳукуқи нормалари давлатларнинг миллий тиббиёт ҳукуқи нормаларини шакллантириш ва ривожланишига таъсири этган ҳолда дунё мамлакатларидаги Соғлом турмуш тарзини ташкил этишнинг ҳукуқий асосларига катта эътибор қаратилган.

Инсонларнинг ҳукуқи ва унинг аҳамияти ҳақида гапиришдан аввал, соғлом турмуш ҳаётини таъминлашга қаратилган турли омиллар билан боғлиқ бўлган кенгқамровли ажралмас инсон ҳукуқларидан бири “соғлиққа бўлган ҳукуқ”ни батафсил ўрганиш аҳамиятлидир. “Соғлиққа бўлган ҳукуқ” давлат томонидан таъминланиши шарт бўлган хавфсиз ичимлик сувини, хавфсиз ва сифатли озиқ-овқатни, яшашга қулай уй-жой, соғлиқни сақлаш нормаларига тўғри келадиган меҳнат шароитлари, тоза ва соғлом атроф-муҳит, соғлиқни сақлаш бўйича таълим ва хабардорлик, гендер тенглиги ҳукуқлари ва бошқа эркинликларни (масалан, тиббий аралашувга беморни розилигисиз дучор этилмаслик, қийноқлардан холи бўлиш ҳукуқи ва бошқалар)ни ўз ичига олади. Эътиборлиси, соғлиққа бўлган ҳукуқнинг деярли барча ҳукуқлари барқарор ривожланиш мақсадларида ҳам акс эттирилган.

Шунга кўра, соғлиққа бўлган ҳукуқ халқаро тиббиёт ҳукуқининг асосий институти сифатида ўрин олган.

Маълумки, инсонни соғлиққа бўлган ҳуқуқи кўплаб халқаро шартномаларда эътироф этилган.

XIX асрнинг охиридан бошлаб иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларни тан олиш ҳаракати юзага келади ва ушбу уринишларнинг натижасида шу асрда илк соғлиқни сақлаш бўйича қонунлар қабул қилинади .

XX асрда – соғлиққа бўлган ҳуқуқ инсон ҳуқуқи сифатида тан олинади XIX асргача олимлар томондан ва расмий ҳужжатларда соғлиққа бўлган ҳуқуқ камдан-кам тилга олинган. Бироқ, давлат ёки ҳеч бўлмаганда жамиятнинг фуқаролар соғлиғи учун жавобгарлик ҳисси хаттоки энг қадимги цивилизацияларда намоён бўлган. Қадимдан ҳокимият аҳоли саломатлигини яхшилаш чораларини кўрган. Жамиятнинг бундай ҳаракатларининг жамланиши одатда “жамоат саломатлиғи” деб юритилган. Хаттоки, баъзан ҳозирги замон илмий адабиётларида ҳам “соғлиқни сақлаш ҳуқуқи”, шунингдек, “халқаро соғлиқни сақлаш ҳуқуқи” тушунчасидан тез-тез фойдаланилади.

Ижтимоий ва маданий ҳуқуқларнинг энг жадал ривожланиши Иккинчи жаҳон урушидан кейин бошланди. Бу ҳуқуқлар турли халқаро шартномалар ва декларацияларда, шунингдек ўша даврда қабул қилинган миллий Конституцияларда мустаҳкамланган. Саломатликнинг ижтимоий-иқтисодий инсон ҳуқуқи сифатида тан олиниши 1945 йилда Сан-Францискода бўлиб ўтган халқаро тартиб бўйича Бирлашган Миллатлар ташкилоти конференциясидан бошланди. Ушбу анжуманда Бразилия делегацияси томонидан тақдим этилган Меморандумда Спеллмани (Нью-Йорк архиепископи) қуйидагича фикри акс эттирилган эди: “тиббиёт-дунёнинг устунларидан бири”. Ушбу Меморандумдан келиб чиққан ҳолда, БМТ Уставининг 55-моддасида “БМТ халқаро иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни, шунингдек, инсон саломатлиғи билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишга ўз ҳиссасини қўшиши керак”, деб қайд этилган...

Шу кунгача ҳам соғлиққа бўлган ҳуқуқнинг аниқ мазмуни ва таърифи атрофида кўплаб тафовутлар юзага келган. Шу сабабли бу соҳадаги олиб бориладиган ишлар кўламини кенгайтириш мақсадга мувофиқ булади. Инсон саломатлиги барча нарсдан муҳим омилдир. Фуқароларнинг соғлом турмуш тарзини яратишда мамдакатимизда давлат дастурлари доирасида иш олиб борилмоқда. Мақсадимиз фуқароларимизни соғлом турмуш тарзини ташкил этишдан иборат.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Д. Г. Саттарова, Рихсиева Д. Ф. Цели и задачи всеобщей декларации о правах человека и биоэтике // Научный медицинский журнал “ АИЦЕННИА ” - Россия, 2020 - №74 - Б.20-23. [Wwww.avicenna-idp.ru](http://www.avicenna-idp.ru).

2. Сатторова Д. Ф. БУГУНГИ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАР, ЗИДДИЯТЛАР ВА МУЛОҲАЗАЛАР-2022-165-169-. <https://doi.org/10.24412/2181-1385-2022>.

3. Сатторова Д. Ф. Ҳаракат стратегиясидан-тараққиёт стратегияси сари асосий ғояси асосида олий тиббий таълимни такомиллаштириш // Медицина ва инновация.- Тошкент, 2022.- Б.205-208.

4. Сатторова Д. Ф. Ҳаракат стратегиясидан-тараққиёт стратегияси сари таълим асосида замонавий ўқитишнинг аҳамияти // “Цифровизация в обучении гуманитарных дисциплин в медицинском высшем образовании” Сборник научных трудов -2022.-193-196.

ЁШЛАРИМИЗНИ ВАТАНПАРВАР РУХИДА ТАРБИЯЛАШ

Худойбергенова Патма Ташполатовна

Тошкент давлат стоматология институти

Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан кафедраси ,ф.ф.н.доценти

***Долзарблиги:** Ватан остонадан бошланади, деб бежиз айтилмайди. Бироқ киши улгайгани сайин унинг Ватан ҳақидаги тасавури ҳам кенгаяди. Аввал уй, сўнгра маҳалла, қишлоқ ёки шаҳар ҳамда бутун мамлакат Ватан экани аста-секин англаб олинади. Ватанга боғлиқлик, уни қадрлаш тарихий ривожланиш жараёнида пайдо бўлиб, муҳит ва давр таъсирида шаклланган ижтимоий-руҳий туйғудир.*

***Адабиётлар тахлили ва методи:** Мустақилик даврида чоп этилган И.А.Каримов асарлари, давлат томонидан қабул килинган ҳужжатлар, мутафаккир олимларнинг асарлари тахлил килинди.*

Натижа ва муҳокама: Миллатлар ва элатлар ўртасидаги иқтисодий, ижтимоий ва маданий алоқаларнинг ўсиши, авваллари фақат бир элат ёки миллат учун Ватан бўлган ўлкани шу ўлкада яшаб турган барча халқлар учун Ватанга айлантиради. Ҳозирда юртимизда яшаётган юздан зиёд миллат ва элат вакилларининг Ўзбекистонни ўз Ватани деб билиши ҳам ана шундай жараёнлар натижасидир. Шу боисдан Ватан бу — бир замин, ўлкада яшаётган кишиларни миллати ёки динидан қатъи назар, бирлаштирувчи ижтимоий тушунчадир.

Халқ маданияти, анъаналари, урф-одатлари, миллий онг ҳам она юрт тушунчаси билан мустаҳкам боғлиқ бўлиб, улар Ватандан ташқарида ривожланмайди. “Ватан” тушунчаси мустақиллик шароитида алоҳида аҳамият касб этди. Маълумки, истибдод йилларида ҳукмрон мафкура кишиларимизнинг онгидаги “Ватан” тушунчасини бузиб, унинг ўрнига мавҳум ва умумий тушунчани зўрлик билан сингдирмоқчи бўлди. «Ўзбекистон — Ватаним маним» дейиш у даврда миллатчилик, миллий чекланганлик деб баҳоланди.

Ҳолбуки, Ватан аниқ тушунча. У кўп ҳолларда муайян ҳудуд, мамлакат ёки давлатга ўз номини берган ва шу ерда яшайдиган миллат ёки халқ номи билан аталади. Масалан, Ўзбекистон, Арабистон, Россия ва ҳоказо.

Миллий истиклол ғояси барча юртдошларимиз қалбида Ўзбекистонни севиш, унинг фаровонлиги йўлида фаол меҳнат қилиш фазилатларини камол топтиришга хизмат қилади, «Ўзбекистон ягона Ватан» туйғусини шакллантиради.

Ватанпарварлик — Ватанга нисбатан садоқат, унга хизмат қилиш, юрт тинчлигини асраш, Ватан равнақи учун фаол бўлишга ундайдиган ижтимоий, маънавий-ахлоқий фазилат. Унинг мазмуни Ватанга меҳр-муҳаббатли ва содиқ бўлишдан, юртнинг ўтмиши ва ҳозирги учун фахрланишдан, мамлакат манфаатларини ҳимоя қилишга интилишдан иборат. Ватанпарварлик ота-боболардан мерос қолган заминни севиш, халқ урф-одатларини, кадриятларини асраш ва ривожлантириш, ўз она Ватанини душманлардан, ёт ва бегона ғоялардан ҳимоя қилиш, унинг озодлиги ва мустақиллиги учун жонини ҳам аямасликни назарда тутати.

Тарихимизда Ватанни ҳимояда уз жонидан воз кечган буюк шахсларни биламиз. А.Темур, Жалолоддин Мангуберди, Нажмиддин Кубро, Темур Малик, Курбонжон додгоҳ ва бошқа шахслар. Улар Ватан олдида ва халқи олдида буюк бурчларни бажарган.

Лекин битта давлатдан битта хоин чикса бутун халқини тақдири душмани оёғи остига ташлаган.

Хулоса: Ватанпарварлик аниқ бир ҳаётий муҳитда, ижтимоий заминда ва мавжуд маънавий-ахлоқий кадриятлар асосида шаклланади. Унинг тўла ва тўғри шаклланиши, юксак намуналарини кўрсатиши учун ҳам халқ ва Ватан мустақил бўлиши лозим. Ана шу сабабдан мустақилликни эъзозлашимиз, кадрига етишимиз, уни қадам-бақадам мустаҳкамлаб боришимиз зарур. Шу йўлдаги олижаноб фазилат ва эзгу интилишлар бугунги кунда ҳақиқий ватанпарварлик намунаси.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг йигирма олти йиллигига бағишланган тантанали маросимидаги нутқи // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги №9. 2017 й.
2. П.Т Худайбергенова ОБРАЗ МАВЛОНО ДЖАЛОЛИДДИНА РУМИ В КОНТЕКСТЕ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ ВОСТОКА И МУСУЛЬМАНСКОЙ БИОЭТИКИ. // Гуманитарный трактат .РОССИЯ,2018- Б.28-30.с.<http://gumtraktat.ru/>
3. УМИРЗАКОВА НАРГИЗА АКМАЛОВНА¹, ХУДОЙБЕРГЕНОВА ПАТМА ТАШПУЛАТОВНА¹, КУРБАНОВА ЕНЕЖАН. БИОЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТРАНСПЛАНТОЛОГИИ // Гуманитарный трактат .РОССИЯ,2018- №97.Б.13-14.с.<http://gumtraktat.ru/>
4. Сатторова Д. Ғ.Янги Ўзбекистон ривожланишида ижтимоий идеал ва миллий ўзлиқни англаш//Сурхондарё илм ва тафаккур-Тошкент,2021.-№4-Б. 86-90.
5. Сатторова Д.Ғ.Маънавий маданиятда миллий идеалнинг ўрни // Фалсафа ва ҳуқуқ-Тошкент,2021-№1-Б.24-26.
6. Сатторова Д. Ғ.Янги Ўзбекистонда миллий қадриятларимиз миллий идеаллар тимсолида //Сурхондарё илм ва тафаккур-Тошкент,2021.-№2-86-90.
7. Сатторова Д. Ғ. Ҳаракат стратегиясидан-тараққиёт стратегияси сари асосий ғояси асосида олий тиббий таълимни такомиллаштириш //Медицина ва инновация.- Тошкент,2022.-Б.205-208.
8. УМАРОВА ДИЛОРАМ АРИФОВНА¹,ХУДАЙБЕРГЕНОВА ПАТМА ТАШПУЛАТОВНА¹РОЛЬ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМ ГУМАНИЗАЦИИ МЕДИЦИНЫ// ГУМАНИТАРНЫЙ ТРАКТАТ –Россия ., - 2020. Стр 25-28
9. Худойбергенова П.Т., Хабилов Б.Н. ,Качества необходимые для врачей для развития доверительного отношения пациента к врачу .// Новости образования: исследование в XX веке. -Россия №5., 2022г. Стр 668-669
10. Худойбергенова, П. (2023). ЎЗБЕКОНА ТУРМУШ ТАРЗИДА БЎШ ВАҚТДАН ФОЙДАЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 2(11), 51–55.

NEW APPROACHES AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT SCHOOL

Nematullaeva Muslimakhon Rakhmatullo kizi

Student of the third English faculty, UzSWLU

E-mail: muslimanematullayeva797@gmail.com

ABSTRACT

Developing the effectiveness of foreign language teaching has become a topic of the day. Since new approaches and methods play a significant role in boosting education and developing students' language skills, teachers are being required to use them. This article is devoted to considering new approaches and methods used in teaching foreign languages.

Keywords: *Communicative Language Teaching (CLT) approach, Lexical approach, pedagogues, new approach, method, cooperative learning.*

MAKTABDA CHET TILINI O'QITISHNING YANGI YONDASHUVLARI VA USULLARI

ANNOTATSIYA

Jamiyatimizda chet tillarini o'qitish samaradorligini oshirish kun mavzusiga aylanib ulgurgan. O'qituvchilardan yangi yondashuv va usullardan foydalanish talab qilinmoqda, chunki ular dars sifatini oshirishda hamda o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada chet tillarini o'qitishda foydalanib kelinayotgan yangi yondashuv va metodlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *til o'qitishning kommunikativ (CLT) yondashuvi, Leksik yondashuv, pedagoglar, yangi yondashuv, metod, hamkorlikda o'rganish.*

НОВЫЕ ПОДХОДЫ И МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ШКОЛЕ

АННОТАЦИЯ

Повышение эффективности обучения иностранным языкам стало актуальной темой в нашем обществе. От учителей требуется использование новых подходов и методов, поскольку они играют важную роль в повышении качества уроков и развитии языковых навыков учащихся. В данной статье рассказывается о новых подходах и методах, используемых в обучении иностранным языкам.

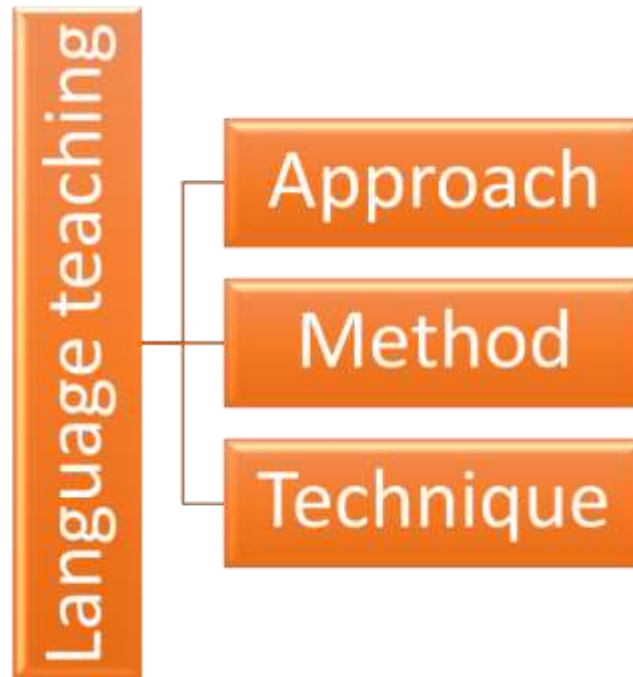
Ключевые слова: коммуникативный подход обучения иностранному языку (CLT), лексический подход, педагоги, новый подход, метод, совместное обучение.

INTRODUCTION

The use of many interactive, creative teaching techniques in schools is a defining feature of the growth and accomplishments of national education. Since teaching and learning a foreign language are both regarded as complex processes, teachers should use interactive teaching strategies in their sessions. And that makes it easier for teachers to conduct worthwhile and successful lessons. Integrative methods involve engaging in a certain kind of educational work in the form of activities. Additionally, this kind of instruction aims to assist students in connecting several languages covered in the school curriculum. Furthermore, both globally and in Uzbekistan, the importance and influence of the English language are growing continuously. So, the goal of improved standards in foreign language learning, namely in English, was set by the Presidential Decree titled "On Measures to Promote Foreign Language Learning in the Republic of Uzbekistan to a Fundamentally New Level" in May 2021.

Difference between a method and an approach

Due to the similarities in meaning between these two words, “method” and “approach”, they are frequently used interchangeably. Both are instructional designs that have principles and practices that guide the teaching and learning process.

Moreover, the approach sets the general rule or general principle to make learning possible. Contrarily, a technique is a planned, well-organized, systematic process that is meant to facilitate and improve students’ learning.

METHODS

While conducting this research, qualitative and secondary data analysis methods were used. Numerous methods for teaching languages have been adopted into our educational system. Moreover, an approach is a hypothesis regarding how language instruction should be conducted;

- ◆ A method or methodology outlines how the approach is implemented.
- ◆ Techniques describe specific tasks and activities to practice with the class.

For instance:

- ❖ Communicative Language Teaching (CLT) is a technique based on the notion that language is used for communication.

- ❖ A notional-functional or structural syllabus is the foundation of a CLT technique. The language learner will be placed at the center of either a structural or a notional-functional curriculum, with the primary goal being the advancement of their communicative competence. The selection of classroom exercises will encourage students to interact with one another.
- ❖ Role-playing, dialogues, text ordering, speaking games, and problem-solving exercises are some of the CLT tactics.

The CLT method of teaching languages assumes that the speaker and listener will negotiate meaning because meaning is the primary focus of all communicative activities. Additionally, this method considers every element of language, not only speaking. When the Ministry of Public Education created State Educational Standards towards the end of the 1990s, the CLT technique initially entered into the curriculum in Uzbekistan. The new curriculum's main goal was to improve communicative fluency and move away from grammar-based teaching methods. More than just putting students in pairs or groups to do tasks is needed for CLT approaches to be successfully implemented. Every student in a language class has unique needs, skill levels, and interests. As a result, in CLT, it is crucial to have a variety of assignments that are created to fit the needs and abilities of various pupils. Additionally, encouraging engagement in the classroom helps students feel more comfortable doing so, especially those who are easily intimidated by it. Following are seven helpful hints for using the CLT approach:

- ✚ There should be a lot of communicative student-student activities including pair discussions, role-playing, puzzle-solving, and other cooperative tasks.
- ✚ Activities that involve communication should have a clear scenario or context, the speakers' respective responsibilities, and a communicative purpose.
- ✚ Encourage students to reflect on their language learning progress and set goals for growth. This will help students build metacognitive skills. This promotes a sense of autonomy and responsibility in their learning process.

- ✚ Use the appropriate tools to design and assign speaking-based language learning activities. For instance, modern language teaching software tools can be used, which allows them to practice their spoken English. Software technologies let students listen to their recordings, which facilitates crucial self-evaluation.

The Audiolingual Approach

- The Audiolingual Approach is founded on the structuralist understanding of language and uses stimulus and response as the foundation of its learning theory.
- In audio-lingual lessons, learners get used to complex grammatical structures by listening to the language and responding, which is a rather mechanistic approach. There is no systematic grammar instruction because it often involves memorization of dialogues.
- Techniques to increase the accuracy of language forms and patterns include listening and repeating as well as oral drilling. Teachers may use communicative exercises in later classes.

Dialogues and drills serve as the foundation for audio-lingual classroom activities, as was described above. Dialogue serves as a context and is employed for learning and repetition. The teacher can provide a dialogue first, and then choose some fresh material. The lesson's main emphasis is on vocabulary or particular grammatical constructions. There could be numerous procedures in a typical audiolingual class.

- ✚ Students strive to imitate the pronunciation and intonation of native speakers by listening to dialogue.
- ✚ The dialogue can be changed to suit the interests of the learners. When students speak about their favorite subjects, they are more motivated to participate. Both the teacher and the pupils may apply the same grammar structure they have learned from the dialogue while changing the keywords.

- ✚ Students work through activities based on dialogues in their textbook to improve both their skills (listening, speaking, reading, and writing) and sub-skills (grammar, vocabulary, and pronunciation).

CLIL-Content and Language Integrated Learning

- A method known as CLIL combines the study of a particular subject with that of the target language. To reach the learning objectives, learners must engage with the language. In terms of philosophy, its supporters believe that it promotes communication across cultures, meaningful language use, and the growth of practical skills for use in the real world.
- Fluency in the target language is used in this approach, and the activities and content are determined by the subject being taught. Activities frequently combine a variety of task types that are appealing to different ways of learning with all four skills.

Activity types in the CLIL approach:

The methodologies that reflect the mix of communication and skills must be limited if we are to examine teaching practice within this new equation. By restricting, we make clear the practice's limits that can help us do this.

There seem to be four fundamental activity categories in CLIL that can support pupils in thriving despite their comparatively limited linguistic resources. Both basic and secondary school as well as post-compulsory education can use these categories.

- ✚ Peer communication-enhancing activities that integrate conceptual content and communicative proficiency
- ✚ Reading strategy-building exercises (because actual texts are frequently cognitively and linguistically difficult)
- ✚ Exercises that direct students' oral and writing creation (concentrate on production planning - "minimum guarantees")

The Lexical Approach

- A method based on the idea that language is made up of lexical units (chunks, collocations, and fixed phrases). Learning these chunks helps students master grammar, which is important.
- The method focuses on teaching groups of phrase-level, multi-word vocabulary, and linguistic contexts that the student can control via substitutions and adaptations. Numerous common EFL exercises can be modified to do this.
- Techniques could include looking for lexical units in texts, playing collocation matching games, practicing lexical tests and songs, telling stories, employing fixed and semi-fixed phrases in role plays, engaging in activities with de-lexical verbs, and taking a look at concordances.

How to apply the Lexical approach in the classroom

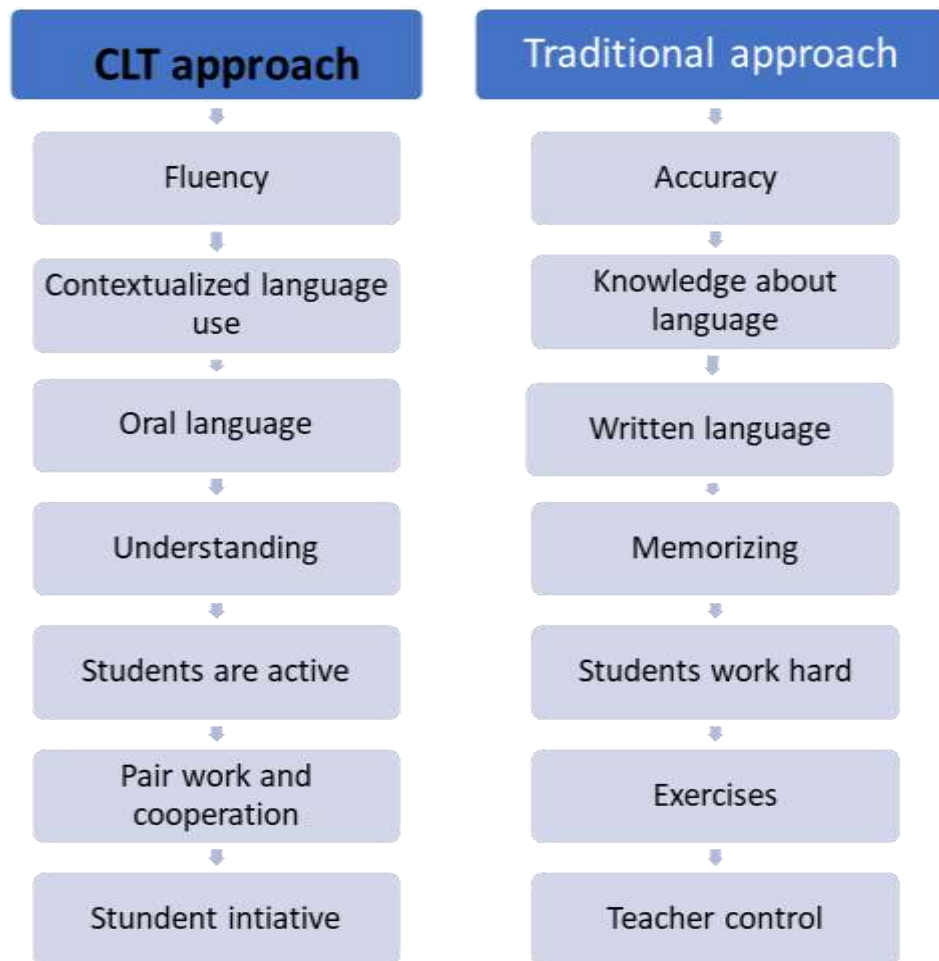
- ✚ Students should be immersed in authentic materials. "Authentic material" refers to exposure to the language as it is used naturally by native speakers. Authentic material differs from tutorials or textbooks written specifically for language learners. Those are designed to be simple. For instance, in video lessons, instructors speak slowly and clearly so that viewers can follow along. Additionally, they provide definitions and phrase samples for each term.
- ✚ They should highlight lexical chunks. Students may initially find it difficult to determine for themselves which words in the sentences come as a group. The teacher's task will be to draw attention to them. On the board highlight or circle them. The teacher should ask the class to repeat them after her or him as he or she says them repeatedly. They should be removed from the rest of the sentence's words. Their meaning should be described to the students.
- ✚ Invest in listening and reading activities. Teachers should give students a lot to read and hear if they want to improve their ability to recognize lexical chunks in the target language. Their ears will acquire used to the rhythm and rhyme of the target language with continued auditory exposure. After reading a lot of

authentic information, the naturally occurring phrases will start to slowly emerge from the page and poke the reader in the eye. (Not literally)

RESULTS

The use of a communicative teaching approach is to produce new, fluent English speakers. It is considered that improving existing teaching methods to enhance students' oral English proficiency is a crucial part of the curriculum. Using the activities that cooperative learning includes helps to promote cooperation and interaction among learners. Both communicative instruction and cooperative learning provide students with important ways of succeeding while learning a foreign language, since by using them, students can be at the center of the learning process. These new approaches and methods aim to develop spoken language and improve the ability to communicate. If communicative methods are used in the education system, students can be more active than they were before during the lesson. An essential side of this method is that real communication situations are created, and there is an opportunity for them to put all the knowledge gained into practice.

Principles	Traditional approaches	CLT
Goals of language teaching	Grammatical competence	Communicative competence
How learners learn a language	Process of mechanical habit formation	Processes of purposeful interaction and collaborative creation of meaning are negotiated.

DISCUSSION

While using the CLT approach, these concerns may be raised:

- Sometimes teachers may struggle with the requirements of CLT, which are considered non-specific.
- Giving up too much control when having a CLT exercise makes teachers worry frequently.
- The majority of students are not confident enough to communicate in a foreign language, so this case may cause obstacles while doing the CLT exercises.
- As CLT is an approach that focuses on the meaning of context, learners may face difficulties related to grammar.

There is an approach that originated in CLT, and it is named Task-based Teaching (TBT). It addresses all of the concerns mentioned above; moreover, it provides teachers with clear instructions on how to get the students to finish the given

task. Pre-task, task and post-task processes provide teachers who were concerned that their classrooms would become chaotic due to a lack of structure in the session with defined stages that establish guidelines and boundaries. Since they own the language and have control over the task response, learners feel more empowered when they complete tasks. Teachers can add a language focus as an optional addition to a work to address any grammar errors that the task highlights, although TBT puts more focus on meaning than form.

CONCLUSION

In the modern teaching approach, the learner is the main focus of curriculum preparation and teaching. In this manner, students actively engage in the entire process to increase their knowledge and develop their skills. Nowadays, attracting students to the class through new methods and approaches is in demand, so a teacher must introduce each language skill in a setting or context that is relevant to the learner. If teachers consistently use one strategy or approach, it may cause confusion and mistakes among the students. Pedagogues should follow a unified approach that encourages them to use all of the available methods, tactics, and techniques to rectify their students' mistakes and also guide them appropriately.

REFERENCES:

1. <https://tefl-toolkit.com/blogs/the-tefl-toolkit-blog/english-language-teaching-approaches-methods-and-techniques>
2. <http://www.uzdaily.com/en/post/66917>
3. <http://old.hltmag.co.uk/apr17/mart03.htm>
4. <https://moluch.ru/archive/230/53589/>
5. https://www.researchgate.net/publication/329123176_Eclectic_approach_in_english_language_teaching_A_comprehensive_study
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/different-approaches-to-teaching-english-in-contemporary-trends/viewer>
7. <https://www.fluentu.com/blog/educator/lexical-approach-to-language-teaching/>
8. <http://ijeais.org/wp-content/uploads/2020/8/IJEAIS200811.pdf>
9. <https://images.app.goo.gl/U3wzC3ChypftqhX1A>
10. <https://images.app.goo.gl/awm6jRvawqAjrKmk8>

KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YOXUD CHINGIZ AYTMATOVNING “ASRGA TATIGULIK KUN” ROMANI TAHLILI

Abdusamatova Nozanin

Samarqand davlat universiteti Urgut filiali

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 2-kurs talabasi

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada taniqli qirg‘iz yozuvchisi Chingiz Aytmatovning dunyoga mashhur asarlaridan biri “Asrga tatigulik kun” romani haqida bayon qilingan bo‘lib, asar syujeti asosida uning bugungi kundagi ahamiyati ifodalab berilgan. Ushbu asar orqali yoshlar ongida asar qahramonlarida kuzatilgan “manqurtlik” tushunchasiga nisbatan immunitetni yuzaga keltirish, davr voqealari va muammolarini bugungi kun bilan mutanosib qo‘ygan holda to‘g‘ri xulosalar chiqarish kabi tushunchalar maqolada o‘z aksini topgan.*

***Kalit so‘zlar:** Globallashuv, madaniyat, g‘oya, mafkuraviy poligon, immunitet, manqurt, Nayman Ona, Edigey, Sario‘zak cho‘li.*

Ma‘lumki bugungi davr insoniyat taraqqiyotidagi eng gullagan, o‘z tarqqiyot cho‘qqisining yuqori pog‘onalariga erishgan davr hisoblanadi. Bu davr bir tomondan yuksak imkoniyatlar, buyuk olamshumul kashfiyotlarni o‘zida jamlagan globallashuv (lot. “glob” so‘zidan olingan bo‘lib, “dumaloqlashuv”, ”kurralashuv”, ya’ni hayot su‘ratlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir”) davri bo‘lsa, ikkinchi tomondan esa axborot xurujlari, ma’naviyatga tahdid, turli xil yod g‘oya va oqimlar asnosida zararli tushunchalarni yuzaga keltirayotgan jarayon ham hisoblanadi. “Bu dunyoda tabiatda ham, jamiyatda ham bo‘shliq bo‘lmaydi. Qayerdadir bo‘shliq paydo bo‘ldimi, hech shubhasiz, uni albatta kimdir to‘dirishga harakat qiladi”¹.

Ana shunday kishilarning domiga tushmaslik uchun esa yoshlar ongida “**ma’naviy immunitet**” tushunchasini shakllantirmoq har zamongidan ko‘proq

hozirgi kun uchun suv va havodek zarurdir. Zero, “ Bugungi kunda mafkura poligonlari, yadro poligonlardan ham ko‘proq kuchga ega”.²

Bunday mafkura xurujlariga qarshi turish, ma‘naviy immunitetni shakllantirishda avvalo yoshlar ongida - Vatanga, ona yurtga muhabbat, ajdodlar ruhi bilan faxrlanish, meroslarimizni qadrlash, hayotni, oilani sevish, do‘stlik, ornomus, tuyg‘ularini singdira olish eng muhim vazifa hisoblanadi. Bunda esa san‘at, musiqa, sport, adabiyot kabi estetik tushunchalar ham o‘z o‘rniga ega. Misol tariqasida **adabiyot** tamoyilini keltirsak, “adabiyot” so‘zi arab tilidan olingan bo‘lib, “ odob”, “axloq” degan ma‘nolarni bildiradi. Adabiyot kishilar ongida turli voqea-hodisalarni badiiy, obrazli ifodalab berganligi bilan ajralib turadi. Ular o‘zlaridagi illatlarni yo‘qotishda, yaxshilik unsurlarini ko‘paytirishda va eng asosiysi yuqorida ta‘kidlanganidek **ma‘naviy immunitet** (lot. immunitas — biron narsadan xalos, ozod qilish, qutulish).

Badiiy adabiyot inson mahsuli, uning tarixiy manbasi hisoblanadi. Abdulla Qahhor ta‘kidlaganidek “Adabiyot atomdan kuchli, lekin uning kuchini o‘tin yorishga sarflamaslik lozim” degan so‘zlari bejiz emas. Ushbu badiiy mukammal chizgilar esa o‘z navbatida badiiy asarlarda ifodalanadi. Badiiy asarlar orqali yoshlar ongida yaxshilik unsurlari o‘z-o‘zidan orta boradi. O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev “ Odamlarning ong-u tafakkuri, dunyoqarashini o‘zgartirish, ma‘naviy saviyasini yuksaltirish vositasi- bu kitob. Kitobsiz taraqqiyotga, yuksak ma‘naviyatga erishib bo‘lmaydi. Kitob o‘qimagan odamning ham, millatning ham kelajagi yo‘q ”³ degan jumllarining o‘zi yuqoridagi so‘zlarning yaqqol isbotidir.

Chingiz Aytmatovning “ Asrga tatigulik kun” romani shaxsan men o‘qigan kitoblar orasida ham sevimli asarimga aylangan kitob hisoblanadi. Romanga to‘xtaladigan bo‘lsak, ushbu asar yozilgan davridan to shu kunga qadar o‘zining millionlab kitobxonlar diqqatiga sazovor bo‘la oldi. Shaxsan men ham ushbu asarni o‘qish jarayonida o‘zim uchun ajoyib taassurotlarga ega bo‘ldim.

1. Islom Karimov “ Yuksak ma‘naviyat yengilmas kuch” Toshkent- 2008-y 8-b

2. Islom Karimov “ Yuksak ma‘naviyat yengilmas kuch” Toshkent- 2008-y 71-b

Asar dastavvalida Grigor Narikatsining “Musibatnoma” asaridagi misralar **epigraf** (yun. — ustki yozuv; adabiy asar yoki uning biror qismi (bobi)ning tepasiga yozib qo‘yilgan va shu asar yoki qism (bob) mazmunini ifodalaydigan, asosiy yo‘nalishini belgilab beradigan teran ma‘noli ibora, maqol, matal, hikmatli so‘z, qo‘shiq, she‘r yoki o‘zga bir manbadan olingan parcha) sifatida qo‘llanilgan. Albatta, asarga bunday epigraf bejiz tanlanmagan. Boisi Chingiz Aytmatov ham bu romanini xuddi Grigor Narekatsi singari o‘zining “jo-un jahoni” bilan teng ekanligini mana shu misralar bilan dalillaydi. Mazkur romon shunchaki qo‘l uchida yozilgan asar emas, aksincha, nozik va chinakkam didning amaldagi ifodasi, hayot chizgisi hisoblanadi.

Asar syujeti dastlab Sario‘zak dashti va undagi Bo‘ronli bekatida ishlovchi Edigey kabi personajlar bilan boshlanadi. Yozuvchi Sario‘zak atamasini “Sariq dashtlarning o‘rta yerlari” deya izohlaydi. Keyinchalik Edigeyning marhum do‘sti Kazangap vafot etadi va uni Ona Bayit qabristoniga qo‘yishga ahd qilishadi. Marhumning barcha qo‘shnilari uning dafn marosimi uchun tayyorgarlik ko‘rayotgan bir vaqtda shaharda yashaydigan yakka-yu yolg‘iz o‘g‘li Sobitjon otasining qayerga ko‘milishiga befarq, hattoki o‘z oilasini ham allaqanday davomot va baholar uchun olib kelmagan bo‘lib chiqadi. Bu ham yetmaganidek marhumning dafn marosimlariga tayyorlanayotgan vaqtda u hammani chalg‘itib, o‘zining obro‘-e‘tibori, allaqanday yuqori doiralarda ishlaydigan tanishlarining hayotini hikoya qilib, yig‘ilganlarni chalg‘itib o‘tiradi. Asarda Sobitjon obrazi pirovardida zamonaviy “manqurtlik” illati gavdalantiriladi va bu obraz orqali ushbu illatning naqadar zararli ekanligi o‘qtiriladi. Sobitjon “o‘likka qayerga ko‘milishning nima farqi bor, yer bo‘lsa bo‘ldi-da” deb otasining mayitini qabristonga olib borishdan bosh tortadi. Asar davomida esa Edigeyning qistovi bilan Sobitjon ham otasining mayitini Ona Bayit qabristoniga qo‘yishga rozi bo‘ladi va ular yo‘l-yo‘lakay ushbu qabriston haqidagi achinarli afsonani ham yodga olishadi. Ushbu qabristonga ketish jarayonida Edigeyning barcha hayot yo‘llari yoritiladi. Dastavval Edigey urush davrida jangda jarohat olib, temir yo‘l bekatida ishlay boshlaydi. Asarda yozuvchi Edigeyga Bo‘ron laqabi berilganligini ikki sabab orqali izohlaydi, birinchisi Edigey ishlagan bekat

Bo‘ronli bo‘lganligi bilan izohlansa, keyingi sabab uning xarakteri ham bo‘ron misol shiddatkor ekanligi bilan tavsiflanadi.

Edigey dastlab temir yo‘l bekatida Kazangap bilan tanishib do‘stlashadi. Kazangap Edigeyga afsonaga aylangan Qoranor ismli tuyasini ham sovg‘a qiladi. Ular yashaydigan ovulchada atigi 5-6 xonadon bo‘lib, aynan shu xonadon vakillari asarda asosiy obrazlarni tashkil qiladi va bu oilalar orqali butun qirg‘iz ovullarining yashash tarzi haqqoniy ifodalanadi. Romanning keyingi qismlarida ular tarafga Abutolib Quttiboyev, uning xotini Zarifa va ikki yosh farzandi bilan ko‘chib keladi. Zarifa asarda sabr-qanoatli, sadoqat timsoliga ega ayol sifatida tasvirlangan. Abutolib bu yerda bolalarga muallimlik qila boshlaydi va urushdagi partizanlik xotiralarini oqqa ko‘chirib asar yozishga ahd qiladi. Ammo uning bu harakatlari shubhali deb topilib shafqatsiz Tansiqboyev tomonidan qilingan so‘roq jarayonida u aybdor deb topiladi va qamalib ketadi. Oradan yillar o‘tib esa farzandlari tomonidan Abutolibning aybsizligi isbotlanadi. “Haqiqat egiladi, bo‘kiladi, ammo sinmaydi” deganlari shu bo‘lsa kerak.

Keyinchalik esa Ona Bayit qabristoni haqida so‘z borib, Nayman onaning o‘g‘li Jo‘lomon o‘z yerlarini junjanglardan himoya qilish maqsadida qabiladoshlari bilan urushadi va bu jarayonda u junjanglarga asir tushib, manqurt holiga kelganligi, uni olib kelish uchun kelgan onasini hatto tanimay otib o‘ldirib qo‘yganligi, Nayman onaning mashhur tuyasi Oqmoyaning qush bo‘lib onasining Jo‘lomonga aytgan so‘zlarini bod-bod takrorlab aytib yurishi yozilgan.

Ammo shu o‘rinda kitobxonning bir jihatni e‘tibordan chetda qoldirmasligi lozimligini ham eslatib o‘tish lozim. Bu jihat shundan iboratki, asarda ikki inson-Sobitjon va Jo‘lomon garchi manqurt sifatida gavalantirilgan bo‘lsa-da, ular orasida katta farq ham borligini anglab yetish zarur. Boisi, Sobitjon otasi Kazangapning uning yoshligida qilgan fidokorligi, bolasining o‘qib bilim olishi uchun nechog‘lik harakat qilganligini keyinchalik unutib, o‘z harakatlari sababdan ham manqurtga

3. Shavkat Mirziyoyev “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz” Toshkent 2017-y.

aylangan bo'lsa, Jo'lomonda esa buning aksi, u manqurt bo'lishni xohlamas, o'z ovulining mustaqilligi uchun kurash chog'ida tasodifan dushman qo'lga asir tushib xom tuya kigizidan yasalgan tulupga majburlab dushman tomonidan xotirasidan ajralib manqurtga aylangan edi. U shu kundan e'tiboran dushman qo'lga asir bo'lib qoladi. Albatta, onasini ham o'ldirilishida biz Jo'lomoni to'liq aybdor deya olmaymiz.

Asar so'ngida esa Kazangapning mayiti qabristonga qo'yilishiga to'sqinliklar bo'lganligi sababdan ham, o'likning qabriston atrofidagi kimsasiz yerning ikki eniga dafn qilishadi. Butun umrini mehnat, uy-ro'zg'or, mahalla-kuy tashvishlari bilan o'tkazgan Kazangapning bunday kimsasiz joylarda qolib ketishi kishini uyga toldirmay qo'ymaydi.....

Ushbu roman Chingiz Aytmatovning bir qator asarlari- "Jamila", "Alvido, Gulsari", "Sarviqomat dilbarim", "Oq kema", "Qiyomat", "Oxirizamon nishonalari", "Tog'lar qulaganda" kabilar bilan bir qatorda e'tirof etilgan nodir adabiyot durdonalari safidan o'rin egallay oldi. Adibning barcha asarlari o'z e'tirofiga ega.

Xulosa. Biz bugungi kunda zamon bilan hamnafas, davrning barcha muammolarini anglab yetadigan, har kundan, har xatosidan to'g'ri saboq chiqara oladigan, ma'naviyati buyuk yoshlarni tarbiyalashamiz har kungidan ko'ra zarur, albatta. Bu borada esa ushbu jihatlarga undovchi badiiy adabiyotdek qudratli quroldan o'z o'rnida foydalanmoq, asarlar zamirida hayot qiyinchiliklaridan xulosa chiqara olish zarur ekanligini anglab yetmoq kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Chingiz Aytmatov "Asrga tatigulik kun"
2. Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" Toshkent- 2008-y 8-b
3. Islom Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" Toshkent- 2008-y 71-b
4. Shavkat Mirziyoyev "Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz" Toshkent 2017-y.
5. 5-sinf adabiyot Toshkent 2020-y 72-b.
6. Eshchonova Dilnoza "Chingiz Aytmatovning "Asrga tatigulik kun" asari tahlili" 2022-y.

KATTA YOSHDAGI INSONLARGA CHET TILINI O'RGATISHNING SAMARALI USULLARI

Raximova Muslima Dilshodjon qizi

Namangan davlat chet tillari instituti talabasi

muslimaraximova53@gmail.com

Ne'matjonov Sharifjon Rustamjonovich

Namangan davlat chet tillari instituti

sharifjonrustamjonovich@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada katta yoshdagi insonlarga chet tilini o'rgatishning samarali usullari hamda turli xil metodlar haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, til o'rganish jarayonida kelib chiqadigan ba'zi muammolarga yechimlar berilib, olingan nazariy bilimlarni amalda qo'llash haqida yoritib beriladi. Bundan tashqari, maqolada katta yoshli insonlarda til o'rganish jarayoni qiyin kechishini hisobga olgan holda, bir qator tavsiyalar va metodlar ham berilgan. Ulardan amalda foydalanib ko'rilganda, katta yoshli insonlarda til o'rganish jarayoni oson kechishini ko'rishimiz mumkin. So'ngida esa, berilgan maslahatlar asosida izlanish olib borilganligi va yuqori natijalar qayd etilganini guvohi bo'lamiz.

Kalit so'zlar: *til, metod, usul, verbal, visual, o'rganish, tahlil qilish, metodika, grammatika, qoida, jadval, simvol, tanishish, mashq qilish, qo'llash, tarjima, gapirish.*

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO ADULTS

ABSTRACT

This article refers to effective and various methods of teaching foreign language to adults. Thus, there are solutions to some problems that arise in the process of learning language and practical application of the acquired theoretical knowledge is explained. In addition, the article also gives a number of recommendations and methods, taking into account the fact that the process of language learning is difficult for adults. With the usage of those recommendations, it is possible to observe that the process of teaching language to adults is easy. At the

end of, we will witness that reseach was carried out based on the given advices and high results were accomplished.

Keywords: *language, method, approach, verbal, visual, learning, analyzing, methodology, grammar, rule, table, symbol, recognition, practice, utilization, translation, speaking.*

KIRISH

Bilamizki, bugungi kunda til o'rganish jamiyatimizning ajralmas bir bo'g'iniga aylanib bormoqda. Xususan, maktabgacha ta'lim muassasalari, umumiy o'rta ta'lim va oliy o'quv yurtlarining o'quvchilaridan farqli ravishda katta yoshdagi insonlarning ham ma'lum sabablarga ko'ra chet tilini o'rganishga qiziqishlari ortib bormoqda. Bunday sabablarga misol qilib, chet mamlakatlariga ishlash, tajriba orttirish yoki o'z sohasi bo'yicha malaka oshirish maqsadida ketayotgan insonlarning oqimini ko'rsatish mumkin. Mana shunday vaziyatlarda ularning chet tilini o'rganishga bo'lgan ehtiyoji kelib chiqadi. Ammo, shu narsa aniqki, katta yoshdagi insonlarning xotirasi yoshlarnikiga nisbatan biroz sustroq qabul qilishi mumkin. Quyidagi vaziyatda ba'zi usullardan foydalanish kerak. Masalan, metodikadagi samarali usullardan biri, til o'rgatish davomida o'rganuvchining o'ziga o'tilgan mavzu bo'yicha gaplar tuzdirib, ularni tahlil qilish orqali o'rgatishdir.

MUHOKAMA

Nega bu usul samarali degan savolga shunday javob berish mumkinki, o'zbek tili grammatikasidagi ba'zi mavzular aynan boshqa bir chet tili grammatikasida uchramaslik ehtimoli bor. Bunga yorqin misol qilib, o'zbek va ingliz tillaridagi zamonlar o'rtasidagi tafovutni keltirish mumkin. Chunki, ingliz tilida mavjud bir nechta zamon o'zbek tilida mavjud bo'lgan uchta zamonning tarkibiy qismlariga kiradi. Lekin ingliz tilida har bir zamon alohida struktura bilan o'rganiladi. Buni o'rganish jarayonida esa ma'lum chigalliklar kelib chiqadi shu sababli, o'rganuvchi o'zi gaplar tuzib, nutqida qo'llay olsagina mavzu yaxshi o'zlashtirilishi mumkin.

Yana bir samarali usullardan biri bu tildagi verbal emas, visual qoidalardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Sababi, tilimizda verbal qoidalar ya'ni so'z yordamida ta'riflangan qoidalar mavjud bo'lib, bular asosan nazariy ta'limotlarga asoslangan. Ammo til o'rgatish jarayonida visual qoidalar ya'ni faqat so'zlar ishtirokidan iloji boricha qochish va asosan sxema, jadval va simvollar bilan tushuntirish tilni yaxshiroq o'rganish va tushunishni osonlashtirishga yordam beradi. Deylik, ma'lum mavzu tanlanib, unga doir barcha qoidalar jadval ko'rinishidagi shakllarga tartib bilan joylashtirilgan. Aynan shu qoidalarga oid misollar esa diagrammatik shaklga joylashtirilgan. Bu yondashuv eslab qolish uchun qulay, ya'ni jadvallar va simvollar bilan o'rgatish ma'lum muddat o'tgandan keyin ham yodda saqlash jarayonini yaxshilaydi. Bu katta yoshdagi insonlarga til o'rgatishda qo'llanadigan samarali usullardan biri hisoblanadi.

Yuqoridagi usullar bilan birgalikda, chet tilini o'qitish jarayonida amaliy ya'ni dars davomida foydalaniladigan metodlar ham mavjud. Bular: tanishish, mashq qilish va qo'llash. Dars boshlash jarayonida dastlab mavzu haqida umumiy tushuncha berilib yoki mavzuga doir qandaydir muammo o'rta tashlanib, keyingi bosqichda shu mavzuda doir mashqlar bajariladi, mavzu keng tushuntiriladi, o'rganuvchi bilan mustaqil ishlanadi. Oxirgi qadamda esa, yuqorida aytilgan muammoga dars davomida to'liq yechim topilib, o'rgangan bilimni qanday sharoitda va qayerda qo'llash muhokama qilinadi. Olingan bilim mustahkamlanishi uchun o'rganilayotgan tildagi video darslar va qo'llanmalar ham tilni mukammalroq o'rganishga yordam beradi. Nega aynan bunday qo'llanmalar? Chunki kattalar ham bolalar kabi ko'proq o'rganilayotgan tilda qo'shimcha ma'lumotlarni o'rganish va ularni o'z nutqida gapirish orqali til o'rganish darajasini yaxshilay oladilar. Ahamiyatlisi shundaki, ular gapirishni o'rganish uchun ko'p muddat sarflamaydilar, chunki ularda tilni o'rganish ko'nikmasi allaqachon mavjud. Lekin faqat tinglash jarayonining o'zi foydali emas, ushbu qadam bilan birgalikda boshqa vazifalar ham til o'rganishga katta yordam beradi. Bu jarayonni kengroq ochib berish uchun Benny Luisning tajribalariga yuzlanamiz.

Shu o'rinda yana bir usul o'z samarasini bermay qolmaydi. Bu 12 tilda gaplashuvchi tilshunos va tarjimon Benny Luisning qo'llagan "Tinglash va qaytarish" usulidir. Bu hozirgi kunda eng ko'p sinab ko'riladigan usullar qatoriga kiradi. Ushbu inson aynan shu usul orqali italyan tilini mukammal darajada o'rgangan. Har bir inson tinglar ekan, eshitgan narsasini ma'lum darajada o'z ongida shakllantiradi va uni qaytarish orqali eshitgan narsasini o'z nutqida qayta gavdalantiradi. Shu yo'l bilan ham yangi bilimlarni qo'lga kiritish mumkin. Lekin bu usul tinglash jarayonida o'ta diqqatlilikni talab qiladi. Xususan, yuqorida keltirilgan metodlarni qo'llash va tushuntirish jarayonida faqat o'rgatilayotgan chet tilidagi so'zlardan emas balki, ayrim holatlarda o'z ona tilimizdagi ba'zi jumlar orqali ifodalash o'rganayotgan insonning tushunishini osonlashtiradi. Negaki, shunday tarjima qilinadigan so'zlar borki, ular o'zga tilda aynan muqobiliga ega emas ya'ni ba'zan ma'nosi o'z tilidagidek chiqmasligi mumkin. Shu sababli til o'rgatish jarayonida sanab o'tilgan bir qancha usullar bilan birgalikda ba'zan o'z tilimizdagi so'zlarni ham ishlatish maqsadga muvofiq.

NATIJA

Katta yoshdagi insonlarning chet tilini o'rganishdagi eng qiynaladigan jihati bu olingan bilimni nutqda tez qo'llay bilish faoliyatidir. Chunki, o'ylanadigan fikrni bayon etish nafaqat yangi o'rganuvchi insonlarda balki, chet tilini mukammal o'rgangan insonda ham ba'zida turli muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Gapirishning g'oyat mukammal darajada bo'lishi "spontan" (o'z-o'zidan beixtiyor sodir bo'ladigan) nutq nomini olgan. Bu jarayon ushbu sohada qanchalik ko'p shug'ullanilgan sari shunchalik samarali bo'la boshlaydi. Bejizga turli xil adabiyotlarda ham, chet tilidagi nutqni oshirish uchun muntazam ravishda shug'ullanish talab etiladi deyilmagan. Barcha nutq faoliyati turlarida bo'lganidek, gapirishning ham o'ziga xos mexanizmlari mavjud hamda ushbu mexanizmlarning eng ahamiyatlilaridan biri bu tanlov mexanizmidir. Ushbu mexanizmda so'zlarni hamda nutq namunalarini tanlab aytishning farqiga borish kerak.

Soʻzlarni tanlab aytishda, assotsiativ aloqalar shakllanganligiga qarab, ularni xotiradan tez yoki sekin “topish” mumkin. Chunki yangi oʻrganuvchi insonlarda dastlab gapirish jarayoni sekin boʻlganidek, soʻzlarni oʻz oʻrnida topib gapirish ham qiyinchilik tugʻdiradi. Lekin ushbu holatlarda oʻrganuvchi gapirish tezligini koʻproq tinglash va uni qaytarish orqali kundan kunga yaxshilab boradi. Nega aynan eshitish va qaytarish usuli bilan? Inson ongi shunday shakllanganki, kishi eshitgan narsasini qanchalik koʻp va tez qaytarsa, undagi eshitish, eslab qolish va hatto gapirish tezligi ham oʻziga bilinmas darajada boʻlsa ham sekinlik bilan rivojlanib boradi. Shuningdek, nutqda chet tilidagi soʻzlarni vaqtida qoʻllay olish tez rivojlanib ketadigan sohalar qatorida turmaydi. Ayniqsa yosh bolalarda bu jarayon hatto kattalarga nisbatan tezroq boʻlishi ham mumkin. Chunki kichik yoshdagi bolalarda yangi texnikalarni qoʻllab koʻrishga boʻlgan ishtiyoq katta yoshdagi insonlarga nisbatan kuchliroq. Lekin katta yoshdagi insonlarda ham bu jarayonni yaxshilash mumkin. Buning uchun esa, muntazam ravishda chet tilidagi oʻzlari qiziqqan koʻrsatuv, video yoki teleeshittirishlarni koʻrib borish, atrofidagi oʻzi kabi chet tilini oʻrganayotgan insonlar bilan koʻproq muloqotda boʻlish hamda kunning asosiy qismini shu tilni oʻrganish uchun bagʻishlash kerak boʻladi.

XULOSA

Tabiiyki, katta yoshli insonlarda bu jarayon biroz mushkul. Negaki, ularning aksariyati maʼlum sababga koʻragina tilni oʻrganayotgan boʻladi natijada ular koʻp vaqt sarflay olmaydilar, ammo bunday jarayon samara bermaydi degan fikr notoʻgʻri. Chunki, bunday insonlar ham tilni maʼlum vaqtda oʻzlashtiradilar, ammo bu juda koʻp muddatni talab etadi. Lekin shunga qaramasdan, bugungi kunda chet tilini oʻrganish jamiyatimizning har qaysi sohasida, har qaysi davrida va har qanday sharoitda oʻz dolzarblik masalasini yoʻqotmaydigan, azaliy jarayonlardan biri boʻlib kelmoqda. Shu sababli ham, til oʻrganishdagi yangi meʼtodlarni ishlab chiqish va ular ustida koʻproq ishlash samarali natijalarni koʻrsatib boraveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Kitoblar

1. J.Djalolov J. (2012). *Chet tili o'qitish metodikasi*. O'qituvchi.
2. J.Djalolov J. (1997). *O'rta maktabda ingliz tili o'qitish metodikasi*. O'qituvchi.
3. U.Bekmuratova. (2012). *Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish*. Toshkent.

Jurnallar

4. Johnson, K. E. (2016). The Sociocultural Turn and Its Challenges for Second Language Teacher Education. // *TESOL Quarterly*, – London.
5. K.Shokarimova. (2020). “Pedagogoik qobiliyat va pedagogik mahoratning ta'lim-tarbiya berishdagi ahamiyati”. *Science and education*,1.

KON KORXONALARI MARKSHEYDERLIK XIZMATINING NORMATIV-USLUBIY BAZASINI TAKOMILLASHTIRISH

Meyliyev To‘lqin Meyli o‘g‘li

Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

E-mail: tolqinmeyliyev729@gmail.com

Nazirov Jamshid Soatmo‘min o‘g‘li

Termiz muhandislik-texnologiya instituti talabasi

E-mail: njamshid@gmail.com

***Annotatsiya:** Yer osti boyliklaridan foydalanishdagi konchilik munosabatlarini tartibga solishda O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi talablari negizida konchilik ishlarini marksheyderlik ta‘minotini me‘yoriy-uslubiy bazasining zamonaviy holati tahlil qilingan. Shu jumladan konlarda yuz berayotgan defarmatsion holatlarni taxlil qilish Konchilik korxonalarida marksheyderlik ishlarini amalga oshirishning huquqiy-me‘yoriy va huquqiy-texnikaviy asosini yaratish va takomillashtirishning dolzarb masalalarini yechish yuzasidan takliflar belgilangan.*

***Kalit so‘zlar:** Marksheyderlik ta‘minoti, marksheyderlik ishi, konchilik munosabatlari, yer osti boyliklaridan foydalanish, marksheyderlik ishlarni litsenziyalash, huquqiy-texnikaviy hujjatlar, marksheyderlik ishlarini bajarish yo‘riqnomasi, marksheyderiya xizmati to‘g‘risidagi Nizom, marksheyderlik ishlarini avtomatlashtirish, GISTexnologiyalar.*

Mustaqillik yillarida mamlakatimiz yer qa‘ridan foydalanish kon korxonalarida marksheyderlik xizmatining huquqiy holati sezilarli darajada mustahkamlandi, chunki "yer qa‘ri to‘g‘risida" gi qonun (1994 yil 23 sentabr , 2002 yil 13 dekabr, yangi tahrirda) marksheyderlik xizmati faoliyatini bir necha moddalarda aniq tartibga

solgan. Ular orasida "yer osti boyliklari to'g'risida" gi qonunning 50-moddasida yer qa'ridan foydalanish va uni muhofaza qilish ustidan ishlab chiqarish nazorati, shu jumladan yer qa'ridan foydalanuvchilarning markshader xizmatlari tomonidan amalga oshirilganligi qayd etilgan. Konchilik korxonalarida, foydali qazilmalarni qazib olish korxonalarini, shuningdek foydali qazilmalarni qazib olish bilan bog'liq bo'lmagan yer osti inshootlarini loyihalashtirish, qurish va rekonstruksiya qilishni amalga oshiruvchi tashkilot va muassasalarda tashkil etiladigan marksheyderlik xizmatining asosiy huquq va majburiyatlari. **Marksheyderiya** (nem. mark - chegara va scheiden — bo'lmoq, ajratmoq)-konchilik fani va texnikasining bir tarmog'i; tabiiy sharoitdagi ob'yektda aslidan o'lchashlar va yer qa'ridagi foydali qazilma uyumining shakli va o'lchamlari, qazilmada foydali va zararli komponentlarning joyla-shuvi, o'zida saqlovchi jinslar xususiyati, lahimlarning fazoviy joylashishi, kon ishlari natijasida sodir bo'ladigan kon bosimi va yer yuzasi jinslarining deformatsiyasini o'rganadi. Ish jarayoni marksheyderlik priborlari yordamida olib boriladi. Marksheyderlik ma'lumotlari geometrik proyeksi-yalar usulida olingan konchilikka oid grafik hujjatlar, chizmalarda sintez qilinadi. Marksheyderlik kompleks fan bo'lib, matematika, fizika, texnika, astronomiya, geodeziya, geologiya konchilik ishi va boshqa fanlar bilan chambarchas bog'liq. Marksheyderlik xizmati foydali qazilmani konlardan qazib olishning har bir bosqichida (qidiruv, loyihalashtirish, shaxtalarni qurish, qazib olish, kon korxonalarini tugatish va boshqalar) qatnashadi. Marksheyderlik Quyidagi 2 funksiyani bajaradi: ta'minlash funksiyasi (qidiruv va boshqa konchilik inshootlarini loyiha xoliga o'tkazish, lahimlarga yo'nalish berish, konlarning plan hamda kesma ko'rinishini fazoviy geometrik o'lchash usullari bilan haritaga tushirish va ularni marksheyderlik hujjatlarida aks ettirish) va nazorat qilish funksiyasi (qidiruv lahimlarining o'tishni o'z vaqtida kuzatish, qurilishmontaj ishlarini, foydali qazilmalar va qoplama jinslarni qazib olishda, talofat va sifatsizlanishida tezkor hisob nazorati, zaxiralar o'zgarishini hisobi, atrof muhitni saqlashda konchilik ishlarini to'g'ri olib borishni nazorat qilish, kon bosimi va yer yuzasining siljishi (deformatsiyasi)ni kuzatish va boshqa turli

ishlarning nazorati). 1990-yillardan Marksheyderlik ishlarida o'ta aniq pribor yorug'lik bilan uzoqni o'lchovchi, yo'nalishli lazerli ko'rsatkichlar, gigroskopik va kodli teodolitlar va taxeometrlar, vizirli nivelirlar, avtomatprofilograflar va boshqa elektron-optik asboblari qo'llanilmoqda.

Markshader xizmatining asosiy vazifalari:

- foydali qazilmalarni qazib olish bilan bog'liq bo'lmagan yer osti inshootlarini to'g'ri ishlab chiqish, qurish, rekonstruksiya qilish va ulardan foydalanish ustidan idoraviy va ishlab chiqarish nazoratini amalga oshirish, binolar va inshootlarni ishlarning zararli ta'siridan muhofaza qilish, shuningdek yer qa'ridan foydalanish va ularni muhofaza qilish sohasidagi boshqa talablarga rioya etish ;
- foydali qazilmalar qazib olish korxonalarini loyihalashtirish, qurish, rekonstruksiya qilish va ulardan foydalanishda marksheyderlik ishlarini o'z vaqtida amalga oshirish;
- foydali qazilmalar konlaridan eng to'liq va kompleks foydalanishni hamda yer qa'rini muhofaza qilishni ta'minlash;
- kon ishlarini olib borishda xodimlar va aholining hayoti va sog'lig'i uchun xavfsizlikni ta'minlaydigan tadbirlarni amalga oshirish.

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu standart holat yagona zamonaviy hisoblanadi marksheyderlik xizmati faoliyatini tartibga soluvchi Respublika darajasidagi hujjat. Afsuski, ko'plab tog'-kon korxonalarida standart Nizom

asosida markshader xizmatlari to'g'risidagi sanoat qoidalari ishlab chiqilmagan, sanoat me'yoriy hujjatlari yangilanmagan va xavfli hududlarda ishlash talablari buzilgan. Hozirgi vaqtda mavjud bo'lgan me'yoriy-huquqiy hujjatlarning holati yer osti boyliklarini oqilona rivojlantirish va saqlash nuqtai nazaridan davlat manfaatlarini himoya qilishda markshayderning rolini oshirishga yordam bermaydi. 1970-90 yillarda ishlab chiqilgan eskirgan me'yoriy-texnik hujjatlarni

yangilash sur'ati bugungi kun ehtiyojlaridan ancha orqada. Bozor iqtisodiyoti sharoitlarini hisobga olgan holda va O'zbekiston Respublikasining "yer qa'ri to'g'risida" (2002-yil), "xavfli ishlab chiqarish obyektlarining sanoat xavfsizligi to'g'risida" gi (2006-yil) qonunlari talablari amalga oshirilishi munosabati bilan ko'mir va kon-ruda sanoatini qayta qurish va qayta jihozlash, marksheyderlik suratga olish natijalarining o'lchash aniqligi va ishonchliligi pasayishiga yo'l qo'ymaslik, atrof-muhitni muhofaza qilish talablarini oshirishga yo'l qo'ymaslik tog'-kon korxonalar doirasidagi muhitlar, qazib olishning to'liqligi, yer qa'rini o'zlashtirish samaradorligi va xavfsizligi mavjud normativ va metodik marksheyder hujjatlarini qayta ishlash va ishlab chiqishga shoshilinch ehtiyoj paydo bo'ldi."Sanoatgeokontexnazorat "gi Nizomining II bo'limiga muvofiq (Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 11-maydagi 131-son qaroriga 3-ilova) davlat granti bo'yicha amalga oshirilayotgan yer qa'ridan foydalanishning bir qator normativ-huquqiy hujjatlarini ishlab chiqish rejasiga kiritilishini ta'minlasin. Shuni ta'kidlash kerakki, sanab o'tilgan me'yoriy hujjatlarning asosiy qismi bir vaqtlar Butunittifoq ilmiy-tadqiqot instituti tomonidan ishlab chiqilgan. Marksheyder instituti yoki uning bevosita ishtirokida. Ushbu va boshqa marksheyderiya muammolarini samarali hal etishga universal elektron-optik asboblari, sun'iy yo'ldosh uskunalari, masofadan zondlash, yer usti va havo skanerlarini GIS texnologiyalari bilan birgalikda keng qo'llash orqali erishish mumkin, Ularning aniqligi marksheyderlik ishlarini ishlab chiqarish bo'yicha ko'rsatmalar bilan ham tartibga solinishi kerak. Marksheder hisobi va hisobotini takomillashtirishni talab qiladi. Konlarni o'lchash bo'yicha ortiqcha ma'lumotlarsiz, rejalashtirilgan ko'rsatkichlar, turli xil xizmat ma'lumotlari, ko'rsatmalar va bildirishnomalarga asoslangan avtomatlashtirilgan marksheyder hisobot texnologiyasini ishlab chiqish kerak. Bunday holda, ma'lumotlar bazasining dastlabki shakllanishini ta'minlash kerak; yangi fayllar; hisobot, shu jumladan istalgan vaqt uchun retrospektiv. Yangi fayllarni shakllantirishda dastur mavjud ko'rsatkichlarni almashtirishni va ishlanmalar uchun ma'lumotlarni kiritishni ta'minlashi kerak. Kon ishlarini marksheyder bilan ta'minlash tizimini

rivojlantirishning eng muhim yoʻnalishlaridan biri bu elektron-optik va kompyuter texnologiyalari, iqtisodiy va matematik usullar, axborot texnologiyalari imkoniyatlaridan buxgalteriya hisobi va nazorati samaradorligini oshirish, kon ishlari va qabul qilingan qarorlarning asoslilikini oshirish uchun toʻliq foydalanishga imkon beradigan texnik bazani yaratishdir. Kon qazish va yer osti inshootlarining fazoviy-geometrik oʻlchovlari, ularning parametrlarini, joylashishini va loyiha hujjatlariga muvofiqligini aniqlash;

* togʻ tizmalarining holatini kuzatish va ularning chegaralarini asoslash;

* togʻ grafik hujjatlarini yuritish;

* kon qazib olish hajmlarini hisobga olish va asoslash;

* xavfli zonalarni aniqlash va kon qazish, binolar, inshootlar va tabiiy obʻektlarni yer osti boyliklaridan foydalanish bilan bogʻliq ishlarning taʼsiridan himoya qilish choralari.

XULOSA

Kon korxonalarida marksheyder funktsional quyi tizimi doirasida avtomatlashtirilgan axborot-maʼlumot xizmatini tashkil etishimiz kerak. Bular turli xil standartlar va asosan asosiy boshqaruv va meʼyoriy-texnik markshader hujjatlarining maʼlumot va hisob-kitob maʼlumotlari, shuni taʼkidlash kerakki, bu hech qanday tarzda bosma hujjat matnini almashtirmaydi va uni shaxsiy xotiraga soʻzma-soʻz oʻtkazmaydi. Marksheyderlik normativ hujjatlar orasida marksheyderlik ishlarini ishlab chiqarish boʻyicha zamonaviy texnologiyalarni joriy qilishimiz kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Закон Республики Узбекистан «О Недрах» (новая редакция). (Ведомости Олий Мажлиса, Республики Узбекистан. 2003 г. № 1, 5 с.)
2. Закон Республики Узбекистан «О промышленной безопасности опасных производственных объектов». (Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2006 г., № 39, 386 с.).
3. Положение о государственном контроле и надзоре за использованием и охраной недр, геологическим изучением недр и рациональным использованием минеральных ресурсов. Приложение № 2 к постановлению Кабинета Министров Республики Узбекистан № 19 от 13 января 1997 г.
4. Положение о Государственной Инспекции за геологическим изучением недр, безопасным ведением работ в промышленности, горном деле и коммунально-бытовом секторе ГИ «Саноатгеоконтехназорат» при Кабинете Министров Республики Узбекистан. Приложение № 3 к Постановлению Кабинета Министров № 131 от 11 мая 2011 г.
5. Типовое положение о Маркшейдерской службе. (Приложение № 2 к постановлению Кабинета Министров Республики Узбекистан № 168 от 1 апреля 1997 г.).
6. Единые правила охраны недр при разработке месторождений полезных ископаемых. Ташкент, ООО «GRAFO PRINT» 2010 г.
7. Гражданский кодекс Республики Узбекистан. Ташкент, Адолат, 1996 г, 528 с.
8. Закон Республики Узбекистан «О лицензировании отдельных видов деятельности». Ташкент, Адолат, 2001 г.
9. Закон Республики Узбекистан. Об информатизации. (Собрание законодательства Республики Узбекистан, 2014 г. № 36 452 с.).

СИНТЕЗ И ПРИМЕНЕНИЕ СТАБИЛИЗАТОРОВ НА ОСНОВЕ ПРИРОДНЫХ ПОЛИМЕРОВ, ДЛЯ ЗАМЕДЛЕНИЯ ПРОЦЕССА ФОТОДЕСТРУКЦИИ ПОЛИЭТИЛЕНОВЫХ ПЛЕНОК

Мамура Касимовна Абдумавлянова
(mamura.abdumavlyanova.63@mail.ru),

Абдулахат Туропович Джалилов
(abdulaxat_akademik@mail.ru),

Асрор Ҳасанович Мардонов
(asror_mardonov@mail.ru)

Ташкентский химико-технологический институт

АННОТАЦИЯ

Получены полимерные фотостабилизаторы на основе химически модифицированного природного полимера лигнин. Изучены процессы фотостабилизации полиэтиленовой пленки при применении её в теплицах, что дало положительные результаты. В образцах пленки, содержащей фотостабилизатор СЛ-3, после облучения наблюдается незначительное снижение прочностных показателей при сохранении других физикохимических и эксплуатационных свойств. Пленка, содержащая фотостабилизатор СЛ-6 и промышленный фотостабилизатор Тинувин-622, после облучения относительно прочная, явно выраженных признаков разрушения на ней не наблюдается, только незначительно изменились ее механические свойства.

Ключевые слова: *природного полимера, лигнин, химическая модификация, фотостабилизатор, полиэтиленовой пленок.*

ABSTRACT

Polymer photostabilizers based on the chemically modified natural polymer lignin have been obtained. The study process photostabilization polyethylene film for use in greenhouses it gave positive results. In film samples containing the SL-3 photostabilizer, after irradiation, a slight decrease in strength indicators is observed while maintaining other physicochemical and operational properties. The film containing the SL-6 photostabilizer and the Tinuvin-622 industrial photostabilizer is

relatively strong after irradiation, there are no obvious signs of destruction on it, only its mechanical properties have changed slightly.

Keywords: *natural polymer, lignin, chemical modification, photostabilizer, polyethylene films.*

ВВЕДЕНИЕ. Увеличение производства синтетических полимеров, расширение областей их применения и рост стоимости сырья делает все более важной задачу изготовления полимеров, устойчивых к действию внешних факторов, среди которых одним из наиболее существенных является солнечный свет, этими требованиями практики определяется актуальность изучения механизма действия светостабилизаторов и их смесей при фотоокислении полимеров.

В качестве фотостабилизаторов, действующих по данному механизму, были использованы синтезированные фотостабилизаторы, полученные нами на основе природных полимеров.

В связи с этим исследовали фотостабилизирующие свойства синтезированных фотостабилизаторов. Эффективность соединений СЛ-1, СЛ-2, СЛ-3, СЛ-4, СЛ-5 и СЛ-6 оценивали в сравнении с таким известным фотостабилизатором, как Тинувин-622.

Была изучена фотодеструкция полимерных композиционных материалов на основе ПЭ марки F-0120 ПЭНП с добавлением различных фотостабилизаторов. С полученными образцами пленок были проведены два эксперимента: первый эксперимент проводили в течение 6 часов, после чего были определены прочностные характеристики полимерных композиционных материалов. Результаты исследований показали, что исследуемые образцы, в среднем, на 90% сохранили первоначальную прочность. У образцов полиэтилена, обработанных фотостабилизатором СЛ-4, показатели прочности на разрыв и относительное удлинение снизились, при визуальном наблюдении обнаружены сильно выраженные трещины и по всей поверхности появились разрывы неправильной формы. Это можно объяснить

тем, что образец №4, содержащий полимер СЛ-4, поглощает поступающую энергию солнечного света, но не может вывести обратно эту энергию и поэтому не защищает полиэтиленовую пленку от деструкции, тем самым не оправдывает свои фотостабилизирующие свойства.

ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ:

Наиболее предпочтительным воздействием на полимер, вызывающим его деструкцию, является УФ-излучение. Фотодеструкция протекает при относительно низкой температуре, ускоряется при ее повышении и в присутствии кислорода. С учетом того, что УФ-излучение максимально воздействует на тонкие поверхностные слои полимера, скорость деградации пленок определяется именно устойчивостью к этому воздействию. Ранее на примере композитных полипропиленов установлено, что одновременное освещение УФ светом и термообработка существенно изменяют их вязкость, хрупкость, вызывают растрескивание и повышают чувствительность к дальнейшей микробной атаке.

В образцах пленок, содержащих только полиэтилен, после облучения обнаружены два разных дефекта: образец потерял исходную форму, и в нем появилось отверстие,

В образцах пленки, содержащей фотостабилизатор СЛ-3, после облучения наблюдается незначительное снижение прочностных показателей при сохранении других физикохимических и эксплуатационных свойств.

Экспериментальная часть: Пленка, содержащая фотостабилизатор СЛ-6 и промышленный фотостабилизатор Тинувин-622, после облучения относительно прочная, явно выраженных признаков разрушения на ней не наблюдается, только незначительно изменились ее механические свойства. Образцы, содержащие фотостабилизаторы СЛ-1, СЛ-2 и СЛ-5, после облучения остались относительно прочными, явно выраженных признаков разрушения не наблюдается, механические свойства пленок не изменились, что подтверждает эффективность добавок, которые положительно влияют на фотодеструкцию.

На основании результатов исследований построена временная зависимость прочности полиэтиленовой пленки. На рис.1 показана зависимость разрывного напряжения от времени облучения УФ-светом композиций. Как показали исследования, действие УФ-света приводит к уменьшению прочности, в несколько меньшей степени влияя на деформационные свойства. При этом действие облучения часто носит критический характер. До определённого момента прочность не изменяется, затем происходит резкое падение прочности. Результаты эксперимента приведены в рис. 1 и 2.

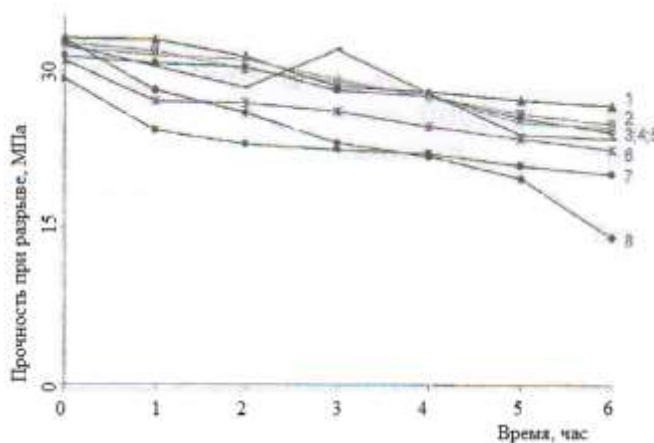

Рис.1. Зависимость разрушающего напряжения от времени облучения ПЭ-пленки: (1) Образец №1; (2) Эталонная (Тинувин-622); (3) Образец №5; (4) Образец №2; (5) Образец №6; (6) Образец №3; (7) Образец №4; (8). Эталонная (ПЭ нестабилизированный)

Из рис. 1 видно, что после УФ- излучения на начальном этапе (примерно до 1 час.) у образцов №1; №2; №5 и Тинувин-622 показатель прочности не снижается. А в Образцах №3 и №4 произошло резкое снижение прочности при разрыве. При дальнейшем облучении от 2 до 6 часов в образцах №3 и №4 этот показатель оставался неизменным. В образцах №1; №2; №5 и Тинувин-622 предел прочности при растяжении постепенно понижался в течение примерно 5 часов, после чего этот показатель остался неизменным.

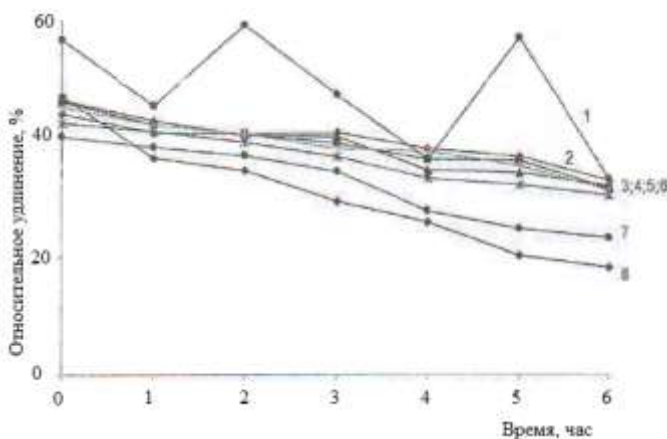

Рис. 2. Зависимость относительного удлинения от времени облучения ПЭ-пленок: (1) Образец №6; (2) Образец №2; (3) Образец №2; (4) Эталонная (Тинувин-622); (4) Образец №1; (6) Образец №3; (7) Образец №4; (8) Эталонная (ПЭ нестабилизированный).

ОБСУЖДЕНИЯ:

Это можно объяснить тем, что полимерные фотостабилизаторы, влияющие на первичные фотохимические процессы, сильно поглощают свет, и эти же процессы тормозят полимеры, способные тушить возбужденные состояния ненасыщенных групп в молекулах на основе полимеров или примесей по механизму переноса энергии или электрона, поглощающие солнечный свет, и активнее функционируют на соединения ПЭ пленки и защищают её от деструкции. У образца №6 изменение прочности происходит неравномерно, действие момента прочности заметно снизилось в первый час облучения. У ряда композиций наблюдается даже возрастание прочности, благодаря эффекту сшивания, затем происходит резкое падение прочности. Уже после 3-5 часов облучения УФ-светом видно опять снижение данного показателя прочности, затем после 5 часов облучения УФ-светом видно, что прочность образцов повышается и с течением времени остаётся практически неизменной. Это можно объяснить тем, что синтезированные нами полимеры, содержащие ненасыщенные группы в своем составе, имеют способность поглощать свободные радикалы образующиеся при процессе деструкции, и тем самым защищают ПЭ пленку на прочность при разрыве от деструкции. У эталонных образцов (ПЭ нестабилизированный) после 1 часа облучения этот показатель резко снижается.

Анализ кривых показывает, что из всех фотостабилизаторов наибольшее влияние на уменьшение фотодеструкции имеют образцы №1, №2, №5 и №6. Сравнительный анализ нестабилизированного ПЭ с тинувин-622 и стабилизированных композиций показывает, что образцы с добавлением СЛ-1, СЛ-2 и СЛ-3 более эффективны, чем эталонные.

На рис. 2 показана зависимость относительного удлинения при разрыве ПЭ- пленки после ее облучения. График зависимости относительной деформации от времени показал, что область высокоэластичного состояния у этих композиций находится в определенной зависимости от вида

фотостабилизаторов. Показано, что незначительное уменьшение относительного удлинения олигомерных фотостабилизаторов имеют образцы №1, №2 и №6. В эталонном (ПЭ нестабилизированный) за 1 час облучения резко упало относительное удлинение при разрыве. При дальнейшем облучении происходило резкое снижение относительного удлинения при разрыве, так что через 6 час облучения оно составляло 18,01%. В образце №6 происходит неравномерное понижение относительного удлинения при разрыве. Это можно объяснить тем, что область высокоэластичного состояния у этих композиций находится в определенной зависимости от вида фотостабилизаторов. А после УФ-облучения от 1 до 6 час в образцах №1, №2, №3 и №5 происходит незначительное понижение относительного удлинения при разрыве. В образце №4 за 3 часа облучения незначительно изменилось относительное удлинение. Но при дальнейшем УФ- облучении происходит резкое снижение относительного удлинения при разрыве.

Представляет интерес изучить процесс фотодеструкции полиэтилена в течение длительного времени. Ускоренное старение пленок проводили облучением образцов нефилтрованным светом с использованием ртутных ламп марки ДРТФ-3. Облучение УФ-спектром ($\lambda = 210-400$ нм) проводили на расстоянии образца 15 см от лампы в течение различного времени от 200 до 1000 ч суммарной мощностью 250 Вт, при температуре 30-40°C.

Следующий этап экспериментов проводили в течение 200-1000 часов, после чего были определены прочностные характеристики полимерных композиционных материалов. У образцов полиэтилена (ПЭ нестабилизированный) после 400 часов облучения пленка имела сильно выраженные разрушения на поверхности, при прикосновении к ней пленка разрушалась на мелкие частицы. При использовании промышленного фотостабилизатора «Тинувин-622» пленка потеряла значительную часть своей прочности, на поверхности присутствуют явно выраженные следы разрушения, появилось много полос из-за дефектов при получении пленки. При

использовании образцов с фотостабилизаторами №1, №2 и №5 пленка оказалась относительно прочной, явно выраженных признаков разрушения не наблюдается. По нашему мнению они наиболее перспективны в дальнейшем исследовании. В случае образца №3 пленка превратилась в нити, в некоторых местах по всей поверхности присутствуют разрывы неровной формы с явно выраженным разрушением, что свидетельствует о малой эффективности влияния добавки. В образце №4 через 1000 часов пленка стала разрушаться, цвет изменился (почернел), на всей поверхности появились разрывы неправильной формы. В образце №6 на протяжении 1000 часов эксперимента не появилось никаких признаков разрушения, по сравнению с другими образцами пленок. Результаты эксперимента приведены в таблице.

Использование образцов СЛ-1, СЛ-2, СЛ-5 и СЛ-6 полимерных фотостабилизаторов позволяет повысить прочность плёнок после облучения в 2 раза по сравнению с эталонным образцом. При этом пленки сохраняют достаточную эластичность.

Интересно отметить, что при более длительном облучении величина прочности и относительного удлинения продолжает снижаться.

В таблице представлены результаты воздействия УФ-облучения на величину разрушающего напряжения при растяжении ПЭ-пленки и выдержке от 200 до 1000 часов.

ПЭ нестабилизированный после 200 часов облучения УФ-светом быстро снизил свои показатели прочности на разрыв, а после 400 часов его облучения УФ-светом невозможно было испытать, т.к. при прикосновении к нему пленка разрушилась и превратилась в мелкие частицы, у образцов № 1, №2, №3 и Тинувин-622 после облучения разрушающее напряжение при разрыве изменялось одинаково. У образца №4 резко снизился показатель прочности на разрыв.

Изменение физико-механических показателей полиэтиленовых пленок при фотодеструкции

№	Исходные физико-механические показатели		Физико-механические показатели пленки после облучения									
	Прочность при разрыве, МПа	Относительное удлинение при разрыве %	Прочность при разрыве, МПа					Относительное удлинение при разрыве, %				
			Время, час									
			200	400	600	800	1000	200	400	600	800	1000
1	26,22	29,87	7	-	-	-	-	7,43	-	-	-	-
2	31,72	42	12,15	9,5	7,95	4,8	2,47	11,08	7,20	3,84	2,76	1,75
3	31,85	39,5	12,3	9,8	8,1	5,0	2,8	11,59	8,2	4,02	2,95	2,12
4	28,06	35,06	12,06	9,58	7,88	4,79	2,78	10,48	7,8	3,91	2,5	1,08
5	32	43,7	11,85	9,22	6,84	4,23	2,33	10,95	7,18	4,06	2,69	1,74
6	27,03	32,38	11,07	8,5	6,19	3,85	1,77	10,89	7,06	3,41	2,75	0,89
7	29,75	32,38	10,52	8,57	7,89	4,9	2,79	9,47	7,9	3,84	2,26	1,86
8	30,29	40	10,2	7,99	6,67	4,24	2,44	10,97	8,02	3,82	2,75	1,91

Применение: 1. Эталонная (ПЭ нестабилизированный); 2. Эталонная (Тинувин-622); 3. Образец №1; 4. Образец №2; 5. Образец №3; 6. Образец №3; 7. Образец №5; 8. Образец №6;

Проанализировав результаты полученных исследований, можно отметить, что в образцах №1, №2, №5 и №6 в результате испытаний действительно был замедлен процесс фотодеструкции полиэтиленовой пленки за сравнительно короткий период времени.

Из таблицы видно, что во всех образцах после 200 часов облучения резко снизился показатель относительного удлинения при разрыве примерно в 3,5-4 раза. При дальнейшем облучении в течение 1000 часов относительное удлинение при разрыве постепенно понижалось.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ:

Из вышеприведенного можно сделать вывод, что синтезированные нами фотостабилизаторы эффективно защищают полиэтиленовую пленку от деструкции и структурирования, и могут использоваться в качестве фотостабилизаторов в пленочных материалах, применяемых в качестве покрытий теплиц, парников и других объектов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гоготов И.Н. (2012) *Пластические массы*.
2. Mardonov A.H., Abdumavlyanova M.K. (2023) Sellyuloza olish jarayoni ikkilamchi mahsuloti asosida sulfolignin sintezi. *Research proceedings of international forum, Tashkent, 400-401*.
3. Тertyshnaya Ю.В. Пантюхов П.В., Ольхов А.А., Попов А.А. (2012) *Пластические массы*. С. 61.
4. Mardonov A.H., Abdumavlyanova M.K. (2022) Kanop poyasini pishirishda hosil bo'ladigan qora suyuqligidan ligninni cho'ktirish. «*Kimyo, neft-gazni qayta ishlash hamda oziq-ovqat sanoatlarini rivojlanishida innovatsion texnologiyalarni dolzarb muammolari*» *Respublika ilmiy-texnikaviy anjumani, Tashkent, 46-47*.
4. Mardonov A.H., Abdumavlyanova M.K. (2023) Study of modes of cellulose from hemp. *Technical science and innovation, 20-27*.
5. Kaczmarek H., Oldak D. *Polymer Degrad. and Stab.* (2006) Vol. 91. P. 2282.
6. Кучменко Т.А. (2011) Химические сенсоры на основе пьезокварцевых микровесов Проблемы аналитической химии. Т. 14 Под ред. Ю.Г. Власова. М., С. 127.
7. Кучменко Т.А., Дроздова Е.В. (2015) ЖАХ. Т. 70. № 11. С. 1191.

RASHOD NURI GUNTEKINNING “YASHIL KECHA” ROMANIDA O‘QITUVCHI OBRAZI VA TA’LIM TIZIMIDAGI MUAMMOLARNING YORITILISHI

Shahlo Sa’dullayeva Anvarovna

Buxoro shahar 20-umumta’lim maktabi

ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Email: shahlo.sadulla@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada turk adabiyotining eng dongdor yozuvchilaridan bo‘lmish Rashod Nuri Guntekinning “Yashil kecha” romanida o‘qituvchi obrazi, uning funksional vazifalari, Jumhuriyat davrida turk ta’lim tizimidagi muammolar va ularning yechimlari, milliy tiklanishdagi ahamiyati kabilar tilga olinadi.*

***Kalit so‘zlar:** O‘qituvchi obrazi, Jumhuriyat davri, yangi usul maktablari, mafkuraviy konflikt.*

Taniqli turk yozuvchisi Rashod Nuri Guntekinning o‘qituvchilar va ta’lim mavzusini asosiy mavzu sifatida yoritgan asarlaridan biri “Yashil kecha” romanidir [1. 12-bet]. Bu roman 1928-yilda nashr etilgan bo‘lib yozuvchi ijodida burilish yasashga sabab bo‘lgan asardir. Bu burilish asarda ijtimoiy muammolarning keng yoritilishida o‘z aksini topgan deyiash mumkin. Jamiyatdagi muammolar asosiy mavzu qilib olingan va bu muammolarga muallifning o‘z dunyoqarashi yordamida yechim topishga harakat qilingan bu asarda an’anaviy (eski) ta’lim tizimi va yangi, zamonaviy ta’lim tizimining o‘rtasidagi tavofutlar keng yoritib berilgan. Asosiy urg‘u jamiyatning rivojlanishi uchun yangi ta’lim tizimiga ehtiyoj borligiga berilgan. Bu mavzuga boshqa romanlarida ham o‘xshash bir shaklda o‘rin bergan ijodkor boshqa romanlaridan farqli ravishda “Yashil kecha” romani tezis tarzida, yo‘l-yo‘riq tarzida yozilgan roman deb qaraladigan bu asarda ijtimoiy muammolar boshqa asarlarga

nisbatan chuqurroq tarzda yoritilgan. “Choliqushu”, “Og‘rimoq”, “Qon da’vosi” romanlarida ham ta’lim mavzusi yoritilsa-da, bu mavzu tamal mavzu bo‘lmay orqa plandagi mavzulardan bo‘lib qolgan [2. 168-bet].

“Yashil kecha”ning bosh qahramoni Shahin muallim madrasa ta’limini olgan, madrasa muallimlarini yaqindan tanigan bir insondir. Madrasadagi ta’limini yakunlamayoq Dorulmuallimin (yangi usul o‘qituvchilar tayyorlash maktabi)ni tamomlab, O‘z istagi bilan eski usul ta’limi beriladigan joy Sariovaga borib, eski ta’lim vakillari bilan ma’naviy kurashga kirishadi deya olamiz. Shahin muallimning e’tiqodli ekanini ko‘rasatish barobarida madrasa ta’limiga bo‘lgan ishonchi, hurmatini yo‘qotishi uni yangi ta’limdan najot izlashga undaydi. O‘qituvchilik kasbini hayotining mazmuni deb hisoblagan Shahin muallim Istanbul (o‘sha davrdagi poytaxt)da qolish imkoni bo‘la turib, yangiliklar, rivojlanishga qarshi bo‘lgan Sariova hududiga yangi usulda ta’lim berish uchun yo‘l oladi, asarni shu o‘rni “Choliqushi” romanidagi Feridening o‘z ixtiyori bilan Onado‘liga ketishiga o‘xshaydi. Shahin muallimning Sariovaga ketish istagi maorif vazirligida g‘ayrioddiy holan sifatida qabul qilinadi. Madrasa ta’limini ko‘rgan mullavachchalar g‘arblashuv va shu barobarida har qanday yangilanishga qarshi ekanliklarini namoyon qilishadi. Sallani ham yechishni istamay, yangi qalpoqni kiyishni ham rad etishadi. Yangi usul maktablarida bolalari keraksiz biliblarni egallayotganlarini bahona qilgan Sariova xalqi farzandlarini hofiz (go‘zal qiroat qiluvchi) qilib yetoisttirish uchun tirishib, davlat tomonidan ochilgan boshlang‘ich maktablarga farzandlarini yuborishmaydi. Otaturk davrining eng kata muammolari tom ma’noda ushbu asarda tasvirlangandir.

Romanda Sariova xalqi juda faqir ekani aytiladi, ayni paytda bu faqirlik faqatgina moddiy ma’noda emas edi. Sariova xalqining yo‘qsilligi johillikning majoziy ko‘rinishiga ishora qilinadi. Xalqning johilligiga sabab esa ta’imdan voz kechganliklari, yangiliklarni qabul qilish istamaganliklari edi.

Shahin muallimning tayinlangan maktabi chin ma’noda haqiqiy muammo edi, maktab deyishga til bormaydigan darajada xarob bino edi. Shu sababdan ham Shahin muallim daslab o‘z ishini maktab binosini epaqaga keltirishdan boshlaydi.

Hududning eng gavjum boshlang'ich maktabi bo'lishi bilan birga ta'lim tizimini oqsoqlashiga sabab bo'layotgan maktablardan biri bo'lib yangi binoga ehtiyoj sezayotgan edi. Uzoq urinishlardan so'ng Shahin muallim yangi bino barpo etilishiga erishadi.

Asarda tamal mafkuraviy konflikt oydinlar (yangilik tarafdorlari) va so'ftalar (eski tizim tarafdorlari)ning kurashlari asosiga qurilgan. Sariova xalqi muallimni bolalarni dindan, axloq-tarbiyadan uzoqlashtirishda ayblasa ham, muallim taslim bo'lmaydi, o'z tarafdori bo'lgan oydinlarni ham Sariovadagi ta'limda evrilish qila olishlariga, qoloqlikka barham bera olishlariga ishontiradi.

Shahin muallimning harakatlarini doimo qo'llab-quvvatlaganlardan biri Najib isimli oydinchi edi. Asl kasbi muhandis bo'lgan bu yangilik tarafdori xalq johilligining sababi o'z qobig'idan chiqmay, ma'nan ortda qolib ketgan madrasa ta'limi deb hisblaydi. Yana bir oydinchi muallimlardan biri bo'lmish Mehmet Nihat Afandi, keyinchalik Shahin muallimning o'z ham tuhmat bilan jinoyatch deb topilin, surgun qilinadi. Surgundaligida ham eskicha qarash vakillari bilan kurashini davom ettirgan Shahin muallim surgundan qaytgach Sariovaga kelganida uni nafaqat eski fikrlovchilar, balki Milliy ta'lim Vazirligi ham yomonotliqqa chiqarishi Sariovadan bosh olib chiqib ketishiga sabab bo'ladi.

“Yashil kecha” Jumhuriyat davridagi ta'limiy to'qnashuvning eng ochiq ko'rgazmasidir. Masalan, Shahin muallimning “Lisoni usmon” atamasining o'rniga “Turkcha” atamasining qo'llashi maktabdan quvilishiga sabab bo'lishi mumkin edi. O'xshash bir holat: bolalarga shiddat ko'rsatish maktab ta'limida ta'limning bir qismi sifatida qarashi qoralanadi. Shahin muallimning urinishlari butun davrni o'zgartirishga ojizlik qilsa ham, o'sha davr eski fikrlovchilarining fikriy hukmdorligini qo'llaridan olishga erishdi. Shahin muallim madrasa ta'limini shunday baholaydi:

1) madrasa yosh miyalarni noto'g'ri yo'lga kiritib, jamiyat uchun zararli inson sifatida tarbiyalaydi;

2) dinni yanglish anglab, no‘to‘g‘ri talqin qilish jamiyat uchun har zamonda ham tahlikalidir.

Rashod Nuri Guntekinning “Yashil kecha” romanida Milliy maqsadlar ijtimoiy muammolar orqali ochib berilgan. Jumhuriyat davrining asosiy masalalarini tashigan bu romanda urg‘u mamlakatni yangi maktablar bilan qutqara olish fikridir. Shahin muallim ham shu fikrga ishonib, buni o‘ziga shior deb biladi. “ O‘qituvchilikka yangi bir din kabi e‘tiqod qiluvchi, uning muqaddas tuyg‘usiga ich-ichdan yongan otashqalb havoriy” hisoblanmish Shahin muallim kasbini boshqa hech bir maqsadga joy qolmaydigan darajada hayotiga kiritadi. O‘zini bu kasbga fido qilishi uning milliy o‘zligining qusurli ekanini anglatmaydi, aksincha dars rejasida ham milliy shaxsiyat masalasini milliy til bilan kiritishi uning o‘z zamonasida ancha ilgari ketganini bildiradi. “Shahin afandi Sariovadagi vazifasini keng qamrovda amalga oshirishiga qaror qilmish edi. Uning fikricha, eski muallimlar faqatgina bolalar bilan emas, balki ularning ota-onalari bilan ham shug‘ullanishi kerak edi” shaklida keltirilgan jumlar milliy ong shakllantirishdagi urinishlari uchun isbotdir. [1. 92-bet]. Shu sababdan milliy tiklanish uchun qisqa davr kifoya qilmasligini anglamoq joiz.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, “... ma’rifatparvar adiblar asarlaridagi o‘qituvchi, ziyoli va boshqalar jaholatga qarshi kurashuvchi qahramonlardir. Muallim obrazi ma’rifatparvar adabiyotining ideal qahramonidir. Uning timsolida asrlar bo‘yi ilmsiz yashab kelgan xalqqa bilim orqali yorug‘ dunyoni ko‘rsatish, shu tariqa ommani xayrli ishlarga yo‘llash tushunchalari mujassamlashtirilgan” [4. 120-bet].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guntekin Rashod Nuri. Yeşil Gece. İstanbul: İnkılap Kitabevi. 2010.
2. Kavcar, Cahit. Bir Öğretmenin Romanı: Yeşil Gece. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 1972. s. 167-187-betlar.
3. Püsküllüoğlu, Ali. Türk Romanları Kısa Kronolojisi. Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi – Roman Özel Sayısı I-II. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2017. 119-124-betlar.
4. Адабий турлар ва жанрлар. 3 жилдлик. I жилд, Т.,1991,-Б.120.

QOQOVA SUVLARNI ADSORBSIYA USULI TOZALASH

Salimova Zarnigor Sa'dullayevna,

Ochilov Abduraxim Abdurasulovich

Buxoro-muhandislik texnologiya instituti

ochilov82@mail.ru

ANNOTASIYA. Bugungi kunga kelib sanoat korxonalarida oldidagi eng asosiy muammolardan biri bu ishlab chiqarish korxonalarida hosil bolayotgan chiqindi oqova suvlari va ularni tozalash hisoblanadi. Oqova suvlarni tozalash maqsadida bir qancha usullar: koagulyatsiya, flotatsiya, adsorbsiya, ekstraksiya, rektifikatsiya, bug'lantirish, distillatsiya, kristalizatsiya, desorbsiya va shu kabi usullar mavjud bo'lsa ularni to'g'ri tanlash tozalash samaradorligi va xarajatlariga juda katta ta'sir ko'rsatadi.

Tayanch so'zlar. adsorbsiya, adsorbent, aktivlangan ko'mir, kolloid zarracha, oqova suv, tindirgich, regeneratsiya.

ABSTRACT. To date, one of the most fundamental problems before industrial enterprises is the waste effluents generated in production enterprises and their treatment. There are several methods for wastewater treatment purposes: coagulation, flotation, adsorption, extraction, rectification, vaporization, distillation, crystallization, desorption and the like, the correct choice of which has a very large impact on the efficiency and costs of treatment.

Key words: adsorption, adsorbent, activated charcoal, colloidal particle, effluent, incinerator, regeneration.

Oqova suvlarni tozalash bu suv asosiy hosil bo'ladigan havzalar (daryolar, ko'llar, suv omborlari va boshqalar)dan sanoatda yoki maishiy xizmatda foydalanish uchun ishlatiladigan suvning sifatini belgilangan me'yorga keltirish uchun mo'ljallangan texnologik jarayonlar jamlanmasidir. Hosil bo'ladigan chiqindi oqova suvlarni ishlab chiqarish korxonalaridagi muhandislik inshootlari yordamida hamda mexanik, biologik va kimyoviy usullarda amalga oshiriladi.

Yer yuzasidagi tabiiy suv manbalari (daryolar, ko'llar va boshqalar) suvini foydalanishga yuborishdan oldin tindiriladi, tiniqlashtiriladi va zararsizlantiriladi.

Tozalash inshootlarida tindirish va tiniqlashtirishda suv tarkibidagi muallaq va kolloid (mayda) zarralar suv tagiga cho'kadi, suvga maxsus idishlarda alyuminiy sulfat va xlorli temir bilan ishlov beriladi, suv shag'al, qum qavati, ba'zan esa g'ovak sopol filtrdan o'tkaziladi.

Oqova suvlarni tozalashni bir qancha usullari mavjud bo'lib, ularni tanlash uchun avvalambor ifloslangan suvning boshlang'ich tarkibi hamda tozalash inshootlaridan keyin chiqadigan suvga qo'yilgan talabga bog'liq bo'ladi.

Oqova suvlarni tozalashni koagulatsiya, flotatsiya, adsorbsiya, ekstraksiya, rektifikatsiya, bug'lantirish, distillatsiya, kristalizatsiya, desorbsiya va shu kabi usullari mavjud. Oqova suvlarni tozalashni eng asosiy usullardan biri bu fizik-kimyoviy usullar hisoblanadi. Fizik-kimyoviy usullardan asosiylaridan biri bu adsorbsiya usuli bo'ladi.

Adsorbsiya usuli oqova suvda erigan organik birikmalar uchrasa, ya'ni fenol, gerbitsid, pestitsid, aromatik nitrobirikmalar, bo'yoqlar, sirt faol moddalar (SFM) va shu kabi moddalar uchraganda keng qo'llaniladi. Adsorbsiya usulida tozalash bilan birga ushlangan moddalar qayta ishlanadi yoki adsorbent bilan birga yo'qotiladi.

Tozalash darajasi 80-90% ni tashkil etadi. Adsorbentlar sifatida aktivlangan ko'mir, shlaklar, qipiq, loy, silikagel, alumogel, metall gidrooksidlari ishlatiladi.

Adsorbsion qurilmalarda oqova suvni tozalash 3 usulda, ya'ni adsorbentni suv bilan intensiv aralashtirish, qo'zg'almas adsorbent qatlami orqali suvni

o'tkazish, hamda adsorbentni mavhum qaynash rejimida ishlatish orqali amalga oshiriladi.

Adsorbentni suv bilan aralashtirish usulida zarralarning o'lchamlari 0,1mm bo'lgan aktivlangan ko'mir ishlatiladi. Jarayon bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Agar adsorbent arzon bo'lsa, yoki adsorbent sifatida biror-bir korxonaga qattiq chiqindisi ishlatilsa (masalan, shlaklar, kullar) unda adsorbsiya jarayoni bir bosqichda amalga oshiriladi.

Bunda ishlatilgan adsorbent tashlab yuboriladi. Tozalash jarayoni bir necha bosqichda olib borilganda adsorbent sarfi kamroq bo'ladi, samarasi esa yuqoriroq bo'ladi (1-rasm). Oqova suv 1- aralashtirgichga beriladi, bu yerda adsorbent bilan aralashadi. Keyin 2- tindirgichga yuboriladi, bu yerda oqova suv tarkibidagi moddalarni yutgan adsorbent cho'ktiriladi va qayta ishlashga yuboriladi. Tindirgichning yuqori qismidan esa tozalangan suv keyingi tozalash bosqichiga uzatiladi. Bunda suv tarkibidagi qolgan qoldiq moddalar qaytadan yangi berilgan adsorbentga yuttiriladi. Tozalash jarayoni bir necha bosqichda amalga oshiriladi, har gal tindirgich tagidagi ishlatilgan adsorbent qayta ishlashga yoki regeneratsiyaga yuboriladi.

Bir bosqichli jarayon uchun adsorbentning sarfi quyidagi material balans tenglamasi orqali aniqlanadi:

$$m = Q(c_b - c_o)/a$$

bu yerda, m- adsorbent sarfi; Q-oqova suv hajmi; c_b va c_o -oqova suv tarkibidagi aralashmalarning boshlang'ich va oxirgi konsentratsiyasi; a-adsorbsiya koeffitsiyenti.

Oqova suvdagi aralashmalarning n ta bosqichli qurilmada tozalash jarayonidan keyin oxirgi konsentratsiyasi quyidagicha aniqlanadi:

$$c_n = [Q/(Q + k_m)]^n c_b$$

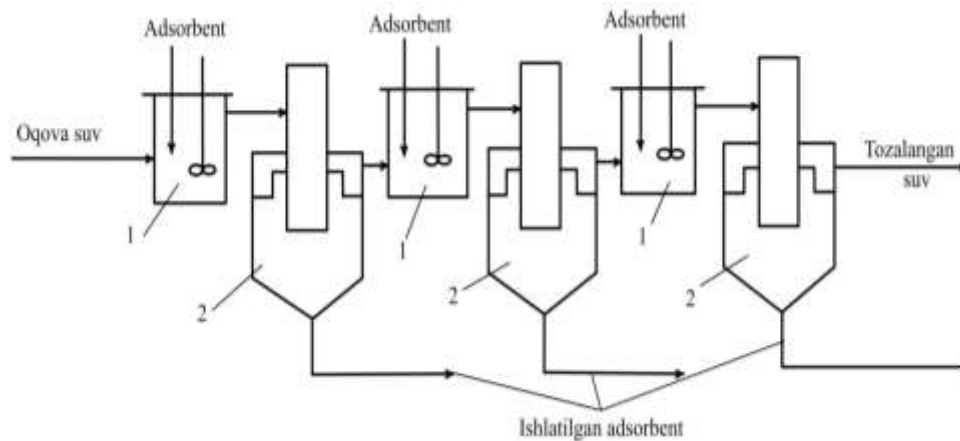
bu yerda, k — taqsimlash koeffitsiyenti bo'lib, u quyidagicha aniqlanadi:

$$k = a_t/a = (c_b - c_o)/(c_b - c_m) \approx 0,7-0,8$$

bu yerda, a_t -t-vaqt davomidagi solishtirma adsorbsiya ko'rsatkichi;

c_m -

aralashmaning muvozanat konsentratsiyasi.

1-rasm. Adsorbtsion qurilmaning sxemasi: 1-aralastirgich; 2-tindirgich.

Keyingi sxemada tozalash jarayonida yangi adsorbent bir marta so‘nggi aralastirgichga beriladi. Shundan keyin ishlatilgan adsorbent tindirgichda ajratilgandan so‘ng bir necha marta aralastirgichlarda qaytadan beriladi (2-rasm).

Ushbu qurilmada adsorbtsiya jarayoni uzluksiz olib borilib, bunda adsorbentning sarfi nisbatan kam bo‘ladi. Lekin ushbu qurilmada ekspluatatsion xarajatlar ko‘proq.

Oqova suv tarkibidagi n ta bosqichdan keyingi aralashmaning konsentratsiyasi quyidagicha aniqlanadi:

$$c_0^n = \left(\frac{km}{Q} - 1\right) c_b / \left[\left(\frac{km}{Q}\right)^2 - 1\right]$$

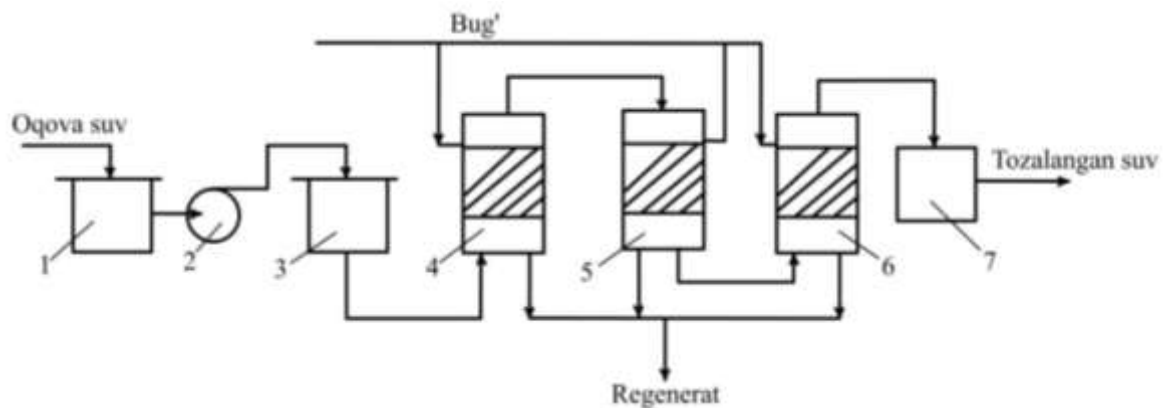
Oxirgi bosqichga beriladigan adsorbentning kerakli miqdorini quyidagi tenglamadan aniqlash mumkin:

$$am^{n+1} - \beta m - \gamma = 0$$

$$\text{bu yerda, } a = (k/Q)^{n-2}; \beta = kc_b/Q_c n; \gamma = \frac{c_b}{c_n} - 1$$

Dinamik sharoitlarda tozalash jarayoni oqova suvni adsorbent qatlamidan o‘tkazish orqali amalga oshiriladi. Adsorbent qatlami orqali filtratsiya tezligi oqova suv tarkibidagi erigan moddalar konsentratsiyasiga bog‘liq bo‘lib, 2-4 dan 5-6 $m^3/(m^2)$ soatgacha o‘zgarib turadi. Suv kolonnaning pastidan tepasiga qarab harakat qilib, butun yuzani to‘ldirib boradi. Adsorbent zarralarining o‘lchami 1,5-5 mm atrofida bo‘ladi. Zarralar ushbu o‘lchamdan kam bo‘lsa, qarshilik ortib boradi.

Aktivlangan ko‘mir panjara ustiga yotqizilgan shag‘al ustiga joylashtiriladi. Adsorbentning g‘ovaklarini tiqilib qolmasligi uchun oqova suv tarkibida muallaq zarralar bo‘lmasligi lozim. Qurilmalarni to‘xtovsiz ishlashini ta‘minlash maqsadida uchta kolonna o‘rnatilishi lozim. Bunda doimo ikkita kolonna ishlab turadi, birtasi esa regeneratsiya o‘tkazish uchun o‘chirilgan bo‘ladi (2-rasm).

2-rasm. Qo‘zg‘almas adsorbent qatlamida uzluksiz ishlovchi adsorbsion qurilma:

1- o‘rtalovchi; 2-nasos; 3-filtr; 4-6-kolonna; 7-sig‘im.

Agar adsorbsiya tozalash jarayoni qo‘zg‘almas qatlamda olib borilganda, bunda jarayon adsorbent to‘yinguncha olib borilar edi, keyin esa to‘yingan adsorbent regeneratsiya qilinar edi. Shuning uchun jarayonni to‘xtovsiz, ya‘ni uzluksiz olib borish uchun bir necha kolonnalar birga parallel ishlatiladi. Adsorbent to‘yinganda kolonna to‘xtalib, zahiradagisi ishlatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Musayev M.N. Sanoat chiqindilarini tozalash texnologiyasi asoslari. T.:O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2011.- 500b.
2. Turobjonov S., Tursunov T., Po‘latov X. Oqava suvlarni tozalash texnologiyasi. –T.: Musiqqa, 2010. -250 b.
3. Лотош В.Е. Переработка отходов природопользования. Екатеринбург: Поли-графист, 2007.-503с.
4. Frank Woodard, Ph.D. Industrial Waste Treatment Handbook. Butterworth–Heinemann, 2001:P-486.

REFERENCES

1. Musayev M.N. Fundamentals of industrial waste treatment technology. T.: Publishing house of the National Society of philosophers of Uzbekistan, 2011.- 500 P.
2. Turobjonov S., Tursunov T., Steelov X. Wastewater treatment technology. - T.: Music, 2010. -250 P.
3. Lotosh V.E. Recycling of environmental management waste. Yekaterinburg: Poly-graphist, 2007.-503 P.
4. Frank Woodard, Ph.D. Industrial Waste Treatment Handbook. Butterworth–Heinemann, 2001: -486 P.

НАДЕЖНОСТЬ И БЕЗОПАСНОСТЬ ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ

Алевтина Александровна Мурадова

ТУИТ имени Мухаммада аль-Хорезми, PhD, доцент кафедры

«Телекоммуникационный инжиниринг»

Email: a.muradova1982@inbox.ru

***Аннотация:** В статье представлен анализ надёжности и безопасности интернет вещей. Представлены различные виды рисков безопасности IoT и способы их предотвращения, проблемы надежности доставки электронной почты IoT. Показаны меры по снижению рисков безопасности IoT, а также методы шифрования и аутентификации.*

***Ключевые слова:** безопасность IoT, IoT-продукты, IoT-устройства, IoT [аутентификация по электронной почте](#), теневой IoT, IPSec (Internet Protocol Security).*

***Abstract:** The article presents an analysis of the reliability and security of the Internet of Things. Various types of IoT security risks and ways to prevent them, problems of reliability of IoT email delivery are presented. Measures to reduce IoT security risks are shown, as well as encryption and authentication methods.*

***Keywords:** IoT security, IoT products, IoT devices, IoT email authentication, shadow IoT, IPSec (Internet Protocol Security).*

***Annotatsiya:** Maqolada internet ashyolarning ishonchliligi va xavfsizligi tahlili keltirilgan. IoT xavfsizligi xavflarining har xil turlari va ularni oldini olish usullari, IoT elektron pochta xabarlarini yetkazib berish ishonchliligi muammolari keltirilgan. IoT xavfsizligi xavflarini kamaytirish choralari, shuningdek shifrlash va autentifikatsiya usullari ko'rsatilgan.*

***Kalit so'zlar:** IoT xavfsizligi, IoT mahsulotlari, IoT qurilmalari, IoT elektron pochta autentifikatsiyasi, soya IoT, IPSec (Internet Protocol Security).*

ВВЕДЕНИЕ

Технологии Интернета вещей (IoT) привнесли в наш мир удобство. Однако популярность этих устройств сопровождается и определенными рисками безопасности [риски для безопасности](#). По прогнозам компаний, в 2023 году значительно возросло число атак, связанных с компрометацией деловой электронной почты, за которыми последуют [ransomware](#) и атаки на интерфейсы управления облачными средами. В то же время 11% респондентов прогнозируют рост числа атак на жизненно важные объекты инфраструктуры, спонсируемых государством. Поэтому при работе с IoT-продуктами необходимо знать и уметь их избегать [1].

ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ

Значение IoT-устройств в нашей повседневной жизни. Устройства, здания и транспортные средства, оснащенные электроникой, программным обеспечением и датчиками, являются частью Интернета вещей. [К 2025 г.](#) по прогнозам, будет использоваться более 75 млрд. подключенных устройств Интернета вещей (IoT). IoT создает возможности для улучшения аналитики за счет сенсорных данных, собираемых со всех типов устройств (например, смартфонов) в больших масштабах. Это означает, что теперь клиенты могут получить более качественный опыт работы с продуктами, поскольку компании имеют доступ к более подробной информации о них (например, об их предпочтениях).

IoT и риски, связанные с безопасностью данных

IoT привнесла множество положительных изменений в нашу повседневную жизнь. Однако с ней связаны и некоторые риски. Одним из таких рисков, связанных с безопасностью IoT, является безопасность данных. Приведем несколько примеров того, как безопасность данных может быть нарушена из-за рисков безопасности IoT: **Ботнет:** Ботнеты - сети скомпрометированных устройств - представляют собой риски для безопасности

IoT, позволяя осуществлять скоординированные кибератаки, утечки данных и несанкционированный доступ. **GDPR:** Общий регламент по защите данных (General Data Protection Regulation, GDPR) обеспечивает конфиденциальность данных и оказывает влияние на IoT-системы, требуя строгих мер по защите данных пользователей и их согласия. **ICS:** Промышленные системы управления (ICS) сталкиваются с рисками безопасности IoT из-за потенциальных удаленных атак, которые могут нарушить работу критической инфраструктуры и операций. **IPSec:** IPSec (Internet Protocol Security) повышает безопасность данных IoT за счет шифрования и аутентификации, обеспечивая конфиденциальную и надежную связь. **NIST:** Руководство Национального института стандартов и технологий (NIST) содержит рекомендации по обеспечению безопасности IoT и помогает организациям укрепить свои экосистемы IoT. **IAM:** Управление идентификацией и доступом (IAM) в IoT обеспечивает авторизованный доступ пользователей, снижая вероятность несанкционированного управления и утечки данных. **PAMS:** Системы управления привилегированным доступом (PAMS) обеспечивают безопасность IoT-устройств, ограничивая высокоуровневый доступ и контролируя привилегированные действия. **Ransomware:** Угрозы Ransomware для IoT-устройств шифруют данные, требуя выкуп, что в случае отсутствия защиты приводит к потере данных или несанкционированному доступу. **Теневой IoT:** Теневой IoT - это неуправляемые IoT-устройства, представляющие угрозу безопасности, за которыми нет должного надзора и интеграции в протоколы безопасности. **PKI:** Инфраструктура открытых ключей (PKI) в IoT обеспечивает безопасную передачу данных и аутентификацию устройств за счет управления криптографическими ключами. **TLS:** Шифрование на транспортном уровне (Transport Layer Security, TLS) обеспечивает защиту данных IoT при передаче, защищая их от подслушивания и фальсификации. **ZERO Trust:** Подход ZERO Trust к обеспечению безопасности IoT рассматривает все устройства как потенциально скомпрометированные,

применяя строгий контроль доступа для предотвращения нарушений и латеральных перемещений [2].

Аутентификация электронной почты IoT: Почему это важно

Электронная почта - один из важнейших каналов связи в современном деловом мире. На протяжении десятилетий она используется для отправки и получения информации, совместной работы с коллегами и управления сложными процессами. Экосистема Интернета вещей (IoT) не является исключением - электронная почта используется для управления всем: от предупреждений о безопасности до настройки и обновления устройств. Сейчас, когда практически каждое устройство имеет IP-адрес, ИТ-специалисты должны понимать, как можно использовать электронную почту в рамках стратегии IoT.

Повышение эффективности и улучшение взаимодействия

Электронная почта - это эффективный способ связи с любым сотрудником как в вашей организации, так и за ее пределами. Она позволяет сотрудничать с коллегами по проектам и помогает эффективнее управлять задачами.

Управление инцидентами и оповещениями системы безопасности

Электронная почта - отличный способ быстро распространить важную информацию об инциденте или тревоге. Используя этот способ связи, можно легко информировать всех сотрудников в режиме реального времени, не звоня и не отправляя СМС каждому сотруднику вручную [3].

Бесшовная интеграция устройств IoT

Благодаря интеграции с электронной почтой IoT-устройства могут легко интегрироваться с существующими в компании средствами коммуникации, включая голосовую почту, совещания и конференц-связь, что позволяет обойтись без дополнительного программного или аппаратного обеспечения. Такая интеграция также облегчает конечным пользователям доступ к функциям своих устройств в любом месте.

Риски безопасности электронной почты IoT

Риски безопасности электронной почты IoT волнуют как предприятия, так и потребителей. Каковы же некоторые из этих угроз? Вот некоторые ключевые области, в которых возникают риски безопасности электронной почты IoT: Сложность шифрования электронной почты IoT. Шифрование для защиты конфиденциальных данных, таких как медицинские карты или финансовая информация, широко распространено среди медицинских учреждений и финансовых организаций. Однако шифрование электронной почты IoT представляет собой уникальную проблему, связанную с большим количеством конечных точек, участвующих в обмене электронной почтой IoT, и сложностью каждой из них [4].

Слабые места аутентификации в электронной почте IoT

В устройствах IoT часто отсутствуют надежные протоколы аутентификации, что делает их уязвимыми для атак на подмену и других форм социальной инженерии. Предположим, хакеру удалось получить доступ к IP-адресу устройства. В этом случае он может отправлять электронные письма так, как будто они исходят от другого человека, что может заставить пользователя раскрыть конфиденциальную информацию.

Подмена электронной почты в IoT

Вредоносная организация может использовать IoT-устройство в качестве прокси-сервера для рассылки фальшивых писем с другой учетной записи или домена. В результате может создаться впечатление, что письмо отправил кто-то другой. Кроме того, злоумышленники могут использовать легитимный адрес электронной почты и спам, чтобы обманом заставить людей перейти по ссылкам или открыть вложения, которые могут заразить их компьютер вредоносным ПО [вредоносным ПО](#). Устранение уязвимостей протокола электронной почты IoT. Уязвимости протокола электронной почты IoT позволяют хакерам изменять электронные сообщения до того, как они достигнут адресата. Это может привести к различным проблемам - от простого

нарушения работы сервисов до потери данных. Конфиденциальность электронной почты IoT в подключенном мире. Многие люди обеспокоены вопросами конфиденциальности при использовании IoT-устройств на работе или дома. Хакеры могут легко использовать эту информацию для проведения социально-инженерных атак на людей или организации, например, фишинговых писем или атак с выкупом. Конфиденциальность электронной почты IoT в подключенном мире. Поскольку все больше устройств подключаются к Интернету и собирают персональные данные, возрастает риск раскрытия этих данных неавторизованным лицам.

Проблемы надежности доставки электронной почты IoT

В силу особенностей экосистемы IoT многие устройства отправляют электронные письма, но не получают их из-за проблем с подключением или по другим причинам. Это может привести к пропуску предупреждений или уведомлений от подключенных устройств, что приведет к снижению производительности, а это может дорого обойтись предприятиям, деятельность которых зависит от этих устройств. Фильтрация вредоносного содержимого в электронной почте IoT. Растущее число угроз, направленных на устройства, подключенные к Интернету, означает, что организациям необходимо внедрять решения по обеспечению безопасности, способные обнаруживать вредоносное содержимое до того, как оно попадет в почтовые ящики конечных пользователей. Использование DMARC для аутентификации электронной почты IoT. [DMARC](#) DMARC позволяет защитить организации от фишинговых атак на их почтовые домены, поскольку злоумышленникам сложнее подделать легитимные почтовые сообщения из вашего домена. Используя DMARC, вы можете гарантировать, что электронные сообщения, отправленные с вашего домена, будут доставлены с большей уверенностью и надежностью. **Усовершенствованная защита от фишинга: DMARC** обеспечивает мощную защиту от изощренных фишинговых атак, гарантируя обнаружение и предотвращение вредоносных писем до того, как они попадут к пользователям.

Надежная защита от подделки электронной почты: DMARC эффективно противодействует попыткам подделки электронной почты, не позволяя неавторизованным источникам выдавать себя за ваш домен и отправлять обманные сообщения. **Повышенные стандарты безопасности электронной почты:** DMARC поднимает планку безопасности электронной почты, обеспечивая строгие меры аутентификации и защищая ваши IoT-сообщения от несанкционированного доступа. **Сохранение целостности бренда:** Не позволяя несанкционированным письмам запятнать имидж вашего бренда, DMARC защищает вашу репутацию и сохраняет доверие пользователей. **Гарантированное доверие к каналам связи:** DMARC гарантирует подлинность сообщений электронной почты от IoT-устройств, создавая безопасную и надежную коммуникационную среду. **Снижение угроз кибербезопасности:** Надежные механизмы аутентификации DMARC снижают потенциальные угрозы кибербезопасности от мошеннических писем, укрепляя инфраструктуру электронной почты [5].

РЕЗУЛЬТАТЫ

Меры по снижению рисков безопасности IoT. IoT - это новая и интересная область, но и она не лишена рисков. К счастью, для снижения рисков безопасности IoT можно предпринять ряд мер.

Микросегментация сети. Первым шагом в обеспечении безопасности сети IoT является ее сегментация от других сетей и систем в вашей сети. Это позволит злоумышленникам не использовать скомпрометированные устройства в качестве отправной точки для распространения вредоносного ПО вредоносного ПО в другие части сети. **Проверка целостности встроенного программного обеспечения.** Многие IoT-устройства поставляются с паролями и учетными данными по умолчанию, которые могут быть легко доступны злоумышленникам, желающим получить доступ к этим устройствам. Чтобы обеспечить изменение этих учетных данных перед развертыванием в производственных средах, используйте инструменты для

поиска уязвимых устройств в сети и обновляйте их микропрограммное обеспечение с использованием безопасных учетных данных перед включением [6,7].

Мониторинг приложений во время выполнения. Это автоматизированный метод обнаружения ошибок в приложениях во время выполнения. Он контролирует веб-приложения, мобильные приложения и IoT-устройства. Основное преимущество этого метода заключается в том, что он действует как сторожевой пес, выявляя уязвимости до того, как они могут привести к реальному ущербу.

Контейнеризация и "песочница." Эта техника позволяет разработчику приложения поместить устройство в изолированную среду, которая не может повлиять на другие приложения или сервисы в системе. Это гарантирует, что в систему или из нее могут попасть только авторизованные данные, и предотвращает несанкционированный доступ хакеров или вредоносных программ. **Динамическое управление ключами с помощью HSM.** Организации могут использовать HSM для создания и управления ключами для IoT-устройств. Это обеспечивает дополнительный уровень безопасности, гарантируя, что только авторизованные пользователи могут получить доступ к конфиденциальным данным [8,9].

ОБСУЖДЕНИЕ

Практика разработки безопасного программного обеспечения. При разработке IoT-систем организациям следует придерживаться практик безопасной разработки программного обеспечения, таких как обзор кода, тестирование и другие методы. Это необходимо, поскольку многие уязвимости в системе безопасности возникают из-за некачественной практики кодирования (например, переполнения буфера). **Методы шифрования и аутентификации.** Шифрование позволяет защитить данные, находящиеся на устройствах и серверах в процессе передачи или в состоянии покоя. Для защиты доступа к системам и приложениям, напротив, используются такие методы аутентификации, как двухфакторная аутентификация (2FA).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Если разработка идеальной политики безопасности IoT кажется невозможной, то это так и есть. До тех пор пока люди будут заниматься проектированием и разработкой IoT-систем, мы будем видеть, как совершаются ошибки и появляются уязвимости. Но это не значит, что мы должны сдаваться: мы обязаны учиться на этих ошибках и находить способы минимизации рисков для себя и своего будущего.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Вишняков, В.А., & Юй, Ч. (2023). Моделирование сети IoT «Умный дом» с принятием решений на основе платформы MajorDoMo. *Цифровая трансформация*; 29 (1): с.64-71.
2. Zeng, H. Y., Zheng, X., & Wei, Y. (2023). Research on Smart Home Control System Design Based on Internet of Things Technology. *Electronic Production*. 31 (1), 116–120.
3. Bauer, E., & Adams, R. (2012). Reliability and Availability of Cloud Computing. *Hoboken, NJ, USA: Wiley*.
4. Elerath, J.G., & Pecht, M. (2012). IEEE 1413: A Standard for Reliability Predictions. *IEEE Transactions on Reliability*, 61(1), pp.125-129.
5. AmSuk, O. (2018). Design and Implementation of Smart Home Remote Control Based on Internet of Things Service Platform. *Journal of the Korea Institute of Information and Communication Engineering*. 22 (12), 1563–1570.
6. Vishnyakou, U.A., & Yu, C.Y. (2022). Modeling IoT Smart Home Network. *Doklady BGUIR*. 20 (6), 78–84.
7. Jenal, M., Omar, A. N., Hisham, M. A., Noh, W. N., & Razali, Z. A. (2022). Smart Home Controlling System. *Journal of Electronic Voltage and Application*. 3 (1), 92–104.
8. Mao, B., Xu K., Jin, Y. H., & Wang, X. L. (2017). Deep Home: a Control Model of Smart Home Based on DeepLearning. *Chinese Journal of Computers*. 40 (8), 1–15.
9. Gololobov, V. (2019). IoT as Intranet of Things with Raspberry Pi and MajorDoMo. Moscow.

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA FRONT ORTIDA O‘ZBEKISTON MADANIYATINING QO‘SHGAN HISSASI

Turdimurodov Nuriddin Nazarovich

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Ikkinchi jahon urushida erishilgan tarixiy g‘alabaga O‘zbekistonning qo‘shgan hissasi atroflicha tahlil etilgan. Bu davrda yurtimiz ilm-fani, madaniy hayoti hamda ta’lim tizimida sodir bo‘lgan o‘zgarishlar va faoliyati jarayonidagi rivojlanish bayon etiladi.

Kalit so‘zlar: *“Ikkinchi jahon urushi”, front, konservatoriya, evakuatsiya, ta’lim tizimi, laboratoriya, kino va teatr san’ati, gastrol, paxtaning yangi navi, fanlar akademiyasi.*

ANNOTATION

In this article, the contribution of Uzbekistan to the historical victory in the Second World War is analyzed in detail. During this period, the changes that occurred in the science, cultural life and education system of our country and the development in the process of its activities are described.

Key words: *“Second World War”, front, conservatory, evacuation, educational system, laboratory, theater art, tour, new type of cotton, academy of sciences.*

Urush yillarida xalqlarning iqtisodiy turmushlari mushkul kechishiga qaramay, O‘zbekistonda madaniy hayot va musiqiy yo‘nalishlar davom ettirildi. Mamlakatdagi barcha teatr va konsert brigadalari, musiqa muassasalari, o‘quv bilim maskanlari, konservatoriya hamda shu kabi madaniy muassasala o‘zlarinng faoliyat yo‘nalishlarini urush mavzusiga yo‘naltirdilar. Adiblar, kompozitor va bastakorlar o‘zlarining ijodida vatanparvarlik pafosini ochib berishga zo‘r g‘ayrat bag‘ishladi.

Musiqalarda ham hatto vatanparvarlik ovozlari sezilar, zambaraklar tovushi bilan raqobat qilar, fashizmga qarshi kurashib, uning kirdikorlarini fosh etishga bor kuch-g'ayratini sarflar edi.

1940-yillar xalqimizning turmush tarsi va hayotida og'ir kunlar sifatida o'tgan bo'lsa ham, madaniyat va ma'rifat sohasida bir qadar yangi o'quv muassasalari, madaniy-oqartuv va san'at maskanlari ochildi. Jumladan, 1941-yili Toshkent xoreografiya o'quv bilim yurti ochilishi katta voqea bo'ldi. Mazkur xoreografiya maktabi xodimlari va ularning tarbiyalanuvchilari fronlarda jangchilar uchun ko'plab gastrollar uyushtirish tashabbuskori bo'ldi. 1943-yili Muqimiy nomidagi Respublika davlat davlat musiqali drama va musiqali teatr uchun hashamatli, komediya teatriga moslashgan, yangi hashamatli bino qurib berildi 1943-yili O'zbekiston FA va akademiyaning ba'zi ilmiy muassasalari tashkil etildi. O'zbekiston san'atshunoslik ilmiy tadqiqot institutining huzurida 1943-yildayoq o'zbek xalq cholg'u asboblari rivojlantirish uchun mo'ljallangan alohida laboratoriya ochildi. Ushbu laboratoriyada musiqashunos Ashot Ivanovich Petrosyans bilan birgalikda Leningrad konservatoriyasining professorlari: S. L. Ginzburg, B. A. Struve va X. S. Kushnaryovlar ilmiy ish olib borishdi. 1944-yilda Toshkentda davlat teatr va rassomchilik institutiga asos solindi. Mamlakatimizning viloyatlarida va yirik shaharlaridagi markazlarda o'zbek, Rossiya dramali teatrlari, o'zbek musiqa drama va komediya teatrlari ixlosmandlarga ilmiy-ma'rifiy va madaniy xizmatlar taqdim etdi. Teatrlar arenalarida urush mavzusiga atalgan, vatan tuyg'usi va inson qadrini ulug'lovchi g'oyalar bilan yo'g'rilgan konsert dasturlari ijrosi davom etdi. Bular qatorida tarixiy mavzularga ham murojaat qilindi. "Tohir va Zuhra" (S. Abdulla pyesasi, T. Jalilov musiqasi), "Muqanna" (H. Olimjon pyesasi, Yu. Rajabiy va G. Mushel musiqasi), "Qo'chqor Turdiyev" (Sobir Abdulla va Chustiy pyesasi, Yunus Rajabiy musiqasi), musiqali drama sahna asarlari tomoshabinlarga taqdim etildi. Xalqning ma'naviy tomonlama ta'minlanishi uchun Toshkent shahrida ikkita: opera va balet teatri shu bilan birga Toshkent viloyatining Yangiyo'l shahrida maxsus davlat musiqali drama teatri o'z faoliyatlarini yo'lga qo'ydi. Ta'kidlash lozimki,

“Yangiyo‘l teatri”da 1942-yilda birinchi o‘zbek qahramoni andijonlik jangchi “Qo‘chqor Turdiyev”, 1944-yilda esa tarixiy mavzuda “Muqanna” nomli musiqali dramalarining ilk taqdimoti amalga oshirildi. Teatrlarda sahna asarlarini havola etishda, konsert dasturlarini tayyorlashda va ularning namoyishini tashkil qilish borasida Ukraina, Belorusiya, Moskva va Leningrad kabi shaharlardan tashrif buyurgan istedadli sahna aktyorlarini hamda musiqachilarining qatnashishlari musiqiy ijrochilik saviyasini ko‘tarishda muhim ahamiyat kasb etdi. Zalvorli urush yillarida ham O‘zbekiston bastakorlar uyushmasi, O‘zbekiston xalq artisti, bastakor Tolibjon Sodiqov boshchiligida, jamiki san’at ahlining markaziga aylanib borar edi. Ushbu mavzu to‘g‘risida musiqashunos I. N. Karelova “Песня и романс” [1] maqolasida bunday ma’lumot beradi: “O‘zbekiston kompozitorlar uyushmasida har kuni endigina yozilgan qo‘shiq yoki yirik asarlarni eshitib bo‘lgach muhokama qilinardi.

Tabiiyki urush ilmiy ishlarning tinch yo‘nalishini o‘zgartirib boradi. Bunda mudofaa maqsadidagi muhim ilmiy faoliyatlarning samaralarini tezlik bilan ishlab chiqarishga joriy qilish, fan hamda amaliyot orasidagi uzviylikni yanada mustahkam qilish, ilmiy-tadqiqot ishlarini boshqarishning operativ usullarini rivojlantirish vazifasi qo‘yiladi.

Urush daxshatlari boshlanishi bilan mamlakatning serg‘ayrat ziyolilari – T. N. Qori-Niyozov, Chikrizov, Kanash, Avtonomov, V. I. Romanovskiy, I. A. Raykova, T. A. Sarymsakov, Sh. T. Talipov va ular qatoridagi boshqa olimlar matbuotda chiqish oshirdilar. Ushbu chiqishda bunday deyilgandi: “Biz, O‘zbekiston fan xodimlari, qonxo‘r fashistik bosqinchilarning Vatanimizning muqaddas sarhadlariga, sovet xalqining sha‘ni va erkinligiga qo‘pollik bilan bostirib kirganidan g‘azablangan holda, bor kuchimizni berishga to‘la tayyorligimizni bildiramiz. bilim, kuchimiz va kerak bo‘lsa, shafqatsiz dushman ustidan g‘alaba qozonish uchun hayotimiz ...” [2]

1943 yilning kuzida O‘zFAN negizida O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tashkil etildi. Uning tantanali ochilish marosimi 1943 yil 4 noyabrda bo‘lib o‘tdi. Respublika akademiyasining tashkil topishi O‘zbekiston olimlari ilmiy faoliyatining

yetukligidan, fanning turli sohalaridagi yirik muammolarni mustaqil hal eta olishidan dalolat berdi. Fanlar akademiyasining tashkil etilishi urush davrida zaruriy holat hisoblanar edi. Sababi fanni rivojlantirmasdan g'alabaga erishish mushkul edi. O'zbekiston Fanlar akademiyasining asoschilari respublikaning yetuk olimlari, o'zbek fanining ko'plab yangi yo'nalishlarining tashabbuskorlari bo'ldi. T.N. birinchi prezident bo'ldi. Kari-Niyozov, atoqli matematik olim, O'zbekistonda fizika-matematika fanlari tarixiga oid tadqiqotlarning tashabbuskori, mashhur "Ulug'bek astronomiya maktabi" monografiyasi muallifi. Matematik olimlardan T. A. Sarimsakov va V. I. Romanovskiy, yozuvchilar Oybek va G'afur G'ulom, irrigatorlar A. N. Askochenskiy hamda V. V. Poslavskiy, etnograf olimlar M. A. Andreev, fizik olim S. U. Umarov, geologiya olim A. S. Uklonskiy, biolog olim R. R. Shreder.[3]

Urush davri tajribasi mavjud maxsus nomenklaturaga tuzatishlar kiritdi universitetlar tomonidan taqdim etilgan imkoniyatlar. Ularning soni kengaytirildi. Ishlab chiqilgan va o'quv jarayoniga yangi mutaxassisliklar bo'yicha rejalar kiritildi: radiotexnika, harbiy qurilish inshootlari, yangi aviatsiya, gaz inshootlari, sun'iy texnologiyalar va suyuq yoqilg'i, po'lat konstruktsiyalar, gidroenergetika, barrelli harbiy texnika, shlaklardan sanoatda foydalanish va boshqalar. Evakuatsiya oliy ta'lim tizimi uchun jiddiy sinov bo'ldi. Ilgari bosib olingan hududlarda joylashgan 147 ta ta'lim muassasasi evakuatsiya qilindi va front zonasidana uzoqlashtirildi. Ko'pchilik o'z faoliyatini to'xtatdi, qayta tashkil etildi yoki boshqalar bilan birlashtirildi. Ko'pincha evakuatsiya tartibsiz, oldingi chiziq rahbariyati tomonidan amalga oshirildi. Tovar universitetlari vahima qo'zg'ashdi. Moskva tarixiy arxividagi vaziyat shundan dalolat beradi. 1941-yil oktyabr oyida institut rektori I. I. Mar tomonidan tashlab ketilgan edi. Tynov va go'yoki og'zaki buyruq asosida tugatilgan. Faqat yangi rektor bo'lgan professor P. P. Smirnovning hal qiluvchi harakatlari universitetni saqlab qoldi. 1942 yil mart oyi holatiga ko'ra 196 ta universitet vaqtincha yopildi va bir muddat birlashdi. Qattiq asosda 8751 kishi bor edi. Evakuatsiya natijasida muassasalar sharqqa yo'l oldi. Boshqarish qulayligi uchun va qozoq, o'zbek, tojik, Turkmanistonga, Qirg'iziston ittifoq respublikalari, Komi

ASSR, Udmurt ASSR, Boshqird ASSR, Perm, Orenburg va boshqa viloyatlar, Butunittifoq qo'mitasining bir qismi SSSR Xalq Komissarlari Soveti qoshidagi oliy maktab Tomskga ko'chirildi. [4]

Respublika ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy hayotining barcha jabhalarida chuqur iz qoldirgan fashistik Germaniya bilan ayovsiz urush xalq ta'limiga ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. O'zbekiston maktablari ishida ko'p qiyinchiliklar tug'dirdi. Xususan, urushning dastlabki davrida xalq ta'limi ehtiyojlari uchun ajratiladigan mablag'lar sezilarli darajada qisqartirildi. Strategik tashabbus sovet qo'mondonligi qo'lga o'tishi bilangina O'zbekiston Xalq Maorif Komissarligi byudjeti biroz ko'paya boshladi. Shunday qilib, 1943 yilda u 435 va 1944 yilda 670 million rublni tashkil etdi. Ularning 50% dan bir oz ortig'i maktab ta'limiga to'g'ri keldi. [5]

O'qituvchilar ta'tildan muddatidan oldin qaytdilar, o'quvchilar yozgi ta'tildan chaqirilib, kolxozlarga yordam berish uchun foydalanildi. Sovxoz, sanoat korxonalarini, shuningdek, maktablarni yangi o'quv yiliga tayyorlashda faol ishtirok etishdi. Shunday qilib, 1941 yil iyulda birgina Toshkent viloyatida 4900 nafar o'qituvchi va 62400 nafar maktab o'quvchilari tashkilotchilik va yuqori mehnat unumdorligi ko'rsatib ishlab chiqarishda, kolxoz va sovxozlarda mehnat qila boshladilar.

1943 yilda respublika maktablari faoliyatidagi jiddiy kamchiliklar nafaqat saqlanib qoldi, balki bir qator sohalarda ham chuqurlashdi. Shunday qilib, o'quv yili boshiga respublikada 284 ming talaba o'qish bilan qamrab olinmagan. maktab yoshidagi bolalar yoki ularning umumiy sonining 23%. Samarqand viloyatida umumta'lim topshiriqlarini bajarmaslik 27 foizni, Toshkent viloyati va Qoraqalpog'iston SSSRda 30 foizni tashkil etdi. Davomat juda pastligicha qoldi. Masalan, Farg'ona viloyatining Frunzen tumani, Toshkent viloyatining Yangiyo'l tumanida o'quvchilarning atigi uchdan bir qismi darsga kelgan. [6]

Mazkur qarorlarni amalga oshirish jarayonida ko'plab maktablarda o'quv xonalari qaytarila boshlandi, ta'lim muassasalari tarmog'ini tiklash, xalq ta'limi

Ayni shu davrga kelib 7 va 10-sinf bitiruvchilari otryadi sezilarli darajada oshdi. Demak, agar urushdan oldingi uch yilda yettinchi sinfni 110 ming, o‘ninchi sinfni 8850 nafar o‘quvchi tamomlagan bo‘lsa, keyingi uch urush yilida mos ravishda 131 ming va 9240 kishi.

Pedagogika institutlari va oliy o‘quv yurtlarida o‘qish muddati urushdan oldingi uch yil o‘rniga 4-5 yildan 3 yilga, pedagogika bilim yurtlarida o‘qish muddati 2 yilga qisqartirildi. Bu o‘qituvchilar tayyorlash sur‘atini tezlashtirish imkonini berdi. Umuman olganda, urush yillarida pedagogika oliy o‘quv yurtlari va texnikumlari 9277 nafar, jumladan, o‘zbek maktablari uchun 4126 nafar pedagog kadrlar tayyorladi.

Biroq, bu holat maktablarning ehtiyojlarini qondira olmadi. Shuning uchun urush yillarida qisqa muddatli kurslar (4-6-7 oylik) muammoni hal qilishning asosiy manbai bo‘ldi. Ular barcha pedagogika oliy o‘quv yurtlari va pedagogika kollejlarida, aksariyat hududlarda o‘rta maktablarda tashkil etilgan.

Adabiyotlar ro‘yxati.

1. “Музыкальная культура Советского Узбекистана”. Т.: 1955. //“Песня и романс”.
2. Журнал Правда Востока.1941.28 июня
3. Журнал Правда Востока. 1943. 5 ноября.
3. O‘zMA, 94-fond, 477-ro‘yxat., 4391-ish, 169-bet.
4. O‘zMA, 94-fond, ro‘yxat.5, ish-4391, 51-bet.
5. O‘zMA, 94-fond, 438-ro‘yxat., 1-ish, 19-bet.
6. O‘zMA, 94-fond, 447-ro‘yxat., 25-ish, 403-bet.

БЕЗОТХОДНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ И ВОПРОСЫ ЕЁ ОРГАНИЗАЦИИ

Орипов М.А., Турсунова Х.С.

Бухарский Государственный университет

Актуальность. В процессе эволюции человек получил возможность влиять на ход развития самой природы, используя все новые и новые природные ресурсы, изобретая всё более инновационные способы добычи средств существования, благодаря чему оказался в ситуации, когда природа уже не в силах справляться с его все растущими потребностями и начинает утрачивать естественный механизм самовосстановления. Население планеты, особенно крупных городов и промышленных зон, начинает ощущать нехватку незагрязнённого воздуха и испытывать дефицит пресной воды. Проблема устойчивого развития цивилизации, обеспечивающей удовлетворение потребностей сообщества, но не ставящей под угрозу существование человечества сегодня, так и его последующих поколений должна и может быть решена так, чтобы воздействие на окружающую среду находилось в допустимых пределах.

Цель. Изучить научную литературу, посвящённую безотходным технологиям и её организации.

Термин «безотходная технология» был предложен академиками Н.Н. Семяковым и И.В. Петряновым-Соколовым и приобрел широкое распространение в России и за рубежом. Однако сама идея безотходной технологии была изложена еще в 1885 г. Д.И. Менделеевым в статье «Письма о заводах».

Теория безотходных технологических процессов базируется на двух предпосылках:

а) природные ресурсы должны добываться один раз для комплексного производства всех возможных продуктов, а не каждый раз для получения каждого из них;

б) создаваемые продукты должны иметь такую форму, которая позволила бы после использования по прямому назначению рентабельно превращать их в исходные элементы нового производства.

Однако каждый новый тип технологии по принципу сырье – готовый продукт – сырье связан с износом материалов и требует новых затрат энергии и, следовательно, дополнительных природных ресурсов вне замкнутой системы. Таким образом, признавая прогрессивность концепции безотходной технологии, следует учитывать ее условный характер, способность сократить загрязнения окружающей среды, но не исключить его полностью. Под безотходной технологией понимается идеальная модель производства, и теоретический предел, который может быть реализован лишь частично.

Отходы образуются в основном за счет присутствия в сырье примесей, которые не используются в данном процессе для получения готового продукта: побочных химических реакций, приводящих к образованию неиспользуемых веществ; неполноты протекания процесса и расхода полезного компонента в сырье. Уменьшить количество образующихся отходов можно за счет использования чистого, концентрированного сырья. При этом увеличивается скорость протекания процесса и повышается производительность труда. Такой же эффект дает снижение скорости протекания побочных реакций, например, за счет увеличения селективности процесса, увеличения полноты протекания процесса путем подбора оптимальных катализаторов и т.д. При этом не только уменьшается количество отходов, но и повышается эффективность производства. Создание безотходных технологических процессов предполагает как разработку рациональных способов и приемов выделения примесей из газов, так и принципиальное изменение технологического процесса или отдельных его частей. Изменение технологии должно идти по пути

уменьшения количества выбросов и сокращения затрат на очистку газов, циркулирующих в системе. Примером такого изменения технологии может служить переход от очистки конвертированных газов аммиачного производства медно-аммиачными растворами к промывке газа жидким азотом (чтобы выделить CO). Применение этого способа очистки позволило отказаться от дорогого и сложного узла, повысить общую производительность труда в аммиачном производстве. Одновременно отпала необходимость в очистке от аммиака газов и сброса циркулирующих в системе инертных газов, а значит и их очистки.

Согласно определению Европейской экономической комиссии ООН безотходная технология – это практическое применение знаний, методов и средств для обеспечения в рамках человеческих потребностей наиболее рационального использования природных ресурсов и энергии, а также защиты окружающей среды.

Безотходная технология – это способ производства продукции (процесс, предприятие, ТПК), при котором наиболее рационально и комплексно используются сырье и энергия в цикле сырьевые ресурсы – производство – потребление – вторичные ресурсы, таким образом, что любые воздействия на окружающую среду не нарушают ее нормального функционирования.

Здесь выделяется три основных положения.

1. Подчеркивается необходимость использования сырьевых ресурсов в цикле, включающем также и сферу потребления, а это значит, что такой замкнутый цикл может быть только на уровне ТПК, т.е. безотходное производство должно быть практически замкнутой системой, организованной по аналогии с природными экосистемами.

2. Обязательное включение в производство и потребление всех компонентов сырья. При этом должно быть обеспечено максимально возможное использование и потенциала энергетических ресурсов, естественно ограниченное вторым законом термодинамики. Здесь также проводится прямая

аналогия с природными экосистемами, которые, будучи практически замкнутыми, не являются изолированными, т.к. через них проходит поток энергии.

3. Сохранение (с учетом возможного теплового загрязнения) сложившегося экономического равновесия. Другими словами, ущерб окружающей среде, наносимый производством, не должен быть выше допустимого уровня.

В широком смысле понятия «безотходная технология» касается не только технологических процессов, но и совокупности организационных и управленческих мероприятий, проектных и научно-исследовательских работ. Необходимо подчеркнуть, что главное в безотходном производстве не переработка отходов, а организация производства таким образом, чтобы в самом процессе переработка сырья использовались все его компоненты. Безотходные технологические процессы существуют, но это большая редкость, безотходные производства встречаются чаще, а безотходный ТПК может быть организован практически всегда, но не на любой территории.

С целью обобщения и систематизации особенностей безотходного производства можно выделить ряд взаимосвязанных принципов, лежащих в его основе:

-принцип системности (учитывает взаимосвязь производственных, социальных и природных процессов);

-принципы комплексного использования сырьевых и энергетических ресурсов (имеют экологическое и экономическое значение);

-принцип цикличности материальных потоков (важнейшие из них – замкнутые водооборотные циклы).

-принцип экологической безопасности (важнейшее его следствие – сохранение здоровья населения);

-принцип рациональной организации (при этом подразумевается, что увеличение объема производства и расширение номенклатуры выпускаемой

продукции не приводят к не восполненным потерям природных ресурсов в регионе).

Создание малоотходных и безотходных производств является весьма сложной задачей, выдвигающей особые требования.

К технологическим процессам:

1. Разработка принципиально новых процессов, при внедрении которых существенно снижается или практически исключается образование отходов и отрицательное воздействие на окружающую среду.

2. Комплексное использование всех компонентов сырья и максимально возможное использование потенциальных энергоресурсов.

3. Возможность максимальной замены первичных сырьевых и энергетических ресурсов вторичными.

4. Внедрение непрерывных процессов.

5. Интенсификация, автоматизация процессов.

6. Создание энерготехнологических процессов и т.д.

К сырью, материалам, энергоресурсам:

1. Обоснованность их качества.

2. Предварительная оценка и деление сырья и топлива на нетрадиционные, местные, полезно добываемые.

К готовой продукции:

1. Обеспечение возможности и условий возвращения продукции в производственный цикл после физического и морального износа.

К обезвреживанию и ликвидации не утилизируемых отходов:

1. Обоснование конкретных способов обезвреживания и ликвидации, включая конструкции установок и сооружений.

2. Оценка возможного воздействия на окружающую среду в зависимости от способа обезвреживания и ликвидации.

К организации производства:

1. Цикличность потоков вещества (замкнутые циклы).

2. Возможность комбинирования производств на основе комплексного использования сырья и энергоресурсов.

3. Возможность отраслевой кооперации производств на основе переработки и утилизации вторичных ресурсов.

4. Обоснованность района и площадки строительства с учетом фонового загрязнения окружающей среды, перспектив развития данного производства и др. производств в районе.

5. Разработка нормативов, ограничивающих воздействие на окружающую среду.

6. Учет неорганизованных, залповых и др. кратковременных выбросов.

7. Организация непрерывного контроля состояния окружающей среды в районе предприятия.

8. Совершенствование экологической службы промышленных предприятий.

К экономической деятельности:

1. Учет стоимости дополнительно производимой продукции, сэкономленных природных ресурсов и предотвращаемого народно-хозяйственного и экономического ущерба.

2. Загрязнение окружающей среды приводит к возникновению 2-х типов затрат в народном хозяйстве: - затраты на предупреждение воздействия (ущерба) загрязненной среды на отдельные виды объектов (обычно называемых реципиентами) и затрат, вызываемых самим воздействием (ущербом, причиняемым окружающей среде соответствующими выбросами).

Выводы. Создание безотходных технологий на любом уровне требует одновременного соблюдения всех взаимосвязанных принципов, при этом важнейшим условием существования его остается система обезвреживания, хранения и захоронения отходов, в первую очередь токсичных. При организации малоотходных и безотходных производств большое значение имеет их комбинирование и межотраслевое кооперирование на базе комплексной переработки сырья и утилизации отходов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреева Е.С., Андреев С.С. Промышленная экология. Санкт – Петербург, 2005. –С.27-42.
2. Мазур И.И., Молдаванов О.И. Курс инженерной экологии. –М.: Логос, 2001. – С. 96-102; 208-225.
3. Инженерная экология и экологический менеджмент /Под ред. Н.Н. Иванова и И.М. Фадына. – М.: Логос, 2001. – 78-90 с.
4. Иванов Б.А. Инженерная экология. – М.: Высшая школа, 1982. –106-154 с.

QURITISH QURILMALARI ULARNING TURLARI

Assistant. **Suvonova Umida Eshdavlat qizi**

Toshkent davlat texnika universiteti

***Anotatsiya:** Ushbu maqolada nam materiallarni qurituvchi agent yordamida suvsizlantirish jarayoni quritish haqida yoritib berilgan. Bu jarayonda namlik bug‘lanish yo‘li bilan qattiq faza tarkibidan gaz (yoki bug‘) fazasiga o‘tadi.*

Nam materiallarni quritish jarayonini sanoatda tashkil etish katta ahamiyatga ega. Quritilgan materiallarni transport vositasida uzatish arzonlashadi, ularning tegishli xossalari yaxshilanadi, qurilma va quvurlarning korroziyaga uchrashi kamayadi.

Materiallarni uch xil usulda: mexanik, fizik-kimyoviy va issiqlik yordamida suvsizlantirish mumkin.

Mexanik usul bilan suvsizlantirish – tarkibida ko‘p miqdorda suv tutgan materiallarni quritish uchun ishlatiladi. Bu usul bilan suvsizlantirishda namlik siqish yoki sentrafugalarda markazdan qochma kuch yordamida ajratib olinadi. Odatda, mexanik yo‘li bilan namlikni ajratish – materiallarni suvsizlantirishda birinchi bosqich hisoblanadi. Mexanik suvsizlantirishdan so‘ng yana bir qism namlik qoladi, bu qolgan namlikni issiqlik yordamida, ya‘ni quritish yo‘li bilan ajratib chiqariladi.

Fizik-kimyoviy usul bilan materiallarni suvsizlantirish laboratoriya sharoitlarida ishlatiladi. Bu usul suvni o‘ziga tortuvchi moddalar (masalan, sulfat kislota, kalsiy xlorid) dan foydalanishga asoslangan. Yopiq idish ichida suvni tortuvchi modda ustiga nam material joylashtirish yo‘li bilan uni suvsizlantirish mumkin.

Issiqlik ta‘sirida suvsizlantirish (quritish) kimyo va energetika sanoatida keng qo‘llaniladi. Quritish ko‘pchilik ishlab chiqarishlarning oxirgi, ya‘ni tayyor mahsulot olishdan oldingi jarayon hisoblanadi. Ayrim ishlab chiqarishlarda materiallarni

suvsizlantirish ikki bosqichdan iborat bo'lib, namlik avval arzon jarayon bilan, so'ngra qolgan namlik quritish yo'li bilan ajratiladi. Material tarkibidagi namlikni bunday murakkab yo'l bilan ajratish usuli jarayonning samaradorligini oshiradi.

Quritish ikki xil (tabiiy va sun'iy) yo'l bilan olib boriladi. Materiallarni ochiq havoda suvsizlantirish tabiiy quritish deyiladi, bu jarayon uzoq vaqt davom etadi. Kimyo sanoatida materiallarni suvsizlantirish uchun sun'iy quritish usuli ishlatiladi, bu jarayon maxsus quritgich qurilmalarida olib boriladi.

Quritilishi lozim bo'lgan materiallar uch turga bo'linadi: qattiq (donali, bo'lak-bo'lakli, zarrachali); pastasimon; suyuq (yoritmalar, suspenziyalar).

Issiqlik tashuvchi agentning quritilayotgan material bilan o'zaro ta'sirlashuv usuliga ko'ra quritish qo'yidagi turlarga bo'linadi:

- 1) konvektiv quritish – nam material bilan qurituvchi agent to'g'ridan-to'g'ri o'zaro aralashadi;
- 2) kontaktli quritish – issiqlik tashuvchi agent va nam material o'rtasida ularni ajratib turuvchi devor bo'ladi;
- 3) radiyasiyali quritish – issiqlik infraqizil nurlar orqali tarqaladi;
- 4) diyelektrik quritish – material yuqori chatsotali tok maydonida qizdiriladi;
- 5) sublimasiyali quritish – material muzlagan holda, yuqori vakuum otsida suvsizlantiriladi.

Oxirgi uchta usul sanoatda nisbatan kam ishlatiladi va odatda quritishning maxsus usullari deb ataladi.

Quritishning turlaridag qat'i nazar, jarayon davomida material nam gaz (ko'pincha havo) bilan o'zaro ta'sirlashib turadi. Konvektiv quritish usuli sanoatda keng ishlatiladi, bu jarayonni amalga oshirish uchun materialga nam havo ta'sirining ahamiyati muhim ahamiyatga ega.

Sanoatda turli turdagi quritish qurilmalari ishlatiladi. Quritgichlar bir-biridan turli belgilari bilan farq qiladi. Nam materialga issiqlik berish usuliga ko'ra qurilmalar konvektiv, kontaktli va boshqa turdagi quritgichlarga bo'linadi. Issiqlik tashuvchi sifatida havo, gaz yoki bug' ishlatilishi mumkin. Quritish kamerasidagi

bosimning qiymatiga ko'ra atmosferali va vakuumli quritgichlarga bo'linadi. Jarayonni tashkil qilish bo'yicha davriy va uzluksiz ishlaydigan qurilmalarga bo'linadi.

Konvektiv quritgichlarda material va qurituvchi agent bir-biriga nisbatan to'g'ri, qarama-qarshi yoki perpendikulyar harakat qilishi mumkin. Quritilishi lozim bo'lgan material donasimon changga o'xshash, pastasimon yoki suyuq holda bo'ladi. Qurituvchi agentning bosimini hosil qilish uchun tabiiy yoki majburiy sirkulyasiya ishlatiladi. Donasimon materiallar ishlatilganda qatlam zich, kengaytirilgan, mavg'um qaynash, fontan hosil bo'lish kabi holatlarda bo'ladi. Qurituvchi agent bug', issiq suv, olov bilan ishlaydigan kaloriferlarda yoki elektr toki yordamida isitiladi. Quritish jarayonining har xil variantlaridan keng foydalaniladi: ishlatilgan qurituvchi agentni qurilmadan chiqarib yuborish, qurituvchi agentdan takror foydalanish, qurituvchi agentni quritish kameralari oralig'ida qizdirish, qurituvchi agentni quritish kameralariga bo'lib berish, qurituvchi agentni quritish kamerasida qo'shimcha ravishda qizdirish, o'zgaruvchan issiqlik maydonidan foydalanish (issiq va sovuq havoni material qatlamiga ketma-ket almashtirib berish) va hok.

Konstruktiv tuzilishiga ko'ra quritish qurilmalari har xil bo'ladi. Sanoatda shkafl, kamerali, koridorli (tunelli), shaxtali, barabanli, quvurli, shenli, silindrsimon, turbinali, kaskadli, karuselli, konveyrli, pnevmatik, sochib beruvchi va shu kabi quritgichlar ishlatiladi.

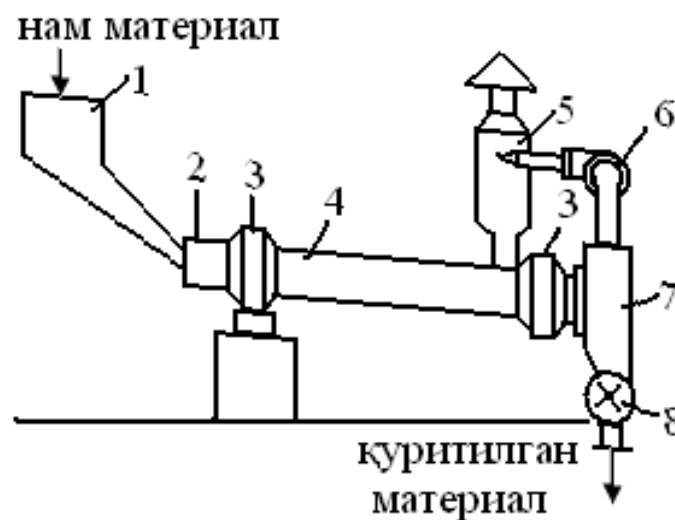
Sanoatda konvektiv usul bilan ishlaydigan quritish qurilmalari keng tarqalgan. Bunday qurilmalarda quritish jarayoni nam material bilan qurituvchi agentning to'g'ridan-to'g'ri kontakti orqali boradi. Kimyo, oziq-ovqat va boshqa sanoat tarmoqlarida kamerali, tunelli, lentali, sirtmoqli, barabanli, mavg'um qaynash qatlamli, sochib beruvchi, pnevmatik va boshqa konvektiv quritgichlar ishlatiladi.

Konvektiv quritgichlar ishlab chiqarishda qo'llanilayotgan hamma quritish qurilmalarining taxminan 80% ini tashkil etadi. Kimyo sanoatida ishlatilayotgan konvektiv quritgichlarning 40% barabanli qurilmalar qatoriga kiradi. Biroq barabanli quritgichlarda faqat sochiluvchan materiallarni suvsizlantirish mumkin.

Sanoatda ko‘proq ishlatiladigan quritgichlar qatoriga yana qo‘yidagi qurilmalar kiradi: mavhum qaynash va fontan hosil qiluvchi quritgichlar (solishtirma ulushi 25%); sochib beruvchi quritgichlar (taxminan 10%); pnevmotransport rejimida ishlaydigan quritgichlar (taxminan 7%); materialni qatlamda quritishga mo‘ljallangan polkali, tunelli, lentali qurilmalar (10% dan ko‘proq).

Kontaktli quritgichlar ichida sanoatda eng ko‘p tarqalgan qurilmalar qatoriga polkali vakuum-quritish shkaflari, barabanli va valsovkali quritgichlar kiradi.

Barabanli quritgichlar. Bunday qurilmalar atmosfera bosimi bilan uzluksiz ravishda turli sochiluvchan materiallarni quritish uchun ishlatiladi. Barabanli quritgich silindrsimon barabandan iborat bo‘lib, gorizontga nisbatan kichik og‘ish burchagi (3-60) bilan joylashtirilgan bo‘ladi (1. – rasm).

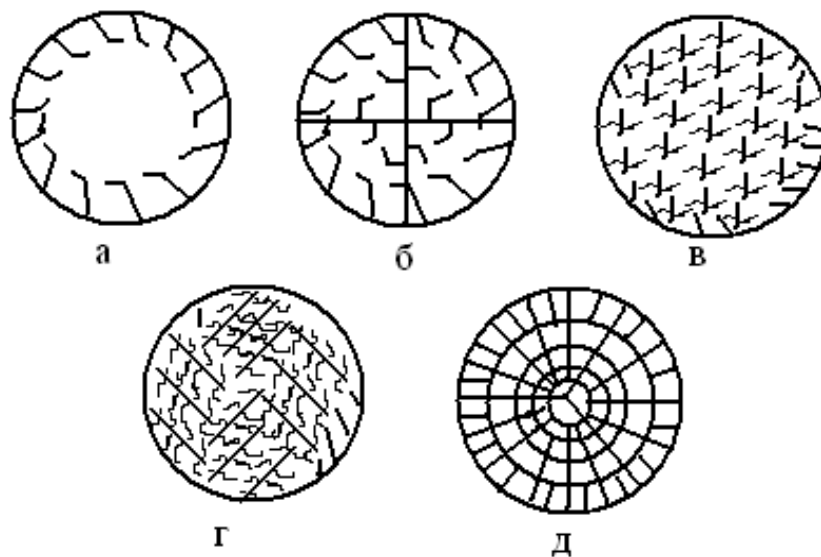
1 – rasm.

Barabanli quritgich. 1 – yuklash bunkeri, 2 – tarqatuvchi kurakchalar, 3 – bandajlar, 4 – quritgichning qobig‘i, 5 – siklon, 6 – ventilyator, 7 – bunker, 8 – shnek.

Baraban bandajlar va roliklar yordamida ushlab turilib, elektromotor va reduktor yordamida aylantiriladi. Qurilma uzunligining diametriga nisbati $L/D_{aq}5-6$. barabanning aylanishlar soni 5-6 min-1. nam material ta‘minlagich orqali vintli qabul qiluvchi nasadkaga beriladi, bu yerda material aralashtiish ta‘sirida bir oz quriydi. So‘ngra material barabanning ichki qismiga o‘tadi. Barabanning material bilan to‘lish darajasi 25% dan ortmaydi. Barabanning butun uzunligi bo‘yicha nasadkalar

joylashtiriladi. Nasadkalar barabanning kesimi bo'yicha materialni bir meyorda tarqatish va aralashtirishni ta'minlaydi. Bunday sharoitda material bilan qurituvchi agentning o'zaro ta'siri samarali bo'ladi.

Baraban ichida materialning o'ta qizib ketish darajasini kamaytirish uchun material va qurituvchi agent (tutunli gazlar yoki qizdirilgan havo) bir-biriga nisbatan to'g'ri yo'nalishda bo'ladi, chunki bunday sharoitda yuqori haroratli issiq gazlar katta namlikka ega bo'lgan material bilan kontaktlashadi. Mayda sochiluvchan materiallar uchun havoning baraban ichidagi tezligi 0,5-1,0 m/s, katta bo'lakli materiallar uchun esa 3,5-4,5 m/s dan ortmasligi lozim. Ishlatilgan gazlar atmosferaga chiqarilishdan oldin mayda changlardan siklonda tozalanadi. Quritilgan material barabandan tashqariga tushiruvchi qurilma orqali chiqariladi.

2 – rasm. Nasadkalarining turlari.

a – ko'tariluvchi – kurakchali, b – sektorli, v, g – tarqatuvchi, d – berk yacheykali.

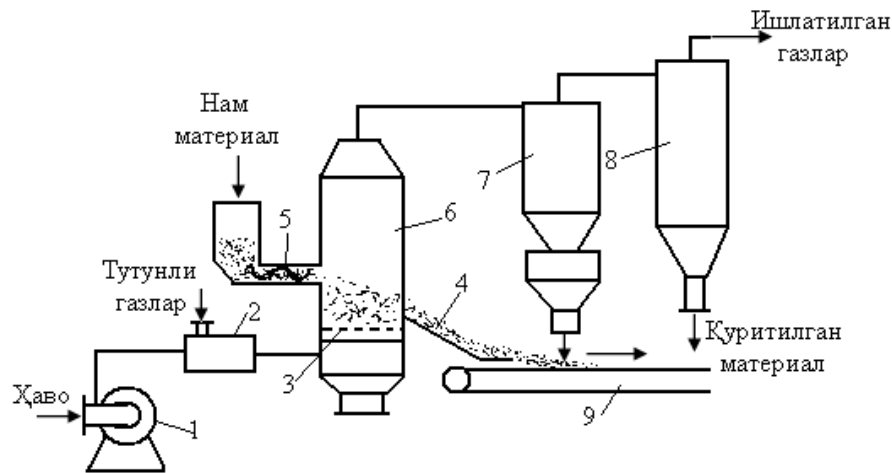
Quritilgan material donalarining o'lchamlari va xossalariga ko'ra qurilmalarda har xil nasadkalardan foydalaniladi (2 - rasm). Katta bo'lakli va qovushib qolish xususiyatiga ega materiallarni quritish uchun ko'taruvchi parrakli nasadkalar, yomon sochiluvchan va katta zichlikka ega bo'lgan katta bo'lakli materiallarni quritish

uchun esa sektorli nasadkalar ishlatiladi. Kichik bo'lakli, tez sochiluvchan materiallarni quritishda tarqatuvchi nasadkalar keng ishlatiladi. Mayda qilib ezilgan, chang hosil qiluvchi materiallarni berk yacheykali donasimon nasadkalari bo'lgan barabanlarda quritish maqsadga muvofiqdir. Ayrim sharoitlarda murakkab nasadkalardan foydalaniladi.

Barabanli quritgichlarda materialning yaxshi aralashishiga erishiladi, natijada qattiq va gaz fazalari oralig'ida uzluksiz kontakt yuz beradi. Bunday quritgichlarning ish unumdorligi bug'lanayotgan namlik bo'yicha 100-120 kgm³ soat gacha yetadi. Barabanning diametri esa 1200 dan 2800 mm gacha boradi. Barabanli qurilmalar katta miqdordagi mahsulotlarni quritish uchun ishlatiladi.

Mavhum qaynash qatlamli quritgichlar. Mavhum qaynash qatlamli quritgichlardan hozirda ko'p foydalanilmoqda. Jarayon mavhum qaynash qatlamida olib borilganda qattiq material zarrachalari va qurituvchi agent o'rtasida kontakt yuzasi ko'payadi, namlikning materialdan bug'lanib chiqish tezligi ortadi, namlikning vaqti esa ancha qisqaradi. Hozirgi kunda kimyoviy texnologiyada mavhum qaynash qatlamli quritgichlar sochiluvchan donasimon materiallar, pastasimon moddalar, eritmalar, qotishmalar va suspenziyalarni suvsizlantirish uchun ishlatilmoqda.

Uzluksiz ishlaydigan bitta kamerali quritgichlar keng tarqalgan (3 - rasm). Nam material bunkerdan ta'minlagich orqali quritgich kamerasiga beriladi. Kameraning pastki qismida tarqatuvchi to'r joylashtirilgan. Havo ventilyator orqali aralashtirish kamerasiga beriladi va bu yerda issiq tutunli gazlar bilan aralashadi. Qurituvchi agent (issiq havo yoki havoning tutunli gazlar bilan aralashmasi) ma'lum tezlik bilan to'rning pastidan beriladi. Havo oqimi ta'sirida qattiq material donachalari mavhum qaynash holatiga keltiriladi. Quritilgan material to'rdan bir oz tepada joylashgan shtuser orqali tashqariga chiqariladi va transportyorga tushadi. Ishlatilgan gazlar siklon va batareyali chang ushlagichda tozalanadi.

3 – rasm. Mavhum qaynash qatlamli quritgich:

1 – ventilyator, 2 – aralashtirish kamerasi, 3 – gaz tarqatuvchi to‘r, 4 – quritilgan material chiqadigan shtuser, 5 – ta‘minlagichli bunker, 6 – quritgichning qobig‘i, 7 – siklon, 8 – batareyali siklon, 9 – transportyor.

Silindrsimon qobiqli quritgichlarda ba‘zan quritish jarayoni bir meyorda bormaydi, chunki qatlamda intensiv aralashtirish mavjud bo‘lganligi sababli ayrim zarrachalarning qurilmada bo‘lish vaqti o‘rtacha qiymatdan anncha farq qiladi. Shu sababli o‘zgaruvchan kesimli (masalan, konussimon) quritgichlardan foydalaniladi.

Bunday konussimon qurilmaning pastki qismida gazning harakatlanish tezligi eng katta zarrachaning cho‘kish tezligidan katta, tepa qismida esa eng kichik zarrachaning cho‘kish tezligidan kam bo‘ladi. Bunday holatda qattiq zarrachalarning nisbatan tartibli sirkulyasiyasi mavjud bo‘lib, zarrachalar qurilmaning markaziy qismida ko‘tariladi, uning chekka qismlarida esa patsga qarab tushadi. Natijada material bir meyorda isiydi va kameraning ish balandligi kamayadi.

Xulosa qilib aytganda, sanoatda ishlatiladigan mavhum qaynash qatlamli quritgichlar katta ish unumdorligiga ega. Masalan, KCL ni suvsizlantirishga mo‘ljallangan quritgichning ish unumdorligi 100 t/soat ni tashkil etadi. Mavhum qaynash qatlamli quritgichlarning samarali ishlashi uchun nam material va qurituvchi agentni qurilmaning ko‘ndalang kesimi bo‘yicha bir meyorda tarqalishiga erishish kerak. Buning uchun nam materialni qurilmaga berib turadigan ta‘minlagich, quritilgan materialni qurilmadan chiqarib turadigan va gaz tarqatuvchi qurilmalarning konsruksiyasini to‘g‘ri tanlash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. *Bkalastov A.M, Udo'ma P.G., Gorbenko V.A., Proektirovaniya, montaj i ekspluatatsiya teplomassoobmenno 'x ustanovok- M. Energiya. 1981 g. 329 str.*
2. *Solodov A.P. Printsipo ' teplo i massoobmena. M. MEI 2002 g. 96 str.*
3. *Kuzma-kichta Yu. A. Metodo ' intensivatsii teploobmena. –M., MEI 2002 g. 112 str.*
4. *Tsvetkov F.F., Soloxin V.I. Teploobmen izlucheniem. Zadachi i uprajneniya. - M., 2003 g. 64 str.*
5. *Popov S.K. Morozov I.P. Raschetnoe issledovanie teplotexnologicheskix protsessov i ustanovok. –M, MEI 2001 g. 50 s.*

ISSIQLIK ELEKTR STANSIYALARINI BUG‘ GAZ QURILMALARIGA O‘TQAZISH BOSQICHLARI

Assistent. **Suvonova Umida Eshdavlat qizi**

Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti

stereokingice@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola Issiqlik elektr stansiyalarining bug‘ gaz qurilmalarini Yirik issiqlik elektr stansiyalarida va ulkan issiqlik energetikasi inshootlarida bug‘ turbinali qurilmalar asosiy va kam xarajatli qurilma hisoblanadi. Deyarli barcha yirik issiqlik elektr stansiyalari va, hatto, atom elektr stansiyalari bug‘-turbinali qurilmalar bilan ta‘minlangan. Transport uchun va boshqa hollarda kichik va o‘rta quvvatli kuch qurilmasi talab etilib, ularda ichki yonuv yuritgichlari qo‘llaniladi. Gaz turbinalari XX asrning 90-yillarigacha alohida tip hisobida, asosan, aviatsiyada ko‘proq qo‘llanilgan edi. Hozirga kelib esa deyarli barcha yangi qurilayotgan issiqlik elektr stansiyalarida gaz turbinalari va bug‘-gaz qurilmalaridan foydalanilmoqda.

Kalit so‘z: Bug‘, issiqlik, elektr, turbina, rotor, gaz, stansiya.

Issiqlik elektr stansiyalarida issiqlik energiyasini mexanik energiyaga aylantirishda qo‘llaniladigan asosiy yuritgich bug‘ turbinasi hisoblanadi. Bug‘ va gaz turbinalarining hamda bug‘ turbinasi qurilmasining tuzilishi, ishlash prinsipi, va unda sodir bo‘ladigan termodinamik jarayonlarni o‘rganish hamda ularni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Masalan, O‘zbekiston energetikasida quvvati 25 MW dan 800 MW gacha bo‘lgan bug‘ turbinalari ishlatilyapti va bir necha IESlarda, shu jumladan Toshkent IES, Navoiy IES va Muborak IESlarida gaz turbinalari va bug‘-gaz qurilmalari asosidagi bloklarni qurish mo‘ljallanayapti.

2017-yil Prezidentimiz SHavkat Mirziyoyevning Toshkent issiqlik elektr stansiyasiga tashrif chog‘ida stansiyaning yangi bug‘-gaz qurilmasi ishga tushirildi. Davlatimiz rahbari korxonada 370 Mvtli yangi bug‘-gaz qurilmasini ishga tushirdi. Korxonaning ilk energobloki 1963-yilda foydalanishga topshiorilgan. 1971-yilga

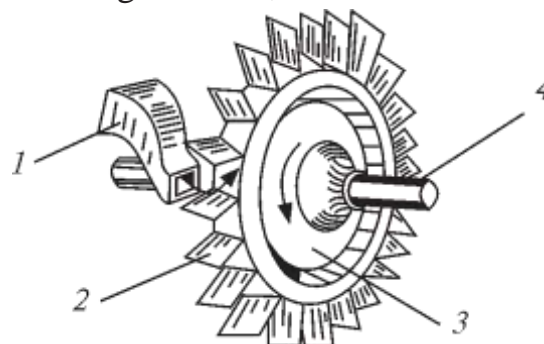
kelib ularning soni 12taga yetgan. Stansiyaning umumiy quvvati 1860 Mvtni tashkil etadi. Yangi bug‘-gaz qurilmasing foydalanishga topshirilishi bilan qo‘shimcha ravishda yiliga 2,6 milliard kilovatt soat elektr, shuningdek, 110ming gegakaloriya issiqlik energiyasi ishlab chiqarish imkoni yaratildi.

Zamonaviy qurilma 1 kilovatt elektr energiyasi ishlab chiqarish uchun sarf qiladigan shartli yoqilg‘inimng miqdori 223 g/kilovatt soatni tashkil qilsa, amaldagi energiya bloklarda bu ko‘rsatgich salkam ikki baravar ko‘p. buning natijasida yiliga 350,9 million kubometr tabiiy gaz tejaldi.

Bundan ko‘rinib turibdiki, stansiyalarda bug‘-gaz qurilmalarining ishga tushirilishi samarador energiyani ortishiga va yo‘qotilishlarni oldini olishga olib keladi. Bilamizki, ushbu barcha bug‘-gaz qurilmalarini ishlatish va boshqarish jarayoni to‘liq avtomatlashtirilgan. Bug‘ va gaz turbinalari qurilmalarining samaradorligini oshirish, ularga yoqilg‘i sarfini kamaytirish, atrof-muhitni zararli chiqindilardan himoyalash kabi dolzarb muammolarni hal etish issiqlik energetikasi mutaxasislari zimmasiga yuklanadi.

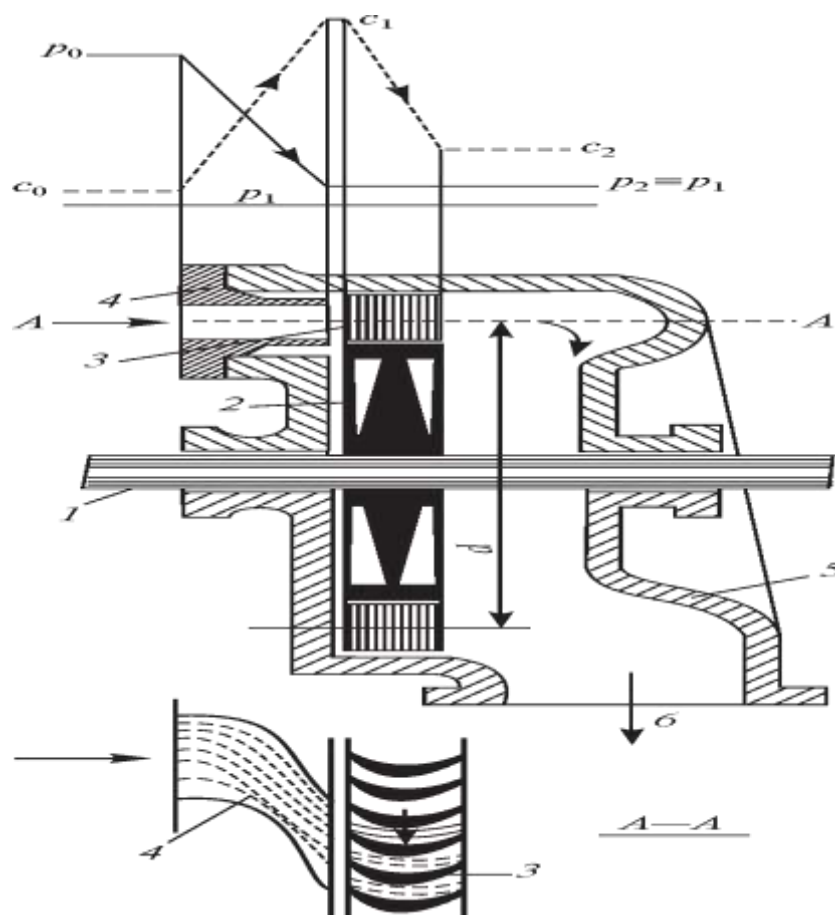
Bug‘ turbinasida bug‘ning potensial renergiyasi kinetic energiyaga, kinetic enrgiya esa turbina valining mexanik energiyasiga aylantiriladi. Turbina vali bevosita yoki uzatma moslama orqali ishchi mashina bilan ulanadi. Turbina bug‘ning potensial enrgiyasini val aylanishining mexanik enrgiyasiga aylantirishning turli xil usullari mavjud. bug‘ potensial enrgiyasini kineti energiyaga o‘zgartirish xarakteriga ko‘ra aktiv, reaktiv, va aktiv- reaktiv turbinalar farqlanadi.

Turbinaning bug‘ oqib o‘tish qismi ikkita asosiy qismdan — soplo apparati 1 va val 4 ga o‘rnatilgan disk 3 dan tashkil topgan (1.1- rasm). Diskning aylanasi bo‘ylab ishchi kurakchalar 2 mahkamlangan bo‘lib, ular kanallar hosil qiladi.

1.1-rasm. Bug‘ turbinasining soplosi

Birinchi jarayon soplo apparatida sodir boʻladi, bu yerga yuqori bosimli bugʻ kiradi va kengayadi, uning bosimi pasayadi va tegishli tezligi ortadi, yaʼni soplo apparatida bugʻning ichki energiyasi kinetik energiyaga aylanadi. Ikkinchi jarayon ishchi kurakchalari kanallarida sodir boʻladi, bu yerda: bugʻning kinetik energiyasi diskning va u bilan bogʻlangan turbina valining mexanik ishiga aylanadi. Bir pogʻonali bugʻ turbinasi quyidagi asosiy qismlardan iborat (1.2-rasm): soplo 4, val 1, disk 2 va unda oʻrnatilgan ishchi kurakchalar 3, chiqaruv quvuri 6. Val 1 unga oʻrnatilgan disk 2 bilan turbinaning asosiy qismi hisoblanadi va rotor deb nomlanadi. Rotor korpus 5 da oʻrnatilgan. Val korpusga tirgovuch podshipniklar orqali oʻrnatiladi.

Bugʻ boshlangʻich p_0 bosimdan oxirgi p_2 bosimgacha bitta yoki bir guruh soplolarda kengayadi. Soplolar aylanuvchi diskka oʻrnatilgan ishchi kurakchalar oldida korpusga oʻrnatilgan

Soploda bug‘ bosimi pasayishi bilan uning entalpiyasi ham kamayadi, ya’ni soplolarda bug‘ issiqlik energiyasiga aylanadi. Bug‘ning soplodagi kengayishi natijasida tezligi c_0 dan c_1 gacha ortadi. Ishchi kurakchalar kanallarida esabug‘ tezligi c_1 dan c_2 2 gacha pasayadi ya’ni bug‘ning kinetic energiyasi kamayadi. Bunda bug‘ning kinetic energiyasi rotorni aylantirish uchun sarflanadi ,ya’ni rotor aylanish mexanik energiyasiga aylanadi.

Bug‘ gaz turbinalariga Issiqlik elektr stansiyalarini o‘tkazish energiya samaradorligini oshirishga sohada katta yordam beradi . Xulosa qilib aytganda sohani rivojlantirish, kam sarflab ko‘p energiya olish davrning eng katta maqsadidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Matjanov E. K., Muddinov D. H. О возможных вариантах реконструкции паротурбинных ТЭС по парогазовому циклу // «Высокие технологии XXI века развитие высшего технического образования». II Xalqaro ilmiy konferensiya maqolalari to‘plami, Toshkent, ToshDTU, 2004. 27-28-aprel.

2. Matjanov E.K. Feasibility study of use the gas turbine toppings for Takhiatash steam cycle power plant. «Стратегия качества в промышленности и образовании» nomli II Xalqaro ilmiy konferensiya ilmiy maqolalar to‘plami, Varna Texnika Universiteti, Bolgariya, 2006. 2-9-iyun, 267-269-betlar.

3. Matjanov E.K. Анализ вариантов модернизации Тахиаташской ТЭС с включением ГТУ V64.3 i V64.3A фирмы Siemens // «Энергетика: Управление, качество и эффективность использования энергоресурсов» nomli uchinchi Butunrossiya ilmiy konferensiya maqolalari to‘plami, Rossiya, Blagoveshchensk, 2003. 14-16-may, II tom, 267-269-betlar.

4. Matjanov E.K., Tursunov A.S. Gaz turbina qurilmalarining ekologik afzalliklari. // «Energetika muammolari» xalqaro ilmiy-amaliy anjuman maqolalari to‘plami. 2004. 23-dekabr, ToshDTU.

OQOVA SUVLARNI TOZALASHNING ELEKTROKIMYOVIY USULINI TAVSIFI

Salimova Zarnigor Sa'dullayevna,

Ochilov Abduraxim Abdurasulovich

Buxoro-muhandislik texnologiya instituti

ochilov82@mail.ru

Annotatsiya. Sanoat ishlab chiqarish, korxonalarida, maishiy xizmat korxonalarida hamda qishloq xo'jaligida hosil bo'lgan suvlar - oqova suvlar hisoblanadi. Oqova suvlarni turli erigan va disperlangan aralashmalardan tozalash uchun anod oksidlanish va katod qaytarish jarayonlari qo'llanilib, ularga elektrokoagulyatsiya, elektroflokulyatsiya va elektrodializ jarayonlari kiradi.

Tayanch so'zlar. Oqova suv, ekstragent, elektrolizyor, elektroflotatsiya, flokulyant, elektroforez, elektrokoagulyatsiya.

Abstract. Water formed in industrial production, enterprises, household service enterprises in agriculture - is wastewater. Anode oxidation and cathode return processes have been applied to purify wastewater from various dissolved and dispersed impurities, including electrocoagulation, electroflocculation, and electro dialysis processes.

Key words: Effluent, extracent, electrolyser, electroflotation, flocculant, electrophoresis, electrocoagulation.

Sanoat korxonalarini, maishiy korxonalar va turar joylardan chiqadigan oqova suvlar va yog'in suvlarni tozalash masalalari tabiatni mahofaza qilishning muhim bir qismi hisoblanadi. Oqova suvlar tarkibidagi balchiq, kolloid va erigan moddalar tindirgichlarda cho'ktiriladi, zararli moddalar biologik usullarda zararsizlantiriladi

hamda korxonalaridan chiqayotgan oqova suvlar tozalash inshootlarida tozalanadi. Suvni tozalashning fizik-kimyoviy, termik va boshqa usullari ham bor.

Neft va gaz sanoatida hosil bo'layotgan oqova suvlarning tarkibi ishlab chiqarishning turiga va texnologik jarayoniga bog'liqdir.

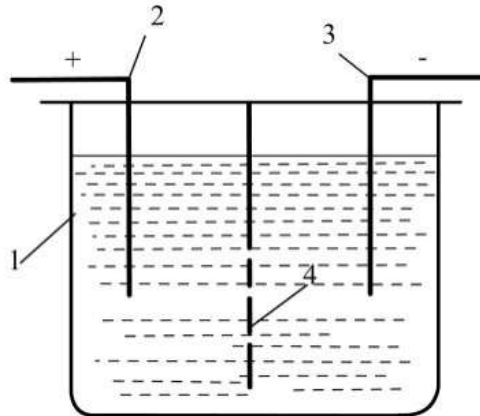
Ishlab chiqarish sanoatida suv - xom ashyo, erituvchi, reaksiyon muhit, ekstragent, absorbent sifatida, moddalar, uskunalarni sovitish va isitishda, tayyor mahsulotlarni va uskunalarni yuvishda ishlatiladi hamda ushbu ko'rsatkichlari bilan ham qimmatbaho hisoblanadi. Texnologik jarayonlarda ishlatilgan suv turli xil moddalar bilan ifloslanadi. Masalan, neft va gazni qazib chiqarish hamda qayta ishlash korxonalarining suvlari - neft mahsulotlari, yog', moy, fenol, sirt-aktiv moddalar bilan ifloslangandir. Ushbu moddalar bilan ifloslangan oqova suvlarni tozalashda elektrokimyoviy usulni tanlash iqtisodiy jihatdan boshqa usullarga nisbatan samarali hisoblanadi.

Oqova suvlarni turli erigan va disperslangan aralashmalardan tozalash uchun anod oksidlanish va katod qaytarish jarayonlari qo'llanilib, ularga elektrokoagulatsiya, elektroflokulatsiya va elektrodializ jarayonlari kiradi. Ushbu barcha jarayonlar oqova suvdan elektrodlar ishtirokida doimiy elektr tokini o'tkazish orqali amalga oshiriladi. Elektrokimyoviy usullar yordamida oqova suvdan qimmatli mahsulotlarni kimyoviy reagentlar ishlatmasdan nisbatan sodda avtomatlashtirilgan texnologik sxema asosida ajratib olish mumkin. Bu usullarning asosiy kamchiligi elektr energiyasimg katta sarfidir. Elektrokimyoviy usullar yordamida oqova suvni tozalash jarayonlarini uzluksiz va davriy rejimda olib borish mumkin.

Quyidagi 1-rasmda elektrolizyorning sxemasi keltirilgan bo'lib bunda, musbat elektrodlarda - anodda ionlar elektronlarni beradi, ya'ni elektrokimyoviy oksidlanish reaksiyasi sodir bo'ladi. Manfiy elektrodlarda - katodda elektronlarni birikishi, qaytarish reaksiyasi sodir bo'ladi. Ushbu jarayonlar oqova suvni erigan aralashmalardan tozalash uchun qo'llaniladi. Bunday aralashmalarga sianidlar, rodanidlar, aminlar, spirtlar, aldegidlar, nitrobirikmalar, bo'yoqlar, sulfidlar, merkaptanlar va shu kabilar kiradi.

Elektrokimyoviy oksidlanish jarayonlarida oqova suv tarkibidagi moddalar to‘liq parchalanib, CO₂, NH₃, suv va oddiy hamda toksik bo‘lmagan moddalarga aylanib, ularni boshqa usullar yordamida ajratib olish mumkin.

Anod sifatida turli elektrolitik erimaydigan materiallar qo‘llaniladi: titan asosiga yuritilgan grafit, magnetit, qo‘rg‘oshin, marganes, ruteniy dioksidlari ishlatiladi.

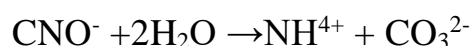
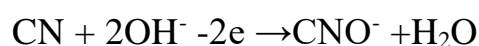

1-rasm. Elektrolizyoz sxemasi: 1-korpus; 2-anod; 3-katod; 4-diafragma.

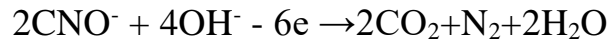
Katod sifatida molibden, volfram va temir yoki nikel qotishmasi, molibden, volfram yoki ularning qotishmalari bilan qoplangan zanglamas po‘lat va boshqa metallar ishlatiladi. Jarayon elektrolizyorda diafragma bilan yoki diafragmasiz ishlatiladi. Elektrooksidlanish va qaytarish asosiy jarayonlaridan tashqari bir paytda elektroflotatsiya, elektroforez, elektrokoagulyatsiya jarayonlari ham borishi mumkin.

Tarkibida sianidlar bo‘lgan oqova suvlar mashinasozlik, asbobsozlik, qora va rangli metallurgiya, kimyoviy va boshqa korxonalarda hosil bo‘ladi. Oddiy sianidlardan (KCN, NaCN) tashqari oqova suv tarkibida mis, temir, rux sianidlari ham uchraydi. Ularning konsentratsiyasi 10 dan 600 mg/l atrofida bo‘ladi. Odatda bunday suvlarning pH i 8-12 atrofida bo‘ladi.

Sianidlarning anodda oksidlanishi quyidagi reaksiya asosida boradi:

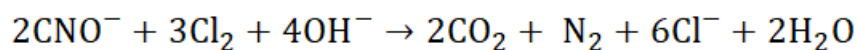
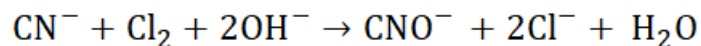
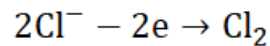

Oksidlanishda bir paytda azot ham hosil bo'lishi mumkin:

Oqova suvning elektr o'tkazuvchanligini oshirish uchun suvga NaCl tuzi qo'shiladi. Oqova suvda CN ning konsentratsiyasi 1 g/l bo'lganda suvga 20-30 g/l NaCl tuzi qo'shlladi. Ushbu jarayonda grafitli anod va katod elektrodleri qo'llaniladi. Oksidlanishni optimal sharoitlari: tokning anod zichligi 3-4 A/dm³, elektrodlar orasidagi masofa 3 sm, suvning tezligi 30 dm³/soat, muhit pH i 8-9.

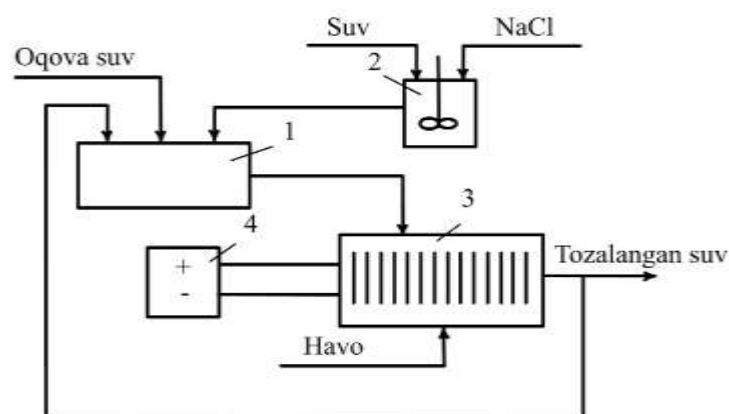
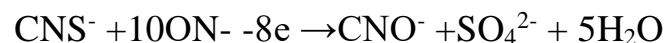
Ushbu sharoitlarda suvning tozalash darajasi 100 % ga yaqin bo'ladi. Bunda quyidagi reaksiyalar sodir bo'ladi:

Oqova suvlarni sianidlardan elektrokimyoviy usulda tozalash qurilmasining sxemasi quyidagi 2-rasmda keltirilgan.

Ushbu qurilma sodda va ishlatishga qulaydir. Oqova suvda aktiv xlor miqdori 200 mg/l gacha bo'lishi lozim. Katodda ajralayotgan metall utilizatsiya qilinadi.

Rodanidlar quyidagi sxema bo'yicha yemiriladi:

2-rasm. Oqova suvlarni sianidlardan elektrokimyoviy usulda tozalash qurilmasining sxemasi: 1-o'rtalagich; 2-natriy xlor eritmasi tayyorlash sig'imi;

3-elektrolizyor; 4-doimiy tok manbai.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Musayev M.N. Sanoat chiqindilarini tozalash texnologiyasi asoslari. T.:O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2011.- 500b.
2. Turobjonov S., Tursunov T., Po‘latov X. Oqava suvlarni tozalash texnologiyasi. – T.: Musiqqa, 2010. -250 b.
3. Лотош В.Е. Переработка отходов природопользования. Екатеринбург: Полиграфист, 2007.-503с.
4. Frank Woodard, Ph.D. Industrial Waste Treatment Handbook. Butterworth–Heinemann, 2001:P-486.

REFERENCES

1. Musayev M.N. Fundamentals of industrial waste treatment technology. T.: Publishing house of the National Society of philosophers of Uzbekistan, 2011.- 500 P.
2. Turobjonov S., Tursunov T., Steelov X. Wastewater treatment technology. - T.: Music, 2010. -250 P.
3. Lotosh V.E. Recycling of environmental management waste. Yekaterinburg: Polygraphist, 2007.-503 P.
4. Frank Woodard, Ph.D. Industrial Waste Treatment Handbook. Butterworth–Heinemann, 2001: -486 P.

**ОПИСАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ МУКАННЫ В
ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АБУ БАКР МУХАММАД ИБН ЖАЪФАР АН-
НАРШАХИ И АБУ РАЙХОН БЕРУНИ**

Облаева Турсуной Комиловна

Преподаватель истории Навоийского академического лицея Министерства
внутренних дел Республики Узбекистан

tursunoy@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В данной статье идет речь об исторической личности которая сражалась против арабской власти установленной на территории Хорасана и Мавераннахра в период Арабского халифата, и возглавляла движение “Людей в белых одеждах” против арабской власти. Анализируя данные произведений Абу Бакра Мухаммада ибн Жаъфар Ан Наршахи и Абу Райхана Беруни делается вывод о личности Муканны.

***Ключевые слова:** Хорасан, Мавераннахр, Арабский халифат, восстание “Людей в белых одеждах”.*

**DESCRIPTION OF THE HISTORICAL PERSONALITY IN THE
WORKS OF ABU BAKR MUHAMMAD IBN JAFAR AN-NARSHAHİ AND
ABU RAYHAN BERUNI**

ABSTRACT

This article is about a historical figure who fought against the Arab power established on the territory of Khorasan and Transoxiana during the Arab Caliphate, and led the movement of “People in white clothes” against the Arab government.

Analyzing the data of the works of Abu Bakr Muhammad ibn Jafar An Narshahi and Abu Rayhan Beruni, a conclusion is made about the personality of Mukanna.

Keywords: *Khorasan, Transoxiana, the Arab Caliphate, the uprising of “People in white clothes”.*

ВВЕДЕНИЕ

Муканна (араб. المقنع, что значит «закрытый покрывалом») — хорасанский проповедник, предводитель сектантского течения и восстания против Аббасидов, которое в правление халифа аль-Махди (775—785 годы) охватило весь Мавераннахр. Настоящее имя, предположительно — *Хаши́м ибн Хаки́м*. Подробности восстания Муканны известны плохо, исторические сведения о нём смешаны с легендами и противоречат друг другу, наиболее значимы предания, собранные аль-Беруни в труде «Известия об одетых в белое и карматах». Известно, что проповедник был уроженцем Мерва, участвовал в мятеже Абу Муслима и впоследствии свято чтит его память. Заручившись поддержкой крестьян-согдийцев и кочевников-тюрков, он в 777 году поднял восстание «людей в белых одеждах»: белый цвет одежд согдийцев контрастировал с чёрными одеяниями приверженцев халифа.

Муканна привлек под свои знамёна оставшихся сторонников Абу Муслима. Его учение представляло собой причудливую смесь маздакизма с мистическим течением в исламе, стремившимся постигнуть сокровенный смысл Корана. Он верил в переселение душ и поражал своих сторонников магическими действиями. «Пророк» утверждал, что Бог создал Адама по своему подобию и затем раз за разом воплощался в Ное, Аврааме, Моисее, Иисусе, Мухаммеде, Али, его сыне Мухаммеде, Абу Муслиме и, наконец, в Муканне, который представляет собой венец творения.

Чтобы не ослепить окружающих своей неземной красотой, Муканна и скрыл своё лицо за шёлковым покровом (а также, согласно ряду сообщений, под самодельной маской из золота). Аббасиды же распускали слухи, что «пророк» прячет лицо оттого, что он плешив и крив на один глаз.

АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУР И МЕТОДОЛОГИЯ

Анализируя произведения Абу Бакра Мухаммада ибн Джафара Ан Наршахи мы можем узнать о личности предводителя восстания «Людей в белых одеждах» Муканны, настоящее имя которого было Хашим ибн Хаким. также изучая данные из произведения Абу Райхана Беруни мы берем определенные сведения об исторической фигуре и характере Хашима ибн Хакима.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Разногласия между арабами и покоренными народами привели к ряду серьезных восстаний. В 40-х-80-х годах VIII века народные массы продолжали вести борьбу против завоевателей и установленных ими порядков. Наиболее крупным движением местного населения, охватившим всю долину Заравшана и Кашкадарьи, было восстание, вспыхнувшее в 70-х годах 8 века под предводительством Хашима ибн Хакима, прозванного Муканной, что по арабски означает "закрытый покрывалом". Муканна старался придать ему религиозную окраску, проповедовал маздакизм (все материальные блага должны делиться поровну) и социальное равенство. Началом восстания принято считать 776 год Муканна объявил людям, что он действует от имени бога, который воплотился в нем Муканна направлял в разные области, главным образом в Мавераннахр, письма-послания с изложением своих проповедей.

Последователи Муканны грабили караваны, нападали на селения, не желавшие к ним присоединиться, убивали муэдзинов и других мусульманских духовных лиц. На сторону восставших переходили один за другим мелкие города и села Кашкадарьи и Зарафшана. Муканну поддерживали в основном согдийские земледельцы. Большая же часть дехканской знати помогала арабским военачальникам в ликвидации движения Муканны. Арабы и богатая знать в период восстания стали покидать Мавераннахр. Большая группа

беглецов появилась в Багдаде. События настолько обеспокоили аббасидского халифа ал-Махди, что он решил сам взять в свои руки руководство военными операциями против Муканны. Ал-Махди собрал большое хорошо вооруженное войско, часть которого отправил в Мавераннахр, а с другой частью двинулся в Нишапур, чтобы оттуда руководить подавлением восстания. Муканна позвал на помощь тюрков.

В апреле 776 года у стен селения Наршахи произошло сражение между арабскими войсками и последователями Муканны. Повстанцы были разбиты. Начался второй этап борьбы. На втором этапе напуганная размахом согдийская знать перешла на сторону халифата. В 778 году войскам халифата удалось завладеть Самаркандом и продолжить наступление на восставших. В 783 году арабскими войсками была захвачена крепость Санам в которой находился Муканна. Все защитники крепости были казнены. Сам Муканна покончил с собой. Со смертью Муканны движение не было окончательно разгромлено. Оно продолжалось еще в течение 100 лет. Последователи его учения ждали его, верили ему и вели проповедь вплоть до XII века. Несмотря на поражение, народное восстание имело огромное значение в истории Средней Азии. Борьба которую вели народные массы против Арабского халифата, явилась ярким примером мужества и свободолюбия народов Средней Азии.

В произведение Наршахи «История Бухары» были написаны следующие сведения о личности Муканны: «Муканна был человек родом из окрестностей Мерва, из селения, которое называется Каза; имя его было Хашим, сын Хакима. Он раньше занимался прачешным ремеслом, а потом предался изучению наук и собрал сведения всякого рода. Он изучил фокусничество, науку о способах обманывать и о талисманах; хорошо изучив фокусы, он начал также выдавать себя за пророка. Махди, сын Манеура, убил его в 167 году хиджры. Муканна изучил способы обманывать и был очень хитрым человеком. Он прочел много книг по древним наукам и приобрел большое искусство в волхвовании. Отца

его звали Хакимом, и он был одним из сархангов (низкий военный чин) амира Хорасанского во время Абу-Джафара Даванаки или халифа Мансура). Хаким был родом из Балха, а прозвание Муканны сын его получил потому, что ходил с покрытым лицом и головой, так как был очень безобразен и голова его была покрыта паршами и лысая. При этом он был кривой на один глаз. Он постоянно носил зеленое покрываю на голове и лице. Этот Муканна во время Абу-Муслима, вызвавшего движение (в пользу Аббасидов) был одним из сархангов Хорасана; потом он сделался визирем Абдул-Джаббара Аздийского (Абдул-Джаббар был наместником Хорасана около 141 г. хиджры или 758 год нашей эры. Муканна стал выдавать себя за пророка и некоторое время упорствовал в этом, так что, наконец, Абу-Джафар Даванаки послал за ним человека, привел его из Мерва в Багдад и на много лет заключил в темницу. Впоследствии Муканна избавился от заточения, снова явился в Мерв и, собрав людей, сказал им: "Знаете ли вы, кто я?" Народ отвечал: "Ты—Хашим, сын Хакима". Муканна возразил: "Вы ошиблись: я — ваш Бог и Бог всего мира, — (прах ему в рот!) Я себя называю, каким хочу, именем; я тот, что являлся пароду под видом Адама, а потом в виде Ноя, потом в виде Авраама, а потом в виде Моисея, потом в виде Иисуса, потом в виде Мухаммада— и да благословит и да приветствует его Бог, — потом в виде Абу-Муслима, наконец в том виде, как вы теперь меня видите". Народ сказал ему: "Другие люди выдавали себя за пророков, а ты выдаешь себя за Бога". На это он ответил: "То были люди с земной душой, а я проникнут божественным духом; я был с ними и властен показаться в том виде, как захочу". Муканна написал письма во все области и раздал их своим эмиссарам. В этом письме он писал: "Во имя Бога, милостивого, милосердного! Я Хашим, сын Хакима, сяд сядов. Такому-то, сыну такого-то. Слава Богу, кроме которого нет другого, Бога Адама, Ноя, Авраама, Моисея, Иисуса, Мухаммада и Абу-Муслима. Подлинно, Муканне принадлежит сила, владычество, слава и свидетельство. Присоединитесь ко мне и знайте, что мне принадлежит царство, — (проклятие ему!), — мне принадлежит слава и достоинство Создателя.

Кроме меня нет другого Бога, — (прах ему в рот!), — и всякий, кто за мной последует, будет в раю, а кто не последует, попадет в ад". Муканна в это время был еще в Мерве, но разослал своих эмиссаров всюду, так что многих людей им удалось совратить с пути истинного. В Мерве был человек из арабов, по имени Абдулла, сын Амра. И он последовал за Муканной и выдал за него замуж дочь свою. Этот Абдулла перешел через Джайхун (Аму-дарья), прибыл в Нахшаб и Кеш и везде уговаривал народ перейти в веру Муканны, — (проклятие ему), — и многих людей совратил с пути истинного. В Кеше и окрестностях этого города последователи Муканны были особенно многочисленны.

Или изучая информацию в произведение Абу Рейхана Беруни «Памятники минувших поколений»: «в Мерве, в деревне, именуемой Кавакимардан, Хашим иби Хаким, известный «аль Муканна». Так как он был крив на один глаз, то закрывал себе лицо зеленым шелком. Аль-Муканна притязал на божественное достоинство, что он воплотился по той причине, что никому не дано видеть (божество) прежде воплощения. Он перешел через реку Джейхун, до Кеша и Несефа, вступил в переписку с хаканом и попросил у него помощи войсками, и сошлись к нему «носящие белое» и тюрки. Муканна дозволил им имущество и женщин и убивать тех, кто им противоречит, и установил все те законы, которые принес с собой Маздак. Он разбил рати аль-Махди и владычествовал четырнадцать лет, пока его не осадили и не убили в сто шестьдесят девятом году хиджры. Окруженный со всех сторон, он сжег себя, чтобы его тело исчезло и приверженцы его поверили бы его словам.

И сгорел он, но то, чего он желал, не удалось: его тело не исчезло и было найдено в печи. Ему отрубили голову и отослали ее аль-Махди, повелителю правоверных, который тогда находился в Халебе. У него есть приверженцы в Мавераннахре, которые исповедуют его учение, но скрывают это, придерживаясь внешне ислама. Я перевел рассказы о нем с персидского языка на арабский. Они полностью изложены в моей книге: «Рассказы о «носящих белое» и карматах».

ЛИТЕРАТУРА:

1. История Бухары. Наршахи
2. Памятники минувших поколений Абу Рейхан Беруни.

www.vostlit.ru

ZAMONAVIY KOREYS TILIDA IJOBIIY VA SALBIY EMOTSIYANI IFODALOVCHI UNDOV SO‘ZLAR

Aslonova Husnida Botirjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Koreys tili nazariyasi va amaliyoti kafedrasini o‘qituvchisi

email: aslonovahusnida@gmail.com

***Annotatsiya:** Ushbu ilmiy maqola zamonaviy koreys tilida so‘zlovchining emotsiyasini ifodalashda foydalaniladigan undov ijobiy va salbiy undov so‘zlar tahliliga bag‘ishlanadi. Unda koreys tilida emotsional bo‘yoqdorlikka ega gaplarning qanday yasalishi, nimalar asosida yasalishi va qanday ma’no anglatishi chuqur tahlil qilinadi. Koreys tilida emotsional bo‘yoqdorlikni ifoda etuvchi undov so‘zlar va ularning turlari, gapda joylashish o‘rni ko‘rib chiqiladi. Misollar yordamida tahlil natijalari analiz qilinadi. Shu qatorda, koreys tilidagi emotsional bo‘yoqdorlikka ega gaplardagi undov so‘zning o‘zbek tilida aynan ekvivalenti bor yoki yo‘qligi tahlil qilinadi.*

***Kalit so‘zlar:** emotsiya, bo‘yoqdorlik, undov gap, undov so‘z, salbiy emotsiya, ijobiy emotsiya.*

***Annotation:** This scientific article is devoted to the analysis of positive and negative exclamatory words used to express the emotion in modern Korean. It deeply analyzes how to make sentences with emotional coloring in Korean, what they are based on, and what their meaning is. By this scientific article we analyzed exclamatory words expressing emotional coloring in the Korean language, their types, and their place in the sentence. The results of the analysis are analyzed with*

the help of examples. Additionally, it is analyzed whether the exclamation word in Korean language has an exact equivalent in Uzbek language or not.

Keywords: *emotion, coloring, exclamation word, exclamatory sentence, negative emotion, positive emotion.*

Аннотация: *Данная научная статья посвящена анализу положительных и отрицательных восклицательных слов, используемых для выражения эмоции в современном корейском языке. В нем глубоко анализируется, как составлять предложения с эмоциональной окраской на корейском языке, на чем они основаны и в чем их смысл. В данной научной статье мы проанализировали восклицательные слова, выражающие эмоциональную окраску в корейском языке, их виды и место в предложении. Результаты анализа анализируются с помощью примеров. Дополнительно анализируется, имеет ли восклицательное слово в корейском языке точный эквивалент в узбекском языке.*

Ключевые слова: *эмоция, окраска, восклицательное предложение, восклицательное слово, отрицательная эмоция, положительная эмоция.*

KIRISH

Inson emotsiyasini tushunish qiyin bo'lsa-da, yuzaga kelgan reaksiya yordamida kuzatuvlar bilan qisman anglab yetish mumkin. Inson emotsiyasini tashqariga chiqarmasdan yashirishi mumkin, biroq yuz ifodasidan u insonning hozirgi vaziyatdagi emotsiyasini taxmin qilsa bo'ladi. Emotsiya insonning yuz ifodasi, terga botishi, yuz rangining o'zgarishi, shuningdek, til orqali namoyon bo'lishi mumkin. Bular orasida til inson emotsiyasini eng aktiv ravishda ifoda etuvchi vosita bo'lib, e'tiborni tortadi. Yuz ifodasining o'zgarishi, tana rangining qizarishi yoki oqarishi singari tashqi o'zgarishlar emotsiya emas, balki boshqa narsa sababli ham bo'lishi mumkin, ammo to'g'ridan to'g'ri til orqali ifoda etilgan emotsiya aniq va haqqoniy hisoblanadi. Zamonaviy koreys tilida so'zlovchining emotsiyasini ifodalash uchun undov so'z, undov kesimlik qo'shimchasidan shuningdek, emotsiyani bildiruvchi

sifatlardan ham keng foydalaniladi. Ushbu ilmiy ishimizda zamonaviy koreys tilida ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov soʻzlarni oʻrganib chiqamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

“Undov soʻzlar mustaqil maʼnoli soʻzlar bilan yordamchi soʻzlar orasidagi bir kategoriya boʻlib, ularda leksik maʼno grammatik maʼno bilan dialektik birlikni tashkil qiladi. Undov soʻzlar nutqda koʻpincha modal maʼnoni ifodalash uchun xizmat qiladi. Bu jihatdan undov soʻzlar yuklamalarga yoki modal soʻzlarga oʻxshab ketadi. Undov soʻzlar fonetik shakllanishi, morfologik butunligi, ekspressivligi va maxsus ohangi bilan, egalik kelishigi, shaxs, zamon kabi grammatik maʼnoni anglatmasligi bilan boshqa soʻzlardan ajralib turadi” [1].

Koʻplab koreyalik tilshunoslar undovlarni uch guruhga boʻlishadi:

- 1) 감정감탄사 emotsional undovlar;
- 2) 의지감탄사 xohish-istak undovlari;
- 3) 입버릇 및 더듬거림 rasm-odat undovlari [1].

Ushbu undov soʻzlaridan 감정감탄사 emotsional undovlarni ilmiy ishimizda tahlil qilib chiqamiz.

Koreyalik mashhur tilshunoslardan biri Pyong Shi (평시) tadqiqotlari natijasidan kelib chiqib 감정적 감탄사 his-hayajon undov soʻzlarni quyidagicha taqsimlaydi:

1-jadval:

Ijobiy va salbiy his-hayajon undov soʻzlari [2]

	긍정적 표현	부정적 표현	긍정적 표현과 부정적 표현 모두 포함
--	--------	--------	----------------------------

<p>감정적 감탄사</p>	<p>아차, 아카사니, 어기 여차, 옹지, 우와, 참</p>	<p>시, 아뿔싸, 아야, 아하,악, 알라, 앓, 애계, 애재,애해, 앵, 어마, 어머, 어 뿔싸, 어어, 어일싸, 어허,어휴, 억, 엉, 예, 에그,에끼, 에라, 에이, 에이그, 에잇, 에쿠, 에크, 에키,에헤, 에후, 앵, 앵이, 예,예라, 예이, 요런, 우, 움, 이끼, 이야, 이키, 자, 제,쫓, 아뿔싸, 하하, 햄, 어 뿔싸, 허허, 험, 헤</p>	<p>아, 아아, 아이, 아이 고 , 야, 알라차, 어, 어이구, 얼씨구, 하이 고, 허, 호, 흥</p>
--------------------	---	---	---

Shuningdek, Pyong Shi (평시) koreys tilidagi 감정적 감탄사 his-hayajon undov so‘zlarni ma’nosiga ko‘ra ikki guruhga ajratadi:

1) Ijobiy emotsiyani ifodalovchi undov so‘zlar

1. 아유, 고맙기도 하지.

(Vo-oy, arzimaydi.)

2. 아이고, 마침 잘 왔네.

(Vo-oy, yaxshiyam keldingiz.)

3. 아이구, 마이클, 오래간만입니다.

(Vo-oy, Maykl, ko‘rishmaganimizga ham ancha bo‘ldi.)

4. 야, 정말 좋은 세상이다.

(Vaay, chindan ham hayot go‘zal.)

5. 아하, 그 사람이 그래서 화를 냈구나!

(A-ha, u kishi shuning uchun jaxl qilipti-da!)

6. 어, 그것 참 좋군.

(O-o, juda yaxshi.)

7. 어, 저기 빈자리가 있네요.

(O-o, ana u yerda bo'sh joy bor ekan.)

8. 아, 이제 알겠어요.

(A-a, endi tushundim.)

9. 아아, 그렇구나.

(A-a, shunday ekan-da)[2].

2) Salbiy emotsiyani ifodalovchi undov so'zlar

1. 가. 아유, 무거워 죽겠네.

(Vaay, og'irligidan o'lib qoley deyapman.)

나. 아이, 일어나기 귀찮아.

(A-ay, turgim kelmayapti.)

다. 아이고, 답답하군요.

(Vo-oy, siqilib ketyatgandirsiz.)

라. 아이구! 이렇게 분할 수가 있나!

(Voy, shunchalik xafa bo'lish mumkinmi?)

마. 어, 속상해!

(Oh, yuragim ezilib ketdi!)

2. 가.a. 아이고, 허리야.

(Voy, belim.)

b. 콜록콜록, 아이구, 목 아파.

(Voy, tomog'im og'iyapti)

나.a. 아이고, 아이고, 그분이 돌아가시다니요.

(Voy Xudoyim, U kishini vafot etdi dedingizmi)

b. *아이구, 아이구, 어미나!*

(Voy, voy, oyijon!)[2].

Zamonaviy koreys tilida soʻzlovchining emotsiyasini ifodalashda qoʻllaniladigan undov soʻzlarni oʻrganishda turli xil metodlardan foydalanildi. Tilshunoslikdagi undov soʻzlar ustida shu kungacha olib borilgan tadqiqot ishlarini chuqur tahlil qilish, olingan xulosalar yordamida yangi misollar yaratish, koreys va oʻzbek tillarida ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov soʻzlarni topish va ularni ikki til boʻyicha qiyoslash, chogʻishtirish, ekvivalentini topish metodlari qoʻllanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Yuqorida keltirilgan mavzuga doir adabiyotlar tahlilidan kelib chiqib quyidagi natijalarga keldik.

Undov gap soʻzlovchi tomonidan oʻz his-tuygʻularini, yoki munosabatlarini ifodalash uchun ishlatadigan jumla sifatida taʼriflagan. Undov gapida “hayratlanish” soʻzlovchining psixologik xulq-atvori yoki munosabatini bir soʻz bilan ifodalaydi. Xususan, his-hayajon degani soʻzlovchi vaziyatni faktlar, kuzatishlar, tajribalar, xulosalar va tasavvurlarni his-tuygʻu bilan ifodalaganiga aytiladi. Undov soʻz funksional tomondan boshqa soʻzlar bilan hech qanday aloqa bogʻlamaydi. U soʻzlovchining ichki holatini yoki aqliy harakatini ifodalash yoki soʻzlovchining niyatini bildirish uchun kontekstga bogʻliq holda qoʻllanadigan, hech qanday mansubliksiz, morfologik oʻzgarmas grammatik xususiyatga ega boʻlgan soʻz sifatida taʼriflanishi mumkin. Undov soʻz gapda boshqa soʻzlar bilan sintaktik tuzilma hosil qilmaydi, morfologik vazifa bajarmaydi. U soʻzlovchining gap vaqtidagi ichki holatini aks ettiradigan va yetkazadigan soʻzdir. Shu oʻrinda undov soʻzlar qanday emotsiyani ifodalashiga koʻra, ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov soʻzlarga boʻlinadi.

아차, 아카사니, 어기, 여차, 울지, 우와, 참 singari undov soʻzlar ijobiy emotsiyani ifodalovchi undov soʻzlar qatoriga kiradi.

시, 아뽀싸, 아야, 아하,악, 알라, 앓, 애계, 애재,애해, 앵, 어마, 어머, 어뽀싸, 어어, 어일싸, 어허,어휴, 억, 영, 에, 에그,에끼, 에라, 에이, 에이그, 에잇, 에쿠, 에크, 에키,에헤, 에후, 앵, 앵이, 예,예라, 예이, 요런, 우, 움,이끼, 이야, 이키, 자, 제,쫓, 아뽀싸, 하하, 햄, 어뽀싸, 허허, 험, 헤 singari undov so‘zlar esa salbiy emotsiyani ifodalovchi undov so‘zlar qatoriga kiradi.

Ushbu undov so‘zlarni tahlil qilish natijasidi ham ijobiy, ham salbiy emotsiyani ifodalashda qo‘llasa bo‘ladigan undov so‘zlarga duch keldik.

아, 아아, 아이, 아이고, 야, 알라차, 어,어이구, 얼씨구, 하이고, 허, 호, 흥 ana shunday undov so‘zlar sirasiga kiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy koreys tilida ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov so‘zlar tahlil qilib chiqildi. Olib borilgan tahlil natijalari yuzasidan xulosa chiqaradigan bo‘lsak, Emotsiya insonning yuz ifodasi, terga botishi, yuz rangining o‘zgarishi, shuningdek, til orqali namoyon bo‘lishi mumkin ekan. Bular orasida til inson emotsiyasini eng aktiv ravishda ifoda etuvchi vosita hisoblanishining guvohi bo‘ldik. Koreys tilida emotsiya undov so‘zlar, undov kesimlik qo‘shimchalari va emotsiyani bildiruvchi sifatlar orqali ifodalanar ekan. Emotsiyani ifodalovchi so‘zlar so‘zlovchining his-tuyg‘ularini ifodalash funksiyasi berilgan vaziyatdagi og‘riq, qiyinchilik, ko‘ngil qolishi, dovdirash, havotir, afsus, umidsizlik, nima qilishni bilmaslik, xursandchilik, mamnuniyat, faxrlanish, hayrat kabi his-tuyg‘ularni ifodalaydi. Shunga ko‘ra, undov so‘zlar ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov so‘zlarga bo‘linar ekan. Koreys tilida emotsiyani ifodalovchi gaplarni to‘g‘ri tuzish uchun ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov so‘zlarni ajratib olish lozim. Shundagina tuzilgan gap to‘g‘ri, koreys tili uslubida va chiroyli chiqadi. Talabalarga ham undov so‘zlarni ijobiy va salbiy emotsiyani ifodalovchi undov so‘zlarga ajratib o‘rgatishni taklif qilgan bo‘lar edik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Madaminova D. Koreys tilida undov gaplarning o'ziga xos xususiyatlari. Toshkent, 2014. - B.16.
2. 평 시. 한국어-중국어 감탄 표현의 대비 연구. 단국대학교 대학원, 2014.- B.14.
3. 이미지. 한국어 감탄 표현 교육 연구. - 부산:부경대학교, 2014.
4. 김진호. 외국어로서의 한국어학개론. - 서울: 도서출판 박이정, 2019.

INTERNET RESURSLAR

1. <https://en.dict.naver.com/#/main>
2. <https://krdict.korean.go.kr/rus>

MODERN PEDAGOGICAL METHODS OF TEACHING ENGLISH

Bekbosinova Dilfuza

Abstract. *Today, the education system cannot be imagined without modern methods and technologies. This article discusses the appearance, essence, efficiency and technology of these methods.*

Keywords: *English language, method, technology, education, teaching.*

INTRODUCTION

Currently, there are many methods for learning a foreign language in higher education institutions. Each method has certain characteristics, some are more popular and in demand, some are less popular. This article will discuss the basic methods for students to learn English.

MATERIALS AND METHODS

Modern methods of teaching English in higher education institutions

In the modern world, English is very popular; moreover, this language is the language of international communication and is known all over the world. Today there are a huge variety of methods for teaching English. In addition, new ones are regularly developed, so now each teacher can choose the optimal working method for himself.

Currently, when teaching a foreign language in higher educational institutions, classical methods are most often used. Namely:

- 1. Direct method.*
- 2. Grammar-translation method of teaching.*
- 3. Audiovisual and audiolingual methods.*
- 4. Communicative method.*

In this article we will look at each of these techniques in more detail.

RESULTS AND DISCUSSION

Direct method of teaching a foreign language

The essence of this technique is that the teacher pays more attention to studying the spoken language itself, which is used in everyday life. The developers of this method considered that the intermediary language, that is, the language in which teaching is conducted, inhibits the learning of a foreign language. Thus, students are artificially introduced into the world of the language they are learning.

The entire lesson is conducted in English; the teacher must also give explanations and new topics in English. Only English-language literature is used.

When teaching English using this method, the role of the teacher in the successful acquisition of knowledge by students is key. That is, his speech must be absolutely clear and correct, his pronunciation must be perfect, since the students will constantly repeat exactly after the teacher. The ideal option for a direct teaching method would be to have a native English speaker as a teacher [4].

Grammar-translation method

The grammar-translation method is the main one in the modern education system. This is a classic method that has been used for decades. Its prevalence is also due to the fact that most teachers themselves trained using this method.

The goal of the grammar-translation method is to learn to read and translate using grammatical rules.

The disadvantages of this method include the fact that insufficient attention is paid to the lexical part. Learning vocabulary comes down to rote learning of words. Reading and translation are performed in a strict manner. In addition, the texts offered for reading usually relate to complex fiction, therefore, the student studies only the literary language. Once in a linguistic environment, it will be very difficult for him to understand those around him, even with a good knowledge of the literary language.

Audiovisual and audiolingual methods

The essence of both methods is to transfer the language through clear structures; learning occurs using audio and video recordings.

The audiovisual teaching method involves illustrating speech with appropriate pictures, that is, students are shown videos, feature films and documentaries in English. In this case, students have two channels of perception working simultaneously - visual and auditory, as a result of which associations arise in the students' heads, which allows them to better memorize the language. The goal of the methods is to master a living, spoken language [1].

Communicative method

Currently, an increasing number of teachers are turning to the communicative method of learning English. The object of this method is speech itself, that is, this technique primarily teaches how to communicate.

The communicative method implies greater student activity. The teacher's task in this case will be to involve everyone in the audience in the conversation. For better memorization and use of the language, it is necessary to load all channels of perception.

The essence of the communicative method is to create real communication situations. When recreating the dialogue, the student has the opportunity to put into practice all the knowledge gained. A very important advantage of the communicative method is that it has a huge variety of exercises: role-playing games, dialogues, simulation of real communication are used here [2].

CONCLUSION

At first, the communicative method was rejected, but now it again occupies a leading position along with the traditional grammatical-translation method. Most teachers at modern universities prefer these two methods, and they are often used in combination. The direct method is used extremely rarely in higher educational institutions, partly due to the lack of real native speakers among teachers, and partly due to the fact that the level of training of students after school is too low.

Audiovisual and audiolingual methods are not used in their pure form at all, but many teachers of universities and institutes from time to time conduct classes based on such methods. This allows you to diversify the general education program and interest students.

REFERENCES

1. Gromova O.A. Audio-visual method and practice of its application. M., 2017.
2. Zakirovich, G. B. (2023). THE MAIN FEATURES OF KINESTHETIC STYLE IN LEARNING PROCESS. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(5), 61-69.
3. Закирович, Г. Б. (2023). ТОЧНОСТЬ И БЕГЛОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ ЯЗЫКА. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ISSN: 2277-3630 Импакт-фактор: 7.429*, 12(05), 19-25
4. Гафуров Б. З. (2019). ИССЛЕДОВАНИЕ СЕГМЕНТНЫХ ФОНОВЫХ ЗНАЧЕНИЙ НАЗВАНИЙ СУЩЕСТВУЮЩЕГО УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА, КОТОРЫЕ НАЧИНАЮТСЯ С СОГЛАСНОЙ БУКВЫ “К”. *Научно-технический журнал Наманганского инженерно-технологического института*, 1(6), 272-274.
5. Гафуров Б. З. (2019). ИССЛЕДОВАНИЕ СЕГМЕНТНЫХ ФОНОВЫХ ЗНАЧЕНИЙ НАЗВАНИЙ СУЩЕСТВУЮЩЕГО УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА, КОТОРЫЕ НАЧИНАЮТСЯ С СОГЛАСНОЙ БУКВЫ “К”. *Научно-технический журнал Наманганского инженерно-технологического института*, 1(6), 272-274.
6. Якубов, И. Ю. (2023). МОДИФИКАЦИЯ ПОЛИТЕТРАФТОРЭТИЛЕНА СОПОЛИМЕРИЗАЦИЕЙ ТЕТРАФТОРЭТИЛЕНА В ПРИСУТСТВИИ НИЗКОТЕМПЕРАТУРНОГО ИНИЦИАТОРА. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 3(29), 367-374.

7. Main directions in the methodology of teaching foreign languages in the 20th century. / Ed. M.V. Rakhmanova. M., 2002.
8. Закирович, Г. Б. (2023). ТОЧНОСТЬ И БЕГЛОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ ЯЗЫКА. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ* ISSN: 2277-3630 *Импакт-фактор: 7.429, 12(05), 19-25*
9. Закирович, Г. Б. (2023). ТОЧНОСТЬ И БЕГЛОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ ЯЗЫКА. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ* ISSN: 2277-3630 *Импакт-фактор: 7.429, 12(05), 19-25*
10. Закирович, Г. Б. (2023). ТОЧНОСТЬ И БЕГЛОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ ЯЗЫКА. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ* ISSN: 2277-3630 *Импакт-фактор: 7.429, 12(05), 19-25*
11. Закирович, Г. Б. (2023). ТОЧНОСТЬ И БЕГЛОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ ЯЗЫКА. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ НАУК И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ* ISSN: 2277-3630 *Импакт-фактор: 7.429, 12(05), 19-25*

ZIDDIYAT VA UNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Eshboyev Shoxruz Xon Farxodovich

Elektron pochta: fshoxruzxon@gmail.com

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola ziddiyatlar va uning ijtimoiy-psixologik mohiyatiga bag‘ishlangan bo‘lib, barcha nazariy muammolar ijtimoiy psixologiya tadqiqoti sohasida o‘rganiladi. Maqolada ziddiyatlar, ziddiyat turlari, ziddiyat va ijtimoiy keskinlik, nizolarni keltirib chiqaruvchi psixologik omillar kabi muammolar ham tahlil qilinadi. Bundan tashqari, maqolada ba‘zi tadqiqot ma‘lumotlariga ko‘ra tasnif va tavsiyalar aks ettirilgan.

Kalit so‘zlar: *kelishmovchilik, konstruktiv ziddiyat, buzg‘unchi ziddiyat, guruh kelishmovchiligi, konfliktologiya, ijtimoiy psixologiya, muvofiqlik, raqobat, ijtimoiy keskinlik, shaxs, shaxslararo munosabatlar, ijtimoiy tajovuz.*

Ko‘rinib turganidek, psixologik tadqiqotlar tizimida nafaqat ziddiyat va guruh bahslari tushunchalari, balki bir qator sotsiologiya, siyosatshunoslik va tarix fanlarida ham o‘rganiladi. Boshqa ijtimoiy fanlardan farqli o‘laroq, psixologiya inson psixiatriyasi nuqtai nazaridan muhokama qilinadi. Ziddiyatlar nafaqat inson faoliyati va qadriyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi, balki guruh va shaxslararo munosabatlarga, ta‘lim sifatiga, mehnat samaradorligiga va shu kabilarni ham chetlab o‘tmaydi.

Tadqiqotchi V.M. Karimovning fikriga qaraganda, ziddiyatlar ikki qarama-qarshi istakning raqobati yoki qarama-qarshiligidir. Zamonaviy psixologiyaning dolzarb vazifalaridan biri kelishmovchiliklarning oldini olish, ziddiyatlarning mohiyatini aniqlash, nizolar turlarini tasniflash va nizolarni hal qilishning uslubiy tizimini ishlab chiqishdir.

Shu nuqtai nazardan e'tiborimizni tortayotgan mazkur nazariy tadqiqot sezilarli ahamiyat kasb etadi.

Psixologik tomondan qarama-qarshiliklar tomonlarning manfaatlari, ehtiyojlari va fikrlari turliligi bilan izohlanadi. Va bu qarama-qarshiliklar asosida nizolar kelib chiqadi. Biroq, hozirgi vaqtda har qanday qarama-qarshiliklarni ziddiyat deb atash mumkinligi haqidagi masala ilmiy tadqiqotlarda munozarali nuqta sifatida qaraladi va bu o'z navbatida, ularning ijtimoiy-psixologik mohiyatini o'rganishni talab qiladi.

O'rganish mezonini tahlil qilishda quyidagi fikrlarni hisobga olish kerak:

1. Tomonlarning o'zaro bog'liqligi, ya'ni bir-biri bilan o'zaro ta'siri ikkinchi shaxsning harakatini ta'minlaydi, bu birinchi sub'ektning javobini talab qiladi. Shunday qilib, tomonlarning o'zaro ta'siri mavjud, ularning nazorati kuzatiladi, lekin agar aloqaning qat'iy qoidalari (masalan, jang sport turlari) mavjud bo'lsa, unda bu ziddiyat emas;

2. Ziddiyatli vaziyatni tushunish, ya'ni bir yoki ikkala tomon boshqalarning harakatlarini biron bir maqsadga erishish uchun chalkashlik deb bilish yoki vaziyatni dushman janglariga havola qilish;

3. Ikkinchi harakat strategiyasini tanlash: har ikki tomon uchun ham maqbul bo'lgan nizolarni yarashtirish yoki hal qilish yo'lini izlash yoki aksincha, kurashning kuchayishi, masalan, individual (kognitiv) nizolardan shaxslararo nizolarga o'tish. , shuningdek, zo'ravonlik harakatlaridan foydalanish;

Ziddiyatli holatlarda aybdor ham, aybsiz ham yo'q, faqat hamma o'z maqsadi yo'lida faol.

Tadqiqotchi I.I. Borodinning ta'kidlashicha, ziddiyatlar o'zaro ta'sirning bir turi bo'lib, buning natijasida barcha manfaatdor tomonlar ishtirok etadi va har bir shaxs ziddiyatlarga hissa qo'shadi. Lekin, odatda, odam: "Adashmasam, boshqa odam aybdor", "Men haqman, ikkinchisi noto'g'ri, bu yomon", deb o'ylaydi va hamma o'z haqligini isbotlash uchun atrofiga yig'iladi.

Mojaroning yechimi har doim ham bir xil bo'lavermaydi. Tomonlarning kelishuvi, tomonlardan biri nizolardan chekinishi, shuningdek, uchinchi kuchlarning aralashuvi natijasida nizolar avtomatik tarzda tugaydi.

Ziddiyatlarning ilmiy mazmuni o'lchovlariga kelsak, u har doim muayyan tizimda sodir bo'ladi: oila, xodim, ishchi guruh, mamlakat, mamlakatlar xalqaro assotsiatsiyasi. Ziddiyatlarning ichki chegaralarini belgilab, uning asosiy ishtirokchilari o'zlarining shaxsiyatini tushunishi va o'z harakatlari maqsadini anglashidir. Bunda nizo chegaralari ziddiyatlar ishtirokchilari soniga ham bog'liq bo'ladi.

Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, argument - bu hodisa, qarama-qarshilikning haddan tashqari qizg'in shakli, lekin u qarama-qarshiliklarni aniqlash va hal qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shu munosabat bilan savol tug'iladi: ziddiyat nimadan kelib chiqadi, uning rivojlanish bosqichlari qanday? Buni quyidagicha izohlash mumkin: ziddiyat - bu qarama-qarshiliklar o'rtasidagi nizolarni keltirib chiqaradigan ob'ektiv holat. Bunda ziddiyat sub'ektlari ma'lum manfaat, ehtiyoj va maqsadlarga ega bo'ladi.

Subyektiv va psixologik nuqtai nazardan qaralsa, bir tomonning ehtiyojlarining yetishmasligi ziddiyatlarning ijtimoiy-psixologik asosidir. Qarama-qarshiliklarning bunday tuzilishi hali hal etilmagan ziddiyatni keltirib chiqaradi. Demak, ziddiyatli vaziyat - bu turli ijtimoiy sub'ektlar o'rtasidagi haqiqiy kurash uchun asos yaratadigan inson ehtiyojlari va manfaatlari majmuasidir.

Ziddiyatli vaziyatlar ob'ektiv bo'lishi mumkin va kelajakdagi potentsial raqiblarning irodasi (xodimlarni qisqartirish) yoki tomonlardan birining aybi bilan yuzaga kelishi mumkin. Lekin har bir holat real hodisalar deb ataladi va uning sub'ektiv ma'nosi har bir tomonning bu hodisalarni qanday qabul qilishiga bog'liq va shu bilan birga bu holat o'zgaradi va rivojlanadi. Bu ziddiyatli vaziyatning paydo bo'lishining asosiy belgisidir.

Kelishmovchilik predmeti qandaydir jiddiy qarama-qarshilikdir, shuning uchun tomonlar ushbu qarama-qarshilikni hal qilish uchun kurashmoqda.

Nizo bo'yicha kelishmovchiliklar hal qilinganda, qiyin vaziyatdan chiqish yo'li izlanadi, bu holda ziddiyat funksiyasining vazifasi ko'tariladi: ijobiy yoki salbiy, yaxshi yoki yomon. Boshqacha qilib aytganda, ziddiyatning paydo bo'lishi yaxshi yoki yomonmi? Bu yerda, odatdagidek, biz ziddiyat har doim oilaviy muammolar va kelishmovchiliklar, xizmat yetishmasligi, millatlararo, hududiy, ijtimoiy-siyosiy qarama-qarshiliklar, azob-uqubatlar va yo'qotishlar shaklida yuzaga kelishidan kelib chiqamiz. Odatda ziddiyat salbiy hodisa sifatida qaraladi.

Biroq, agar siz muammoning mohiyatiga qarasangiz, u holda bu muammoning ma'lum bir nuqtai nazardan mustaqil ravishda boshqa ko'rinishi mavjud. Shunga ko'ra, ziddiyatni nafaqat salbiy ijtimoiy hodisa, balki ijobiy hodisa sifatida ham ko'rish mumkin. Gap shundaki, ziddiyat odatiy ijtimoiy tuzumdan chiqib boshlaydigan noxush, nomaqbul hodisadir, biroq ziddiyatli vaziyat jarayonida tinchlik olib keladigan va uni barqaror ushlab turuvchi kuchlar mavjud.

Shu bilan birga, ziddiyat normasidan chetga chiqishlar bilan bir qatorda, uni ijtimoiy munosabatlar normasi va jamiyatning normal holati deb hisoblaydigan qarash ham mavjud.

Muayyan yomon xulq-atvorning motivatsion tahlilini o'rganuvchi tadqiqotchi A.Ya. Antsupovning ta'kidlashicha, ziddiyat har ikki tomonning o'zaro ta'siri, uning maqsadlarini amalga oshirish ikkinchi tomonning maqsadlariga zid keladi, ya'ni raqobat ko'rinadi. Ob'ektiv vaziyat va boshqa tomondan, hissiy jihatdan qoniqarsiz. Odamlar o'rtasidagi xarakterli kayfiyat va turli xil psixologik xususiyatlar ziddiyatli xatti-harakatlarni keltirib chiqaradi. Odamlar o'rtasidagi ziddiyatni hal qilib bo'lmagani uchun ular konstruktiv funktsiyani ham bajarishlari mumkin.

Ziddiyatlarning ijobiy konstruktiv funktsiyalari quyidagilardan iborat:

- agar ziddiyatli vaziyat turg'unlikni inkor etsa, u ma'lum darajada oldinga siljiydi;

- ziddiyatlarda kelishmovchiliklar manbasini ob'ektivlashtirish yuzaga keladi va bu kelishmovchilikni hal qilish, "yo'q qilish", shuningdek, kelajakdagi nizolarning oldini olish yo'llarini topish mumkin bo'ladi;

- ziddiyatlarning o'zini o'zi tasdiqlash usuli, bu ayniqsa yoshlar orasida sezilarli bo'ladi, bu ziddiyatli vaziyatdagi maqomini saqlab qolish uchun zarur bo'lgan xatti-harakatlar turi.

- ilmiy faoliyatdagi guruh ichidagi ziddiyat ijodiy faoliyat uchun zarur bo'lgan stress darajasini yaratadi; shuning uchun tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ziddiyatli vaziyatlarda ijodiy ilmiy faoliyat samaradorligi oshadi;

- guruhlararo nizolar jamoa hayotida guruh a'zolarining e'tiboriga havola etilib, guruh birdamligida nizolarni hal qilishga yordam beradi. Bu esa destruktiv ziddiyatlarning tasnifini nazarda tutadi.

Buzg'unchi to'qnashuvning belgilari:

1) nizoni uzaytirish;

2) ziddiyatli vaziyatning davomiyligi, ya'ni nizolar, agar nizo sabablari bartaraf etilgan bo'lsa ham, dastlabki natija bilan bog'liq bo'lmagan boshqa sabablarga ko'ra davom etadi;

3) nizo taraflari tomonidan yetkazilgan zararning ortishi;

4) ishtirokchilarning tajovuzkor harakatlari, vaziyatlar bilan bog'liq g'oyalarning o'sishi va boshqalar.

Yuqoridagi uslubiy tahlilga asoslanib, biz nizolarning foydaliligi yoki zaifligi haqidagi savolga qaytamiz. Shuni ta'kidlash kerakki, ziddiyat - bu qarama-qarshiliklarning paydo bo'lishi va ularni bartaraf etish usuli.

Ziddiyat ziddiyatni hal qilish nuqtai nazaridan ma'lum darajada foydalidir. Ammo savol tug'iladi: nizolarni hal qilishning ahamiyati nimada? Narx odatda juda yuqori. Tizimning qulashi yoki jiddiy buzilishi shaklida, ba'zan esa tomonlardan birining yo'qolishi shaklida. Bu yerda ijtimoiy chalg'itishlar asosiy rol o'ynaydi.

Bizning fikrimizcha, ob'ektiv ziddiyatni hal qilishning eng yaxshi yo'li - bu konfliktni hal qilish emas, balki tinch, konservativ yondashuv. Bu usul tinch, madaniy jihatdan maqbul yo'llar va vositalar bilan amalga oshiriladi. Shu bilan birga, nizolashayotgan tomonlar va barcha ishtirokchilar mojaro holatidan tinch yo'l bilan chiqish zarurligini tushunadilar.

Shuning uchun bizning asosiy vazifamiz ziddiyatlar va uning ishtirokchilarining psixologik xususiyatlarini o'rganishdir.

Muammoni keltirib chiqaradigan omillarni va ziddiyatning psixologik mohiyatini aniqlash muhimdir. Ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar tahlili nizoning quyidagi asosiy sabablarini aniqlashga imkon beradi:

- zamonaviy jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning paydo bo'lishini aniqlash;
- ijtimoiy psixologiya - bu turli odamlarning ehtiyojlari, motivlari va maqsadlari faoliyati;
- ijtimoiy demografiya odamlarning xulq-atvori motivlarida istaklarning farqlanishi bilan tavsiflanadi.

Bu farqlar odamlarning jinsi va yoshiga qarab paydo bo'ladi.

Odamlar ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning o'zgarishiga e'tibor beradi, shuning uchun ular o'z manfaatlarini va ehtiyojlariga muvofiq harakat qiladilar.

Tabiiyki, ijtimoiy ehtiyojlardan biri bahs-munozaradir. Eng boy va eng kambag'allar o'rtasida daromad va xarid qobiliyatining tengsizligi va o'rta qatlam jamiyatining yo'qligi. Ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy rivojlanishdagi noaniqliklar barcha darajadagi nizolarning sabablari hisoblanadi.

Ijtimoiy mojarolar har doim ijtimoiy keskinlik deb ataladigan ma'lum bir ijtimoiy-psixologik muhit bilan birga keladi. Ijtimoiy keskinlik ijtimoiy ong va xulq-atvorning, voqelik va voqelikni idrok etishning o'ziga xos holatining alohida holdir.

Tadqiqotchi I.I. Borodinning fikricha, ijtimoiy ziddiyatlar nafaqat ijtimoiy psixologiyaning, balki sotsiologiyaning ham vazifasidir.

K.Kulining "ijtimoiy tabaqalanish" sotsiologiyasi nazariyasi jamiyatdagi "differentsiatsiya"ning yaqqol dalilidir.

Agar jamiyatdagi noaniqlik, ya'ni qarama-qarshiliklar to'g'ri boshqarilmasa va bartaraf etilmasa, "varvarlik" holatlari paydo bo'ladi. Bunda odamlar ijtimoiy taraqqiyotning e'lon qilingan ideallari bilan ularning real natijalari o'rtasidagi farqni tezda anglaydilar.

Ijtimoiy harakatchanlik quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

a) umr ko‘rish davomiyligidan norozilik (narxlarning ko‘tarilishi, inflyatsiya, qashshoqlikning qisqarishi, shaxsiy xavfsizlik va boshqalar).

b) hukmron elitaga bo‘lgan ishonchning yo‘qolishi (kelajakdagi baholashning noaniqligi, xavfni idrok etishning kuchayishi, ommaviy ruhiy kasalliklar va hissiy qo‘zg‘alish);

d) ommaviy harakatlarning paydo bo‘lishi (turli to‘qnashuvlar, mitinglar va ish tashlashlar).

Shunday qilib, ijtimoiy keskinlik nizolarning yirik sababidir. Tasniflashning asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

1) ijtimoiy zaiflik darajasi norma hisoblanadi;

2) ijtimoiy nizolarning o‘shining yashirin yuki – ichki yoki toqat qilinadigan chegara ko‘rsatkichi;

3) ijtimoiy keskinlikdan norozilik yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan bosqich - ziddiyatni anglash;

4) ijtimoiy norozilikning jiddiy ziddiyatga o‘tishi hal qiluvchi bosqichdir;

5) ijtimoiy ziddiyatlarning jadal rivojlanish bosqichi - portlash;

6) ijtimoiy norozilikning eng yuqori bosqichi – to‘qnashuv ziddiyati;

7) ilm-fan darajasidan jamoatchilik noroziligining o‘zgarishi - ijtimoiy ziddiyatning tugashi.

Yuqoridagi tahlillar nafaqat ziddiyatning mohiyatini, uning psixologik mohiyatini va shiddatlilik darajasini, balki psixologik, sotsiologik, demografik va siyosiy muammolarni ham tushuntiradi.

Demak, ziddiyatlarni va ularning psixologik mohiyatini o‘rganish ikki yoki undan ortiq kishilarning ziddiyatda ishtirok etishini anglatmaydi, balki davlat va millat masalalarini hal qiladi. Bundan tashqari, ziddiyatlarning oldini olish, nizolarni hal qilishni tizimlashtirish, muvofiqlikni keng yoritish, nizolarni hal qilish, yosh va jins farqlari kabi masalalar ijtimoiy psixologiya muammolari bilan bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. A.Y. Antsupov, A.I. Shipilov – Konfliktologiya. – Piter, 2008
2. E.P. Ilin – Motivatsiya va motivlar (Мотивация и мотивы) – Piter, 2006.
3. V.M. Karimova – Ijtimoiy psixologiya – Toshkent, 2012
4. Y.G. Zaprudskiy – Ijtimoiy konflikt (Социальный конфликт) – Rostov, 1992

L'IMPORTANCE ET LE ROLE DES JEUX DIDACTIQUES DANS LA FORMATION DE LA COMPETENCE COMMUNICATIVE DES ELEVES PRIMAIRES DE LANGUE FRANÇAISE

H. B. Toursounov

Docteur en philosophie en sciences pédagogiques, Ph.D

Institut d'État des langues étrangères de Namangan

Annotation: Dans cet article, les caractéristiques psychopédagogiques et les fondements scientifiques de l'enseignement des langues étrangères, le problème de la pensée et de la parole, le rapport de la pensée à la parole, la classification méthodique, la présentation et la maîtrise des matériels linguistiques.

Mots-clés: la classification méthodique, compétences communicatives, enseignement primaire, développer la culture, la pensée créative et logique, utilisation de textes de linguistique, jeux didactiques.

Abstract: In this article, the psychopedagogical characteristics and scientific foundations of foreign language teaching, the problem of thought and speech, the relationship between thought and speech, methodical classification, presentation and mastery of linguistic materials.

Keywords: methodical classification, communicative skills, primary education, developing culture, creative and logical thinking, use of linguistic texts, didactic games.

Introduction

Les mots évoquent des images d'objets et d'événements du monde extérieur dans l'esprit humain. Afin de préserver son humanité dans ce monde, l'homme a toujours cherché à acquérir des connaissances et à imaginer l'existence à travers le langage..

L'éducation offre la possibilité à des personnes d'âges différents d'améliorer de nouvelles connaissances, compétences et aptitudes, et de développer des compétences communicatives. Si une personne peut consciemment comprendre ce qu'elle a lu et acquis des connaissances, elle se développera en tant que personne parfaite, en tant que personne. [1;45-6]

Si une personne peut consciemment comprendre ce qu'elle a lu et acquis des connaissances, elle se développera en tant que personne parfaite, en tant que personne. À cet égard, le système de vues et d'idées proposé représente la perspective de l'enseignement primaire basée sur l'approche intégrée, axée sur la personne et communicative de l'enseignement primaire basée sur l'enseignement pratique des sciences. L'enseignement primaire, basé sur une approche communicative et orientée vers la personne, est régulièrement développé sur la base de la théorie de l'éducation, qui se développe et s'améliore avec le développement de la société et sert à améliorer l'individu en fonction des exigences de la société.. [2;114-6]

Les aspects suivants de la formation de la compétence communicative sont considérés comme un facteur important pour l'enseignement d'une langue étrangère : (1) familiariser les étudiants avec le mode de vie et la culture nationale du ou des pays dont la langue est étudiée ; (2) développer la culture de la parole en fournissant des informations sur les monuments historiques et les lieux d'intérêt ; (3) familiarisation avec la culture de la parole, le discours conversationnel quotidien du ou des pays où la langue est étudiée ;

Au cours des activités pédagogiques, des travaux de groupe adaptés à l'âge des élèves doivent être organisés. Dans ce processus, les étudiants se fatiguent moins, ils développent un sens de la compétition et, par conséquent, une nouvelle énergie est créée chez les étudiants. Un professeur de langues étrangères est une personne qui suscite le désir et l'intérêt de l'élève d'enseigner une langue et une culture étrangères et d'y communiquer. L'objectif principal de l'enseignement primaire est d'apprendre aux élèves du primaire à lire, écrire et compter, de les initier à l'environnement et à la nature, de développer la pensée créative et logique, la culture

de la parole et du comportement, les bases de l'hygiène personnelle et un mode de vie sain, et de réaliser des opportunités personnelles de formation.

Le processus d'organisation de cours de langues étrangères sur la base d'activités communicatives implique le développement de la compréhension orale, de l'expression orale, de la lecture, de l'écriture et des connaissances, des compétences et des capacités, ainsi que du matériel linguistique (phonétique, lexical, grammatical) et l'augmentation de l'activité cognitive de étudiants. L'enseignement de la communication dans une langue étrangère s'effectue à travers des situations communicatives. À ce stade, il est nécessaire d'accorder une attention particulière aux situations communicatives qui peuvent survenir dans la vie de l'étudiant. Un enseignant le français langue étrangère nécessite de parler pour enseigner, la formation orale a besoin d'approches pédagogiques utilisées par l'enseignant, ces approches permettent aux élèves de développer une compétence orale.

Méthodes des matériaux

L'utilisation de textes de linguistique, de jeux didactiques et de jeux communicatifs dans les cours de langue française permet aux élèves de développer leur discours, de connaître l'histoire et la culture du pays dont la langue est étudiée, et en même temps, elle sert à développer la compétence orale des apprenants en langues. L'objectif de l'enseignement du français langue étrangère au primaire est d'enseigner aux élèves la langue et la culture des pays où la langue est étudiée et de développer leurs compétences communicatives en les préparant à la communication naturelle.. Dans ce processus, la sélection correcte de jeux didactiques pour améliorer les aptitudes et les compétences des élèves du type réceptif (écouter/lire, c'est-à-dire (recevoir des informations)) et du type reproducteur (parler/écrire, c'est-à-dire (transmettre des informations, transmettre)) est parfaite. l'acquisition est cruciale.

Selon le philosophe chinois Confucius, je peux oublier ce que j'entends, je me souviens peut-être de ce que je vois, mais si je participe personnellement au processus, je m'en souviendrai toute ma vie. [3;78-80-66]

Ainsi, l'organisation du processus éducatif au moyen du jeu garantit l'événement, la compréhension du contenu, l'apprentissage, la maîtrise. Les jeux didactiques sont importants en tant qu'outil efficace dans le processus éducatif. Un jeu didactique est une activité pédagogique à but collectif, dans laquelle chaque élève ou équipe oriente ses actions vers la victoire. La principale caractéristique des jeux didactiques est une activité basée sur l'éducation. Ils se concentrent sur l'objectif d'éduquer les étudiants et de transmettre des connaissances.. [4;286-6]

En recherchant le succès et la victoire, le jeu encourage l'élève à faire attention, à se souvenir, à comparer, à classer et à améliorer ses connaissances. Ainsi, un jeu didactique aide l'étudiant à apprendre quelque chose facilement et confortablement. À l'aide de jeux didactiques, les élèves apprennent à comparer et à regrouper des objets, à résoudre des problèmes et à développer leur équilibre, leur attention, leur détermination, leurs connaissances, leurs compétences et leurs capacités de communication à travers des signes et des objectifs externes. Le problème de l'apprentissage en termes d'impact du jeu sur le développement et l'éducation de l'enfant s'est reflété dans les travaux des philosophes et des psychologues du XIXe et du début du XXe siècle.

Résultats et discussions

Représentants célèbres des pays occidentaux, le psychologue français Théodule Ribot (T. Ribot, 1901) et le psychologue allemand William Lewis Stern (W. Stern, 1915), dans leurs travaux, le jeu est une force qui affecte positivement le développement de l'esprit et de la vie mentale de l'enfant. , vision du monde. [5; 84-6]

Le psychologue allemand K.Groos (K.Groos) a écrit dans le livre "Der Lebenswert des Spiels" (Les bienfaits du jeu pour la vie) publié à Iéna, en Allemagne, en 1910 : "L'enfant commence à connaître le monde par le jeu, sa pensée se forme, il se crée un nouveau monde, découvre, se réalise, apprend le monde, connaît les traditions, développe la capacité d'adaptation à l'environnement. En outre, selon lui, le jeu fait partie intégrante de l'enfance, une forme de comportement biologiquement

déterminée dont le but est de réaliser les instincts nécessaires à la vie humaine. [6; 12-13-6]

Naturellement, cette interprétation des caractéristiques didactiques du jeu renforce l'activité de l'enseignant dans la formation de la personnalité de l'enfant et crée un certain nombre de difficultés pédagogiques. Selon des scientifiques célèbres, le jeu permet d'acquérir certaines expériences dans le développement d'activités sociales, le développement moral et la gestion de l'individu. Le jeu apprend à l'élève à réfléchir, à être ingénieux, à penser logiquement. [7; 8-6]

"L'adolescence commence dans le jeu des enfants ; il est très important de prendre soin de son enfance et de ses jeux. Ignorer son développement intellectuel est un crime" [8; 78-6]

S'appuyant sur des théories similaires, D. Colonna (1909), M. Montessori (1920) souligne également que le choix des jeux dépend principalement de l'intuition, de l'initiative et des compétences pédagogiques de l'enseignant.

Au milieu du 20e siècle, les psychologues étrangers Sh. Bühler (Bühler, 1928), Piaget (Piaget, 1972), Erikson (Erikson, 1950), Chateau (Chateau, 1946, 1954), Getier (Getier, 1972) sur les aspects psychologiques du jeu et son importance pour le développement de l'enfant ont développé de nombreuses théories."Un élève du primaire est un monde très complexe avec son monde intérieur et ses caractéristiques psychologiques personnelles. L'âge de l'école primaire est appelé le sommet de l'enfance. De nombreuses qualités enfantines sont élevées chez l'enfant - légèreté, naïveté, vues d'adulte. Mais au fil du temps, il commence à perdre son arbitraire enfantin dans son comportement et développe la capacité de penser comme tout le monde. [9; 320-6]

L'effet de la conduite de cours de langues étrangères à l'aide de jeux didactiques dans les classes primaires est incomparable. Le jeu est une méthode utilisée pour former certaines qualités chez les élèves du primaire. Avec l'aide du jeu, le processus d'acquisition de connaissances devient plus facile pour les étudiants, ils apprennent à bien interagir avec les autres et développent également une culture du comportement.

Conclusion

Un certain nombre de chercheurs E.B.Serbina, V.I.Selivorstov, D.B. Elkonin ont appliqué et défini les tâches suivantes de l'activité ludique didactique dans le processus éducatif: En plus de la tâche éducative - développement de la mémoire, de l'attention, de la perception de l'information, des aptitudes et compétences générales d'apprentissage, elle a également un effet positif sur le développement des compétences en langues étrangères. Cela signifie que le jeu nécessite une force émotionnelle et mentale, ainsi que la capacité de prendre diverses décisions. Ces opportunités de missions éducatives contribuent au développement de l'activité mentale des joueurs.

Tâche éducative - au cours du jeu, des qualités de l'étudiant se forment, telles qu'un traitement attentif du partenaire, de plus, le sentiment d'entraide et de soutien mutuel se développe pendant le jeu. Afin de mettre en œuvre le processus de communication dans une langue étrangère, l'introduction d'expressions liées à l'étiquette de la parole permet de cultiver des qualités telles que la politesse.

La tâche de motivation comprend la création d'une atmosphère confortable pendant la leçon, ainsi que sa transformation en un événement divertissant et insolite, une aventure passionnante et parfois un monde imaginaire.

La tâche communicative est de créer une communication en langue étrangère dans un environnement approprié. Les élèves communiquent entre eux dans une langue étrangère, les élèves forment une équipe, de nouvelles relations émotionnelles et communicatives s'établissent entre eux et avec l'enseignant.

Tâche relaxante - soulage ou réduit le stress émotionnel causé par la tension dans le système La tâche psychologique vise à préparer l'état physiologique et psychologique pour une activité plus efficace, ainsi qu'à restructurer le psychisme pour absorber une grande quantité d'informations. Tâche de développement - contribue en général au développement harmonieux et intégré des qualités personnelles pour activer des opportunités supplémentaires, non encore exploitées, des étudiants.

Les jeux didactiques permettent de résoudre de nombreux problèmes pédagogiques de la manière la plus pratique et la plus attrayante pour les étudiants. Elle présente le caractère d'une solution positive à tous les problèmes d'éducation et d'éducation. Rapproche l'activité habituelle de l'élève du travail pédagogique. Un jeu didactique est un type d'activité pédagogique basée sur un certain nombre de principes. L'une des formes d'éducation qui contribue au développement des compétences mentales et de communication est le jeu. Ainsi, lors du jeu didactique, l'élève à cette activité, la mémoire, la réflexion et l'attention sont développées.

Littérature utilisée

1. J. Jalolov. Méthodologie d'enseignement des langues étrangères. 1996
2. Institut de recherche scientifique en sciences pédagogiques, Concept d'enseignement primaire. Tachkent – 2014
3. Yuldashev JG, Pulatova. Д "Les technologies du jeu dans l'éducation comme facteur d'efficacité" ÉDUCATION MODERNE / SOVREMENNOE OBRAZOVANIE 2014, 8
4. Slepovitch E.S. Igrovaya deyatelnost mladshikh shkolnikov. - M. : Pédagogika, 2001. - 286 p.
5. Ribot. T. "L'étude expérimentale de l'intelligence" Paris, 1901,
6. Гроос. К. "Der Lebenswert des Spiels" Германия, 1910
7. Yuldashev JG, Pulatova. Д "Les technologies du jeu dans l'éducation comme facteur d'efficacité" ÉDUCATION MODERNE / SOVREMENNOE OBRAZOVANIE 2014, 8
8. Fröbel. F. - Pédagogue allemand, fondateur du premier jardin d'enfants, (1782-1852)
9. Khilalutdinova A.M. Technologie Igrovaya kak zdorovesberegayushchy faktor v obuchenii i razvitii mlad-shikh shkolnikov. // École primaire. – 2008. – N° 7. - Art. 33-35.

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	A.A.Bozorov. (2023). OLIY TA'LIM O'QITUVCHISINING PEDAGOGIK TAYYORGARLIGI MASALASI. SCHOLAR, 1(27), 4–8. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428432
2	E.A.Egamberdiyev, D.M.Azimov, M.N.Jovliev, & S.A.Abdurazakova. (2023). COMPREHENSIVE STUDY OF THE WATER OF LAKE AIDAR. SCHOLAR, 1(27), 9–19. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428438
3	Shakirov Bobirjon Muminjon o'g'li. (2023). ACADEMIC PLAGIARISM IS A PROBLEM IN HIGHER EDUCATION. SCHOLAR, 1(27), 20–23. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428446
4	Akmal Aripjonovich Amanov. (2023). SPECIFIC ASPECTS OF THE METHOD OF FORMING INTERCULTURAL COMMUNICATION IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. SCHOLAR, 1(27), 24–27. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428454
5	Nazira Abdujabborova Ravshanbek kizi, & Sh. Nematjonov. (2023). USING INTERACTIVE METHODS EFFECTIVELY IN ENGLISH CLASSES. SCHOLAR, 1(27), 28–33. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428461
6	Ermirzayev Abbas Vaxobjonovich. (2023). WHAT IS A WEB-QUEST?. SCHOLAR, 1(27), 34–40. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428471
7	Abdurayimov Sardorbek Odiljon o'g'li. (2023). BUGUNGI KUNDA YOSHLARNING IJTIMOIIY- FAOLLIGIDA OILADAGI PSIXOLOGIK MUXITNING ROLI. SCHOLAR, 1(27), 41–45. https://doi.org/10.5281/zenodo.8428485

8

Hamrayeva Vasila. (2023). O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING UNUTILMAS IFTIXORLARI. SCHOLAR, 1(27), 46–49.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428706>

9

Hamrayeva Vasila Mirzohid qizi, Sattarkulov Lazizbek Abror o'g'li, & Sotvoldiyeva Yulduz Farhod qizi. (2023). ABDULLA QODIRIY ASARLARINING IJTIMOIIY-BADIIY TASNIFI. SCHOLAR, 1(27), 50–53.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428494>

10

Сатторова Дилдор Гаппоровна. (2023). СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ. SCHOLAR, 1(27), 54–57.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428518>

11

Худойбергенова Патма Ташполатовна. (2023). ЁШЛАРИМИЗНИ ВАТАНПАРВАР РУҲИДА ТАРБИЯЛАШ. SCHOLAR, 1(27), 58–60.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428523>

12

Nematullaeva Muslimakhon Rakhmatullo kizi. (2023). NEW APPROACHES AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT SCHOOL. SCHOLAR, 1(27), 61–71. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428527>

13

Abdusamatova Nozanin. (2023). KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH YOXUD CHINGIZ AYTMATOVNING "ASRGA TATIGULIK KUN" ROMANI TAHLILI. SCHOLAR, 1(27), 72–76.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428533>

14

Raximova Muslima Dilshodjon qizi, & Ne'matjonov Sharifjon Rustamjonovich. (2023). KATTA YOSHDAGI INSONLARGA CHET TILINI O'RGATISHNING SAMARALI USULLARI. SCHOLAR, 1(27), 77–82.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428541>

15

Meyliyev To'lqin Meyli o'g'li, & Nazirov Jamshid Soatmo'min o'g'li. (2023). KON KORXONALARI MARKSHEYDERLIK XIZMATINING NORMATIV-USLUBIY BAZASINI TAKOMILLASHTIRISH. SCHOLAR, 1(27), 83–88.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428553>

16

Мамура Касимовна Абдумавлянова, Абдулахат Туропович Джалилов, & Асрор Ҳасанович Мардонов. (2023). СИНТЕЗ И ПРИМЕНЕНИЕ СТАБИЛИЗАТОРОВ НА ОСНОВЕ ПРИРОДНЫХ ПОЛИМЕРОВ, ДЛЯ ЗАМЕДЛЕНИЯ ПРОЦЕССА ФОТОДЕСТРУКЦИИ ПОЛИЭТИЛЕНОВЫХ ПЛЕНОК. SCHOLAR, 1(27), 89–97.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428555>

17

Shahlo Sa'dullayeva Anvarovna. (2023). RASHOD NURI GUNTEKINNING "YASHIL KESHA" ROMANIDA O'QITUVCHI OBRAZI VA TA'LIM TIZIMIDAGI MUAMMOLARNING YORITILISHI. SCHOLAR, 1(27), 98–102. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428563>

18

Salimova Zarnigor Sa'dullayevna, & Ochilov Abduraxim Abdurasulovich. (2023). OQOVA SUVLARNI ADSORBSIYA USULI TOZALASH. SCHOLAR, 1(27), 103–108. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428577>

19

Алевтина Александровна Мурадова. (2023). НАДЕЖНОСТЬ И БЕЗОПАСНОСТЬ ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ. SCHOLAR, 1(27), 109–117.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428585>

20

Turdimurodov Nuriddin Nazarovich. (2023). IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA FRONT ORTIDA O'ZBEKISTON MADANIYATINING QO'SHGAN HISSASI. SCHOLAR, 1(27), 118–123.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428595>

21

Орипов М.А, & Турсунова Х.С. (2023). БЕЗОТХОДНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ И ВОПРОСЫ ЕЁ ОРГАНИЗАЦИИ. SCHOLAR, 1(27), 124–130.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428601>

22

Suvonova Umida Eshdavlat qizi. (2023). QURITISH QURILMALARI ULARNING TURLARI. SCHOLAR, 1(27), 131–138.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428607>

23

Suvonova Umida Eshdavlat qizi. (2023). ISSIQLIK ELEKTR STANSIYALARINI BUG' GAZ QURILMALARIGA O'TQAZISH BOSQICHLARI. SCHOLAR, 1(27), 139–142.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428612>

24

Salimova Zarnigor Sa'dullayevna, & Ochilov Abduraxim Abdurasulovich. (2023). OQOVA SUVLARNI TOZALASHNING ELEKTROKIMYOVIY USULINI TAVSIFI. SCHOLAR, 1(27), 143–147.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428618>

25

Облаева Турсуной Комиловна. (2023). ОПИСАНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ МУКАННЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АБУ БАКР МУХАММАД ИБН ЖАЪФАР АН-НАРШАХИ И АБУ РАЙХОН БЕРУНИ. SCHOLAR, 1(27), 148–154. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428627>

26

Aslonova Husnida Botirjon qizi. (2023). ZAMONAVIY KOREYS TILIDA IJOBIY VA SALBIY EMOTSIYANI IFODALOVCHI UNDOV SO'ZLAR. SCHOLAR, 1(27), 155–162. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8428649>

27

Bekbosinova Dilfuza. (2023). MODERN PEDAGOGICAL METHODS OF TEACHING ENGLISH. SCHOLAR, 1(27), 163–167.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428651>

28

Eshboyev Shoxruz Xon Farxodovich. (2023). ZIDDIYAT VA UNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. SCHOLAR, 1(27), 168–175.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8428663>

29

H. B. Toursounov. (2023). L'IMPORTANCE ET LE ROLE DES JEUX DIDACTIQUES DANS LA FORMATION DE LA COMPETENCE COMMUNICATIVE DES ELEVES PRIMAIRES DE LANGUE FRANÇAISE. SCHOLAR, 1(27), 176–182. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8433565>